

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI
ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Namıka Elif Küçük

İstanbul, 2015

T.C
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ BİLİM DALI

**TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI
ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ**

Yüksek Lisans Tezi

Namıka Elif Küçük

Danışman: Prof. Dr. Nurdan Aslan

İstanbul, 2015

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

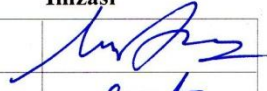
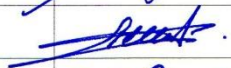
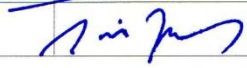
TEZ ONAY BELGESİ

İKTİSAT Anabilim Dalı ULUSLARARASI TİCARET VE PARA YÖNETİMİ Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi Namıka Elif Küçük'nın TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 29.05.2015 tarih ve 2015-19/18 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 25.08.2015

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

1.	Tez Danışmanı	Prof. Dr. NURDAN ASLAN	
2.	Jüri Üyesi	Öğr. Gör.Dr. ERDEM TURGAN	
3.	Jüri Üyesi	Prof. Dr. SİNAN ASLAN	

ÖZET

TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri küresel ticarette oyunun kurallarını belirleyen iki kutuptur. Küreselleşme ile beraber uluslararası ticaret sınırları kalkmış ve ülkeler birbirleriyle daha az engele takılarak ticaret yapmaya başlamışlardır. Ve çeşitli seviyelerde entegrasyonlara dahil olarak ekonomilerini küresel ekonomiye entegre etmeye çalışmaktadırlar.

Bu noktada Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın yakın zamanda ortaya çıkması ve özellikle Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında imzalanacak olması serbest ticaret anlaşmalarının önemini bir kez daha dile getirmiştir. Bu anlaşmayla beraber dünya ticareti daha önce olmadığı gibi şekillenmiş olacaktır.

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması imzalandığı takdirde Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere olumsuz etkilerinin olacağı açıktır. Bu çalışmada, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması detaylı bir şekilde anlatılarak imzalandığı takdirde Türkiye'ye olası etkileri ve Türkiye'nin anlaşmaya dahil olabilmesinin yolları incelenmiştir.

ABSTRACT

TRANSATLANTIC TRADE AND INVESTMENT PARTNERSHIP AND ITS EFFECTS ON TURKEY

The European Union (the EU) and the United States (the US) are the two blocks that determine the rules of the game in the global trade. International trade boundary has disappeared with globalization and countries have fewer obstacles to trade with each other. Furthermore, they have been trying to integrate their economy into the global economy by being included in various levels of integrations.

In the recent years, Transatlantic Trade and Investment Partnership has appeared between the EU and the US. The importance of free trade agreements have been indicated once again. By means of this agreement, the world trade will be shaped like never before.

If the Transatlantic Trade and Investment Partnership is signed, it is clear that it has negative impacts on developing countries such as Turkey. This study investigated the way how Turkey could be included in this agreement and its effects on Turkish economy.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

TABLO LİSTESİ.....	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR	x
1. GİRİŞ	1
2. ENTEGRASYONLARA TEORİK YAKLAŞIM	3
2.1. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN TANIMI	3
2.2. ENTEGRASYONLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ.....	5
2.3. EKONOMİK ENTEGRASYON BİÇİMLERİ	7
2.3.1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area- FTA)	8
2.3.2. Gümrük Birliği (Customs Union)	10
2.3.3. Ortak Pazar (Common Market)	11
2.3.4. Ekonomik Birlik (Economic Union)	11
2.3.5. Tam Ekonomik Bütünleşmeler (Total Economic Integration)	12
2.4. ENTEGRASYONLARIN BAŞARI KOŞULLARI	12
2.4.1. Coğrafi Yakınlık	13
2.4.2. İktisadi Yakınlık.....	13
2.4.3. Faktör Donanımındaki Farklılıklar	13
2.4.4. Askeri ve Siyasi Yakınlık	14
2.4.5. Milli Hakimiyet Anlayışı.....	14
2.4.6. Alt Yapı Sorunu	15
2.4.7. Kültürel Yakınlık	15
2.5. ENTEGRASYONLARIN OLUŞMA NEDENLERİ	16
2.6. ENTEGRASYONA GİDEN ÜLKELERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR.....	18
2.6.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Entegrasyona Taraf Olmaları Halinde Karşılaştıkları Sorunlar	18
2.6.1.1. Kutuplaşma Teorisi	18
2.6.1.2. Sorunların Politizasyonu	19
2.6.2. Entegrasyona Giden Ülkelerin Karşılaştığı Diğer Sorunlar	19
2.6.2.1. “ Spagetti Tabağı “ Sorunu (Spaghetti Bowl)	19
2.6.2.2. Birlik İçinde Ticaretin Sapması	21
2.6.2.3. Delokasyon Sorunu	21
3. UYGULAMADA ENTEGRASYONLARA POLİTİK YAKLAŞIM	23

3.1. KÜRESELLEŞME VE ENTEGRASYON İLİŞKİSİ	23
3.2. ENTEGRASYONLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DÜNYADA BELİREN BELLİ BAŞLI ENTEGRASYONLAR.....	25
3.2.1. Entegrasyonların Tarihsel Süreci ve Gelişimi	25
3.2.2. Dünya'daki İlk Entegrasyon Hareketleri.....	26
3.2.3. II. Dünya Savaşından Sonraki Entegrasyon Hareketleri	28
3.2.3.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET- European Economic Community: EEC).....	29
3.2.3.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (North American Free Trade Agreement: NAFTA)	29
3.2.3.3. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Association: EFTA)	29
3.2.3.4. Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN)	30
3.2.3.5. Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (Latin American Free Trade Association: LAFTA).....	30
3.2.3.6. Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu (Latin American Integration Association: LAIA)	30
3.2.3.7. Andean Grup (AG).....	31
3.2.3.8. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC)	31
3.2.3.9. Karayipler Serbest Ticaret Bölgesi (Carribean Free Trade Association: CARIFTA)	31
3.2.3.10. Karayip Topluluğu ve Ortak Pazarı (Carribean Community: CARICOM)	31
3.2.3.11. Orta Amerika Ortak Pazarı (Central American Common Market: CACM)	32
3.2.3.12. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ).....	32
3.2.3.13. Kanada-ABD Serbest Ticaret Bölgesi (Canada-United States Free Trade Agreement: CUSFTA)	32
3.2.3.14. Arap Ortak Pazarı (Arab Common Market: ACM)	33
3.2.3.15. Karşılıklı Ekonomik Yardım Kurulu (Council for Mutual Economic Assistance: COMECON)	33
3.2.3.16. Güney Ortak Pazarı (The Common Market of the South: MERCOSUR)	33
3.2.3.17. Gelişen D-8'ler (Developing-8).....	34
3.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE ENTEGRASYONLAR	34
3.3.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasından Dünya Ticaret Örgütüne Geçiş.....	34
3.3.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Temel İlkeleri	35
3.3.3. Dünya Ticaret Örgütünün Görevleri	37
3.3.4. Dünya Ticaret Örgütünün Kurumsal Yapısına Genel Bakış	37
3.3.5. Entegrasyon Hareketleri Açısından Dünya Ticaret Örgütünün Yasal Düzenlemelerindeki İstisnalar	38
3.3.6. Dünya Ticaret Örgütünün Karar Alma Mekanizması	39
3.3.7. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması.....	40
4. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ	41
4.1. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN TANIMI ...	41
4.2. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ANLAŞMASI'NIN TARİHSEL SÜRECİ	43
4.2.1. Birinci Tur (7-12 Haziran 2013).....	43
4.2.2. İkinci Tur (11-15 Kasım 2013).....	44
4.2.3. Üçüncü Tur (16-21 Aralık 2013).....	45

4.2.4. Dördüncü Tur (10-14 Mart 2014)	45
4.2.5. Beşinci Tur (19-23 Mayıs 2014).....	46
4.2.6. Altıncı Tur (14-18 Temmuz 2014).....	46
4.2.7. Yedinci Tur (29 Eylül- 3 Ekim 2014)	47
4.2.7.1. Enerji ve Hammadde	48
4.2.7.2. Gümrük ve Ticaretin Kolaylaştırılması.....	49
4.2.7.3. Fikri Mülkiyet Hakları	49
4.2.7.4. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ).....	49
4.2.7.5. Anlaşmazlıkların Çözümü (Devlet-Devlet).....	49
4.2.7.6. Yasal/Kuramsal Konular	49
4.2.8. Sekizinci Tur (02-06 Şubat 2015).....	49
4.2.9. Dokuzuncu Tur (20-24 Nisan 2015)	50
4.3. ABD İLE AB'Yİ TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞINA İTEN NEDENLER	50
4.4. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN İÇERİĞİ ..	52
4.4.1. Pazara Giriş	52
4.4.2. Düzenleyici Konular ve Tarife Dışı Engeller.....	53
4.4.3. Ortak Küresel Ticarete İlişkin Zorluklar ve Fırsatlar	53
4.5. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN GENEL ETKİSİ	53
4.5.1. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması'nın Taraf Olan ve Olmayan Ülkelere Beklenen Faydaları.....	54
4.5.1.1. Avrupa Birliği'ne Beklenen Faydaları	54
4.5.1.2. Amerika Birleşik Devletleri'ne Beklenen Faydaları.....	55
4.5.1.3. Üçüncü Dünya Ülkelerine Beklenen Faydaları	55
4.5.2. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması'nın Etkisi.....	57
4.5.2.1. Genel Olarak Ticaret Akımına Etkisi.....	57
4.5.2.2. Sektörel Etkileri	57
4.5.2.3. Sürdürülebilir Etkiler	66
4.5.2.4. Küresel Etkileri.....	72
4.5.2.5. Karbondioksit (CO2)Emisyonu	74
4.5.2.6. Doğal Kaynak Kullanımı.....	75
4.6. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN TÜRKİYE'YE BEKLENEN ETKİLERİ	76
4.6.1. Türkiye'nin ABD ile Olan Ticaret İlişkileri	76
4.6.2. Türkiye'nin AB ile Olan Ticaret İlişkileri.....	79
4.6.3. Türkiye TTIP İlişkisine Alternatif Yaklaşımlar.....	82
4.6.4. TTIP'nin Türkiye'ye Olası Etkileri.....	84
5. SONUÇ	90
KAYNAKÇA.....	93

TABLO LİSTESİ

	Sayfa No.
Tablo 1: Sektörel Etkiler.....	59
Tablo 2: AB Sektörlere Göre İthalat ve İhracat Değişimi.....	61
Tablo 3: ABD Sektörlere Göre İhracat- İthalat Değişimi.....	63
Tablo 4: AB Sektörlerdeki Üretim Miktarı Yüzdesel Değişimi	64
Tablo 5: ABD Sektörlerdeki Üretim Miktarı Yüzdesel Değişimi.....	66
Tablo 6: Nitelikli ve Niteliksiz İşgücünün Yüzdesel Olarak Ücret Değişimi.....	67
Tablo 7: AB’de Sektörel Olarak Nitelikli İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo).....	68
Tablo 8: ABD’de Sektörel Olarak Nitelikli İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo).....	69
Tablo 9: AB’de Sektörel Olarak Niteliksiz İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo).....	70
Tablo 10: ABD’de Sektörel Olarak Niteliksiz İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo).....	71
Tablo 11: AB ve ABD’deki Nitelikli ve Niteliksiz İşgücünün Yer Değiştirmesinin Yüzdesel Olarak Toplam Etkisi.....	72
Tablo 12: Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gayri Safi Milli Hasılası Üzerindeki Milyar Euro ve Yüzdesel Olarak Toplam Etkileri.....	73
Tablo 13: Bölgesel Olarak İhracattaki Yüzdesel Değişim.....	74

Tablo 14:	Karbondiyoksit Emisyonunun Bin Metrik Ton Olarak Değişimi.....	75
Tablo 15:	Doğal Kaynak Kullanımındaki Yüzdesel Değişimler.....	76
Tablo 16:	Türkiye'nin ABD ile Ticareti (Milyar USD).....	78
Tablo 17:	Türkiye'nin ABD ile Ürün Gruplarına Göre İhracatı (Milyon USD), 2014.....	78
Tablo 18:	Türkiye'nin ABD ile Ürün Gruplarına Göre İthalatı (Milyon USD), 2014.....	79
Tablo 19:	Türkiye'nin AB ile Ticareti (Milyar USD).....	80
Tablo 20:	AB'nin Türkiye'ye İhracatı (Milyon Euro), 2014.....	81
Tablo 21:	AB'nin Türkiye'den İthalatı (Milyon Euro), 2014.....	82
Tablo 22:	Türkiye-ABD Ticaret İlişkileri 2002-2014 (Milyon USD).....	87

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil 1: Spagetti Tabağı Sorunu 21

Şekil 2: Türkiye'nin TTIP'ye Eklemlenmesine İlişkin Alternatif Arayışlar 84

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACM	Arab Common Market
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AG	Andean Group
APEC	Asia-Pasific Economic Cooperation
ASEAN	Association of Southeast Asian Nations
CACM	Central American Common Market
CARICOM	Caribbean Community
CARIFTA	Caribbean Free Trade Association
COMECON	Council for Mutual Economic Assistance
CUSFTA	Canada-United States Free Trade Agreement
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
EFTA	European Free Trade Association
EU	European Union
GATT	The Genaral Agreement on Tariffs and Trade
GB	Gümrük Birliği
IMF	International Money Fund
ITO	International Trade Organization
KEİ	Karadeniz Ekonomik İşbirliği
KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MERCOSUR	The Common Market of the South
NAFTA	North American Free Trade Agreement
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development

SSBC	Sosyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STA	Serbest Ticaret Bölgesi
TTIP	Transatlantik Trade and Investment Partnership
US	United States
YSÇK	Yüksek Seviyeli Çalışma Grubu

1. GİRİŞ

Son yıllarda ülkeler arasında ekonomik anlamda bağımlılığın artmasıyla entegrasyonların ortaya çıkışı paralellik göstermektedir. Bölgeselleşme hareketleri küreselleşmenin artmasıyla hız kazanmıştır. Hatta 19. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar bölgeselleşme hareketleri çeşitli şekillerde kendini göstermektedir. Küreselleşme ile beraber çok uluslu şirketler ve ekonomik entegrasyonlar dünya ekonomisi üzerinde etkili olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde çok uluslu şirketler ve ekonomik entegrasyonlar sayesinde dünya ekonomisine eklenmişlerdir. Eklemlenme sürecinde gelen mal ve hizmet ticaretindeki artış üye ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.

Daha fazla küreselleşme, dünya ticaretinde var olan engellerin kaldırılması ve daha liberal ekonomik kurallar bağlamında ortaya çıkan Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında müzakerelerine 2013 Haziran ayında başlanmış olan kapsamlı bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın bir diğer önemi ise daha önce bu kadar geniş çaplı bir serbest ticaret anlaşmasının olmayışıdır. Bu açıdan bakıldığında etkisinin sadece AB ve ABD ile sınırlı kalmayacağını söylemek yanlış olmaz. Dünyanın geri kalanı, yani gelişmekte olan ülkeler için de avantaj ve dezavantajları mevcuttur. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP) çerçevesinde Türkiye'nin sürece bir şekilde dahil olması Türkiye ekonomisi açısından oldukça önem arz etmektedir.

Bu çalışmadaki temel amaç; çok yakın zamanda hayatımıza giren Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın çerçevesi hakkında bilgi vermek ve söz konusu anlaşmanın AB ve ABD arasında imzalanması sonucunda Türkiye ekonomisi üzerine olası pozitif ve negatif etkilerinin incelenmesidir.

Çalışmanın birinci bölümünde; ekonomik birleşmelerin kavramsal ve teorik açıklamasından, ekonomik entegrasyon biçimlerinden, entegrasyonların başarı koşulları, oluşma nedenleri ve entegrasyona giden ülkelerin gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler açısından karşılaştıkları sorunlardan bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde; entegrasyonların tarihsel gelişimi ve dünyadaki entegrasyonlardan ve Dünya Ticaret Örgütü'nün temel ilkeleri ışığında entegrasyonların istisnai durumunda bahsedilmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın içeriği, tarihsel gelişimi, günümüze kadar yapılan müzakereleri, anlaşmanın her iki taraf, üçüncü dünya ülkeleri, Türkiye Ekonomisi üzerindeki olumlu ya da olumsuz etkilerinden ve Türkiye'nin TTIP'ye eklemlenmesinin çeşitli yollarından bahsedilmiştir.

Çalışmanın sonuç bölümünde ilk iki bölüm özetlenerek özellikle TTIP'nin amacı ve ortaya çıkma nedeni üzerinde durulmuş ve Türkiye'nin TTIP'ye dahil edilme senaryoları ışığında hangi senaryonun olabileceği ihtimali üzerinde durulmuştur.

2. ENTEGRASYONLARA TEORİK YAKLAŞIM

2.1. EKONOMİK BİRLEŞMELERİN TANIMI

Ekonomik birleşme kavramı literatürde genel bir anlam ifade etmektedir. Ekonomik birleşme evrelerini de içine alan tanımlamalarıyla iktisatçılar tarafından yapılmış ve genel kabul görmüş bir tanımlamaya rastlanmamaktadır.¹

Entegrasyon kelimesinin ilk tanımı parçaları bir bütüne ulaşmak amacıyla birleştirmek olup 1620 yılında kullanılmaya başlanmıştır. Fakat bugünkü kullandığımız anlamda bir kullanımın tarihi çok da eski değildir. İktisadi anlamda entegrasyon teriminin kullanımı 1947 yılı olduğu tespit edilmiştir. Fakat Türkçe kullanımda entegrasyonun yerine birleşme ya da bütünleşme kavramları da tercih edilmektedir.²

Fritz Machlup entegrasyonun günümüz kullanımında ilk kez kimin kullandığı sorusuna kafa yormuştur. Machlup'a göre, entegrasyon teriminin yaratıcısı birbirlerinden tamamen bağımsız olan iki kitapta bulunmaktadır. Bu kitaplardan ilki 1933'de yayınlanan ticaret istatistikleri üzerine iki Alman'a ait olurken ikincisi ise Merkantilizm üzerine Eli F. Heckscher'in ilk İsveç baskısının Shapiro tarafından İngilizce çevirisidir. Bu şekilde yeni anlamı içinde ekonomik entegrasyon kavramına varılmıştır.³

Kindleberger, entegrasyonu üretim faktörlerinin fiyatının eşitlenmesi olarak tanımlamaktadır. Ayrıca entegrasyon kelimesinin kapsamının açıklanması gerektiğini vurgularken onun işbirliği, düzenleme ve örgütlenme gibi çok heceli bir kelime olduğuna dikkat çekmiştir. Lipsey ise entegrasyon terimini tanımlama zorluğuna dikkat çekerek tek bir tanımlamanın olamayacağına vurgu yapmıştır. Ona göre entegrasyonlara; ticaret entegrasyonu, faktör entegrasyonu, politika entegrasyonu ve politik entegrasyon olarak yer verilmelidir. Amerika ve Kanada gibi piyasa ekonomilerinde amaç ticaret ve faktör

¹ S. Rıdvan Karluk, **Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye'nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu**, Eskişehir: T.C. Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Basımevi, 1976, s. 1.

² Yusuf Bayraktutan, **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme**, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s. 7-8.

³ Tomris Yılmaz, **Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon**, İstanbul: Can Matbaa, 1985, s. 11-12.

entegrasyonu iken, İngiltere ve Fransa gibi karma ekonomilerde politika entegrasyonuna da yer verilmelidir, sosyalist ülkelerarası entegrasyonda ise politik entegrasyona vurgu yapılmalıdır.⁴

Jan Tinbergen'e göre entegrasyon uluslararası ekonomik işbirliğinin optimumlaştırılmasıdır. G. Myrdal ise entegrasyon terimine daha detaylı bir açıklama getirmiştir. Buna göre birleşen ekonomilerde ticaret ve üretim faktörleri serbestleşmesine ek olarak birleşmenin fırsat eşitliğini de (sosyal sınıflar, üye ülkeler ve bölgeler açısından) içinde barındırması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁵

P. G. Hoffman entegrasyon tanımını, malların ülkelerarası geçişinin kolay olduğu, bunun için de miktar kısıtlamalarının ortadan kaldırıldığı, aynı zamanda ödeme akışına konan engellerin kaldırıldığı ve tarifelerin olmadığı bir pazarın oluşturulması şeklinde yapmaktadır.⁶

Bela Balassa ise ekonomik bütünleşmenin tanımını iki farklı şekilde yapmaktadır. Bunlar; süreç olarak ekonomik entegrasyon ve gidişat olarak ekonomik entegrasyondur. Süreç olarak ekonomik entegrasyon, farklı ulusal devletlere ait ekonomik birlikler arasındaki ayrımları ortadan kaldıran önlemleri kapsarken süreç olarak ekonomik entegrasyon ise ulusal ekonomiler arasındaki çeşitli formlardaki ayrımcılığın yok edilmesini ifade etmektedir. Burada bahsedilen ekonomik birlikler arasındaki ayırmadan kasıt farklı tarife uygulamalarıdır.⁷ Yani entegrasyonun en düşük seviyesinden en yüksek seviyesine doğru ticaret engellerinin kaldırılması, faktör hareketlerinin serbestleştirilmesi, ulusal ekonomi politikalarının yakınlaştırılması ve son süreçte bu politikaların tamamen aynılaştırılması süreci olarak tanımlanmaktadır.⁸

Molle kendi tanımını statik-dinamik ve pozitif-negatif kavramları çerçevesinde yapmaktadır. Statik anlamda bütünleşme ekonomiyi oluşturan unsurların sınırlarla birbirinden ayrılmadığı bir durumu ifade ederken dinamik anlamda bütünleşme ise üye ülkeler arasındaki ekonomik sınırın zamanla yok edilmesini ifade etmektedir. Negatif

⁴ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisat**, 2. Basım, İstanbul: Alfa Yayınları, 2001, s. 158-159.

⁵ Karluk, s. 1-2.

⁶ Bayraktutan, s. 9.

⁷ Bela Balassa, **The Theory of Economic Integration**, London: George Allen and Unwin LTD, 1962, p. 1.

⁸ Ahmet Can Bakkalcı, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar, Ülkelerüstü Kurumlar, Entegrasyon Teorisi ve Avrupa Birliği**, 1. Basım, İstanbul: Nobel Kitabevi, 2008, s. 38.

bütünleşme dış ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını, pozitif bütünleşme ise bütünleşme sağlandıktan sonra bu parçalar arasında eşit koşulların sağlanmasına vurgu yapmaktadır.⁹

B. Üstünel ise ekonomik birleşmeyi mal ve hizmet dolaşımının serbest olduğu ortak bir pazar olarak ifade ederken aynı zamanda da bu birleşmenin ekonomik parçalanmayı ortadan kaldıracağına işaret etmektedir.¹⁰

2.2. ENTEGRASYONLARIN TEORİK ÇERÇEVESİ

Entegrasyon teorisine ilk katkıları; Adam Smith, Frank Taussing ve Robert Torrens yapmıştır. Adam Smith gümrük birliğine giden iki ülke aralarındaki gümrük tarifelerini kaldırıp üçüncü ülkelerle de ortak gümrük tarifesi uyguladığı zaman bu uygulamanın ülkedeki üretici ve satıcılarına fayda sağlayacağını belirtmiştir.¹¹

Viner öncesi katkılardan bir başka yazar olan Frank Taussing'e göre karşılıklı tarife indirimlerinin faydası, ülkelerin dış ticaretteki paylarına bağlıdır. Buna örnek olarak 1876'da Hawai'den ABD'ye yapılan şeker ithalatını vermiştir. Bu ithalatla yapılan tarife indirimleri ABD'deki şeker fiyatlarını pek fazla etkilememiştir. Fakat buna karşılık Hawai'li üreticilerin kazançları artmıştır. Bunun temel sebebi ise Hawai'nin ABD piyasasındaki payının küçük olmasıdır.¹²

Teoriye 1950'den önce değinen bir başka yazar olan Robert Torrens karşılıklı ticaret müzakerelerine sıcak bakarken çok taraflı ticaret müzakerelerine ticaret hadlerini olumsuz etkileyebileceği için olumlu bakmamıştır. Serbest ticaretin, eninde sonunda ulaşılabilecek bir durum olduğunu savunmuş ve politik bağımlılık yaratacağını ifade etmiştir. Buna karşılık bağımsız ülkelerin optimum tarife koyarak ticaretten kazanç sağlayacağını belirtmiştir.¹³

⁹ Bayraktutan, s. 10-11.

¹⁰ Karluk, s. 2.

¹¹ Pınar Yardımcı, **Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama**, 1. Basım, Ankara: Detay Yayıncılık, 2012, s. 24.

¹² Cihan Dura ve Hayriye Atik, **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**, 2. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003, s. 10.

¹³ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEİB, İCO)**, 4. Basım, İstanbul: Alfa Aktüel, 2006, s. 62.

Ekonomik Entegrasyon Teorisinin öncülüğünü Jacob Viner 1950 yılında yayımladığı Gümrük Birliği Meselesi (The Customs Unions Issue) adlı çalışmada yapmıştır. Bu çalışmada Viner gümrük birliklerini oluşturan ülkeler arasındaki ticarete, mal hareketi serbestleşmesini ve bu ülkelerin dışarıya karşı ortak bir gümrük tarifesi uyguladığında ne gibi değişikliklerin olabileceğini incelemiştir. Gümrük Birliği'ne giden üye ülkeler arasında engellerin kaldırılması sonucunda ortaya çıkan ticaretin yaratılması ya da ticaretin yön değiştirmesi gibi kavramlar çerçevesinde çalışmalarını sürdürmüştür.¹⁴

Ticaret yaratma ve ticaret saptırma kavramları Viner'e ait kavramlardır. Ticaret yaratma, yurtiçi tüketimin düşük maliyetli birlik üyesi ülke üreticisine kaymasıdır. Bu sayede ticaret yurtiçinden birlik üyesi ülkesine kayar. Ticaret saptırma ise yurtiçi tüketimin yurtiçinden yüksek maliyetli ülke üreticisine kaymasını ifade etmektedir. Viner'e göre bu iki etkinin karşılaştırılmasıyla gümrük birliği oluşturulmasının faydalı mı yoksa zararlı mı olduğuna bakılarak ona göre hareket edilmelidir. Entegrasyon teorisine diğer katkılar 1956 yılında Meade'den ve 1960'da Lipsey tarafından gelmiştir. Meade Viner'den farklı olarak analizlerine tüketim etkisini de katmıştır. Lipsey ve Lancaster ise İkinci En İyi Teoremi geliştirmişlerdir. Günümüzde gümrük birlikleri ikinci en iyi teorem çerçevesinde değerlendirilir.¹⁵

Viner, analizinin temelini üretim etkisi üzerine kurmuştur. Ayrıca tüketimde sabit katsayıları üretimde ise sabit maliyetleri temel almıştır.

Meade'nin getirdiği yenilik, mallar arasında ikame olabileceğini analizine katması ve sabit maliyetler hipotezini yumuşatmasıdır. Teoriye en önemli katkısı ise tüketim etkisini analizlerinde kullanması olmuştur.

Lipsey ve Lancaster ise ikinci en iyi teoremi geliştirerek entegrasyon teorisine katkıda bulunmuşlardır. Buna göre Viner'in gümrük birliği serbest ticarete doğru bir adımdır. Bu da birinci en iyi teoremi oluşturmaktadır. Bu teorem doğrultusunda dünya refahının artacağı düşünülmektedir. Fakat gümrük birlikleri teorisi temelde hem serbest

¹⁴ Muzaffer Demirci ve Canan Balkır, **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**, 2. Basım, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989, s. 1.

¹⁵ Elif Çepni, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Ölçme Metodları (Türkiye Örneğinde Değerlendirme)", (Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE, 1998), s. 10-11.

ticareti savunurken bir yandan da korumacılığı temel almaktadır. Bu yüzden dünya refahı açısından hem faydalı hem de zararlı olabilir. Aslında dünya açısından en iyi durumun serbest ticaret olduğu bilinmektedir. Fakat Pareto optimumunun gerçekleşmesi olası değildir. Ticaret çeşitli şekillerde engellerle karşılaştığı için dünya, serbest ticaretten çok uzaktadır.¹⁶

Serbest ticaret birinci en iyi durumdur. Birinci en iyi durumda sosyal hasıla ile sosyal maliyet birbirlerine eşittir. Lipsey ve Lancaster'ın ortaya attığı ikinci en iyi durum, sosyal maliyetle sosyal hasıla farkını en az yapan durum olarak adlandırılır.¹⁷ Kısacası Adam Smith ve takipçileri, birinci en iyi durumu entegrasyon teorisine kazandırırken; Viner ve takipçilerinin ikinci en iyi teoremi entegrasyon teorisine kazandırmış olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca 1960'lardan günümüze değin akademisyenlerin tartıştığı ikinci en iyi politikanın, entegrasyon yaklaşımına getirdiği sonuçlar ışığında ortaya çıkan ortak sonuç, gümrük birliklerinde birlik üyesi ülkelerin bile gidilen gümrük birliğinden olumsuz etkilenmesinin söz konusu olduğudur.¹⁸

Temel teorinin sistematize edilmesi 1965 yılında Vanek'in çalışmasıyla olmuştur. Vanek ve Kemp, gümrük birliği teorisine gümrük birliklerinin ticaret hadleri üzerindeki etkisini de eklemişlerdir. Vanek ve Kemp, çalışmalarında üç ülkeli ve iki mallı modelleri seçmişlerdir. Vanek'e göre ticaret yaratma ve ticaret saptırma toplumu farklı şekillerde etkiler. Ona göre, refahla ilgili bir karara varılacaksa ya refah değişimlerinin aynı yönde olması gerektiğine ya da kazanan tarafın kaybeden tarafın zararını tazmin edip etmediğini bilmemiz gerektiğine vurgu yapar.¹⁹

2.3. EKONOMİK ENTEGRASYON BİÇİMLERİ

Uluslar, aralarındaki ekonomik engelleri kaldırarak ekonomik birleşmeye gidebilirler. Fakat bu birleşme neticesinde siyasi bağımsızlıkları devam ederken ekonomik bağımsızlıklarını kaybederler. İşte bu noktada uluslararası ekonomik

¹⁶ Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEIB, İCO)**, s. 63-64.

¹⁷ Kenan Çelik, **Uluslararası İktisat**, 4. Basım, İstanbul: Murathan Yayınevi, 2008, s. 376.

¹⁸ Yardımcı, s. 24-25.

¹⁹ Ertürk, **Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye'nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEIB, İCO)**, s. 64-65.

birleşmeler ortaya çıkar. Birleşmelerin türleri de ülkelerin bağımsızlıklarını kaybetme derecesine göre şekil alır.²⁰

İktisadi bütünleşmeler beş farklı şekilde kendini göstermektedir. Bunlar; serbest ticaret bölgesi (free trade area- FTA), gümrük birliği (custom union), ortak pazar (common market), ekonomik birlik (economic union) ve tam ekonomik bütünleşmeler (total economic integration)'dir. Bu beş aşamaya ek olarak belirtilmese bile ilk adım olarak ekonomik işbirliğini (economic cooperation) sayabiliriz. Ekonomik işbirliğindeki amaç ülkeler arasındaki ticarete engelleri ortadan kaldırmaktır. Aslında ekonomik işbirliği bir ekonomik entegrasyon şekli değildir. Fakat ileriki bütünleşmeler için ilk adım özelliği taşımaktadır.²¹

Ekonomik işbirliği anlaşması (economic cooperation agreement)'nın tanımlanmasında ortak bir görüş yoktur. Çoğu zaman entegrasyonla aynı anlamda kullanılabilir. Ekonomik işbirliği anlaşmaları genel olarak belirli alanlarda üyelerin ortak hareket etmelerini sağlarlar. Üretim faktörleri ve ticaretle ilgili olmayabilirler. Aynı zamanda ekonomik işbirliği anlaşmaları tercihli ticaret anlaşması (preferential trading agreements- PTAs) olarak da bilinirler. Bu şekilde en dar kapsamlı uluslararası ekonomik işbirliği anlaşmalarına örnek olarak gösterilebilirler. Tercihli ticaret anlaşmalarında, üye ülkeler tek taraflı olarak ya da karşılıklı olarak belirli mallar üzerinde gümrük tarifelerinden indirimde bulunabilirler. Bu açıdan baktığımızda entegrasyondan ziyade ülkeler ticaret üzerinden düzenleme yapmışlardır. Tercihli ticaret anlaşmaları daha çok gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında yapılmakta olup özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomisini destekleyici nitelik taşımaktadırlar.²²

2.3.1. Serbest Ticaret Bölgesi (Free Trade Area- FTA)

Serbest ticaret bölgelerindeki amaç üye ülkeler arasında ortak bir piyasa yaratmaktır. Bu piyasada mal ve hizmet ticaretinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bu engellere örnek olarak tarife dışı engeller, gümrük tarifeleri ve tarife benzeri tüm engeller verilebilir. Fakat mal ve hizmetlerin piyasa içinde serbest dolaşımı sağlanırken

²⁰ Şinasi Kara, **Ekonomik Entegrasyon Teorisi**, İstanbul, 1996, s. 3.

²¹ Demirci ve Balkır, s. 10.

²² Yardımcı, s. 20-22.

aynı şey üretim faktörleri için geçerli değildir. Yani üretim faktörleri serbestleşmesi serbest ticaret bölgelerinde mümkün değildir. Üye olmayan ülkelerle olan ticarete ise her üye ülke kendi ticaret rejimini uygulamakta özgürdür.²³ Serbest ticaret bölgesine örnek olarak 1960 yılında Avusturya, Danimarka, Norveç, Portekiz, İsveç, İsviçre ve İngiltere arasında oluşturulan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA) verilebilir. Diğer bir örnek ise 1993 yılında oluşturulan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (North American Free Trade Area- NAFTA)'dır.

Üye ülkelerin kendi aralarında ticaret engellerini azaltmayıp tamamen ortadan kaldırmaları serbest ticaret bölgesini tercihli ticaret bölgesinden ayıran bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda yine üye ülkelerin üye olmayan ülkelere karşı kendi ulusal ticaret politikalarını izleyebilmesi tercihli ticaret anlaşması ile serbest ticaret bölgesinin ortak noktasıdır.²⁴

Serbest ticaret bölgesine üye olan ülkeler, bölge dışındaki üye olmayan ülkelere kendi gümrük oranlarını uygulamaları, bölge dışındaki üye olmayan ülkelerin gümrük vergisi farklarından yararlanarak ticareti yönlendirmelerine (trade deflection) sebebiyet vermektedir. Bölge dışındaki ülkenin üye ülkelere yüksek tarife uygulayan ülkeye ihracat yapmak yerine yine üye ülkeler arasından ama bu sefer düşük tarife uygulayan ülkeye ihracat yapmasına ticaretin yönlendirilmesi denmektedir. Ticaret üye ülkeler arasından yüksek tarife uygulayan ülkeden düşük tarife uygulayan ülkeye kaymıştır. Dolayısıyla bölge içinde göreceli olarak yüksek tarife uygulayan ülkenin gümrük tarifesi etkisiz kılınmaktadır. Bu nedenle serbest ticaret bölgesi ülkeleri, ticaret yönlendirmesinin önüne geçmek için menşe kurallarını uygulamaya koymuşlardır. Menşe kuralları, bir ürünün serbest ticaret bölgesinde serbestçe dolaşımını gerçekleştirebilmesi için değerinin ne kadarlık kısmının bölge içinde yaratıldığını belirleyen kurallardır. Ancak bu uygulamada yetersiz kalabilir. Çünkü bölge

²³ Çelik, s. 350.

²⁴ Erdal M. Ünsal, **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisatı**, 1. Basım, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2005, s. 409-410.

içindeki düşük tarife uygulayan ülke ürünü bölge dışındaki ülkeden ithal ederek hem iç piyasasının talebini karşılar hem de bölge içinde serbest dolaşıma sokabilir.²⁵

2.3.2. Gümrük Birliği (Customs Union)

Gümrük vergilerinin uluslararası ticaretin önünde duran bir engel olduğunu söylemek mümkündür. Gümrük vergilerinden kasıt herhangi bir ithal ürünün yurt içine girmesinden dolayı onun üzerinden devlet tarafından alınan vergidir.²⁶

Gümrük birliğine giden ülkeler aralarındaki ticareti engelleyici unsurları ortadan kaldırır. Bir de serbest ticaret bölgesinden farklı olarak birlik dışındaki ülkelere karşı ortak gümrük politikası uygulatır.²⁷

Aslında gümrük birliği bir nevi serbest ticaret bölgesi gibidir. Tek fark gümrük birliklerinde dışarıya karşı ortak tarifenin uygulanması söz konusudur. Serbest ticaret bölgesinde gümrük birliği olmak durumunda değildir. Çünkü serbest ticaret bölgesinde dış ülkelere karşı ortak tarife uygulama zorunluluğu yoktur. Gümrük birlikleri teorisinin kurucusu olarak kabul edilen Jacop Viner gümrük birliklerinin oluşturulması için belirli şartların olması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre; üye ülkeler arasındaki tarifeler kaldırılmalı, ithalatta birlik dışındaki ülkelere ortak tarife uygulanmalı ve gümrük gelirlerinin tek elde toplanması yoluyla önceden kararlaştırılmış kriterlere göre birlik içindeki üyelere dağıtılmalıdır. İlk gümrük birliği 1834 yılında kurulan Zollverein Gümrük Birliği'dir. Bağımsız Alman devletçikleri tarafından kurulmuştur. Buna ek olarak 1932 yılında kurulan Benelüks birliği örnek olarak gösterilebilir. Benelüks ülkeleri arasında yapılan gümrük birliği 1948 yılında yürürlüğe girmiştir. Fakat daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun kurulmasıyla 1958 yılında Benelüks üye devletleri Avrupa Ekonomik Topluluğu'na geçmiştir.²⁸

²⁵ Osman Küçükahmetoğlu, "Reel Entegrasyon Teorisi", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde (53-91), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 69-70.

²⁶ Kara, s. 71.

²⁷ M. Erol İyibozkurt, **Uluslararası İktisat Teorisi**, Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1985, s. 213.

²⁸ Ramazan Kılıç, "Uluslararası Ekonomik Entegrasyon", Feride Öztürk ve Fatih Çelebioğlu (Ed.), **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular** içinde (195-213), Ankara: Seçkin, 2006, s. 199.

2.3.3. Ortak Pazar (Common Market)

Ortak Pazar’da gümrük birliklerinin özelliklerine ek olarak yani üye ülkelerin arasındaki mal ve hizmet ticaretinin önündeki engellerin kaldırılması ve dışarıya karşı tek bir gümrük politikası uygulanmasının yanında üretim faktörlerinin yani emek ve sermayenin de serbest dolaşımına izin verilmektedir. Aslında her ortak pazara aynı zamanda gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesi denilebilir ama her gümrük birliği ve serbest ticaret bölgesine ortak pazar denilemez.²⁹

Uygulamaya baktığımızda ortak pazar terimi 1956 tarihli Spaak Raporunda yer almış ve Roma Anlaşması’nın yürürlüğe girmesiyle sıkça telaffuz edilir olmuştur. Avrupa Birliği ortak pazara örnek olarak gösterilebilir.³⁰

2.3.4. Ekonomik Birlik (Economic Union)

Ekonomik Birlik ülkeler arasındaki mal ve hizmetler ile üretim faktörleri serbestleşmesine ek olarak ülkeler arasındaki tüm ekonomi politikalarının da uyumlaştırılmasını öngören bir ekonomik entegrasyon biçimidir.³¹

Ekonomik Birlik’te ekonomik birlik’e taraf olan üye ülkelerin arasındaki ticaret engellerinin kaldırılmasının, üretim faktörlerinin serbest dolaşımının, birlik dışındaki ülkelere ortak ticaret politikası uygulanmasının yanında ortak bir para birimi ve ortak bir iktisat politikası izlenmektedir.³²

Ekonomik Birlik’e örnek olarak Avrupa Birliği verilebilir. Avrupa Birliği’nin süreç olarak ekonomik birlik aşamasına geçmiş olduğu söylenebilir. Bu yüzden Avrupa Topluluğu’nun ismi 1 Ocak 1993’te Avrupa Birliği (European Union-EU) olarak değiştirilmiştir. Ayrıca ekonomik birlik amacıyla ekonomik ve parasal birliğinde gerçekleştirilmesi istenmektedir. Parasal birlik, üye ülkeler arasında tek para biriminin kullanılması iken ekonomik birlik üye ülkeler arasında ortak ekonomi ve sosyal politikaların olmasıdır. Parasal birlik amacıyla 1993 yılında Maastricht Anlaşması ile

²⁹ Ünsal, s. 411.

³⁰ Rıdvan Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, 4. Basım, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996, s. 215.

³¹ Çelik, s. 351.

³² Ramazan Kılıç, *Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, 2. Basım, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005, s. 13-14.

parasal birliğin oluşturulması hedeflenmiştir. 1 Ocak 1999'da ise tek paraya geçme kararı alınmıştır. Bu karar neticesinde Avrupa Birliği 2002 yılı başında Euro'ya geçmiştir. Ekonomik birliğin sağlanması için ortak tarım, ortak sanayi ve ortak eğitim politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik birliğe verilecek bir diğer örnek ise Amerika Birleşik Devletleri'dir. ABD elli eyaletten oluşmakta ve aralarında hiçbir ticari engel bulunmamaktadır. Aynı zamanda tek para birimi geçerli ve tek bir merkez bankası mevcuttur. Bunun yanında sosyal, ekonomik, maliye ve para politikaları tek bir hükümet tarafından idare edilir.³³ Ekonomik Birliğe bir başka örnek olarak Benelüks verilebilir. Belçika, Lüksemburg ve Hollanda tarafından oluşturulan Benelüks'ün ismi bu ülkelerin baş harflerinden meydana gelmiştir. Bu üç ülke ilk başta 1948'de gümrük birliğini oluşturmuşlar ve 1960 yılında ise ekonomik birliğe dönüşmüşlerdir.³⁴

2.3.5. Tam Ekonomik Bütünleşmeler (Total Economic Integration)

Ekonomik entegrasyonların son aşaması olan tam ekonomik bütünleşmeler maliye, para ve sosyal politikaların yönetimi uluslararası bir kuruma devredilmiştir. Bu bütünleşmede üye ülkeler ulusal ekonomik bağımsızlıklarından vazgeçmektedirler.³⁵

Ekonomik entegrasyon biçimlerinin terimlerinden olan serbest ticaret bölgesi ve gümrük birliği terimi GATT sözleşmesinin 24. maddesinden alınmıştır. Ortak pazar terimi ise ilk defa 1956 tarihli Spaak Raporunda yer almış ve Roma Anlaşması'nın yürürlüğe girmesiyle beraber sıkça telaffuz edilmeye başlanmıştır.³⁶ Tam ekonomik birleşme teriminin de ABD'nin federal sisteminden esinlenildiği farz edilmektedir.³⁷

2.4. ENTERGRASYONLARIN BAŞARI KOŞULLARI

Günümüze kadar kurulmaya çalışılan ekonomik entegrasyonların başarılı olduğu söylenemez. Bu entegrasyonlardan çok azı başarıya ulaşabilmiştir. Bu yüzden entegrasyonların ne gibi şartlar altında başarılı olabileceği bilinmelidir.³⁸

³³ Ünsal, s. 411.

³⁴ Miltiades Chacholiades, *International Economics*, New York: McGraw- Hill Publishing Company, 1990, p. 225.

³⁵ Demirci ve Balkır, s. 11-12.

³⁶ Karluk, *Uluslararası Ekonomi*, s. 213-215.

³⁷ Demirci ve Balkır, s. 12.

³⁸ Mehmet Karagül, *Uluslararası İktisadi Örgütler ve Azgelişmiş Ülkeler*, 1. Basım, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010, s. 21.

2.4.1. Coğrafi Yakınlık

Ekonomik entegrasyonların başarılı olabilmesinin önemli şartlardan birisi üye ülkelerin aynı bölge içinde olmasıdır. Aynı bölgede olma halinin ortak sorunları olduğu gibi ortak fırsatları da vardır. Aynı zamanda dış ticarete nakliye masrafları maliyetlerde önemli bir kalem oluşturmaktadır.³⁹ Ekonomik entegrasyona üye olan ülkelerin coğrafi olarak birbirine yakın olması, taşıma giderlerinin azalmasına ve ticaret hacminin artmasına neden olmaktadır.⁴⁰ Ticaret hacminin artması, coğrafi yakınlık nedeniyle taşıma süresinin kısalmasından kaynaklanmaktadır.⁴¹

2.4.2. İktisadi Yakınlık

Ekonomik entegrasyona üye olmuş ülkelerin bazılarının iktisadi anlamda kalkınmış olması diğerlerinin de ona göre nispeten daha az kalkınmış olması entegrasyondan istenilen başarıya ulaşılmasını güçleştirir. Üretim yapısı olarak az gelişmiş ülkelerin tarıma dayalı, gelişmiş ülkelerin ise sanayiye dayalı olması nedeniyle bu ülkeler arasında rekabet olamayacak ve istenilen refah etkileri ortaya çıkmayacaktır.⁴²

2.4.3. Faktör Donanımındaki Farklılıklar

Ekonomik entegrasyonu oluşturan üye ülkeler rakip ekonomiler ise yani büyük oranda benzer ürünler üreten ve maliyet yapıları birbirine yakın olan ekonomiler olması durumunda ürünler arasında ikame olabileceği için entegrasyonun ticaret yaratma etkisi büyük olacaktır. Buradaki koşul üretilen o malın en düşük maliyetli üreticisinin birlik dışında kalmamasıdır. Eğer o üretici birlik dışında kalıyorsa o zaman istisnai olarak ticaret saptırıcı etki söz konusu olacaktır. Entegrasyona üye ülkeler tamamlayıcı ekonomiler ise yani birbirinden farklı ürünler üreten ve maliyet yapıları arasındaki fark birbirlerinden büyük olan ekonomiler olması durumunda kaynakların yeniden dağılımı etkilenmeyeceği için ticaret yaratma çok büyük olmayacaktır. Bu görüşün tam tersini savunan görüş de vardır. Bu görüşe göre tamamlayıcı ekonomilerin kurduğu

³⁹ Karagül, s. 21-22.

⁴⁰ Küçükahmetoğlu, s. 64.

⁴¹ Karagül, s. 22.

⁴² Çelik, s. 377.

entegrasyonların rakip ekonomilerin kurduğu entegrasyonlara göre ticaret yaratma açısından daha fazla kazanç elde etmektedir. Bundan çıkarılan sonuç ise kalkınma açısından benzer ülkelerin birleşmesi gerektiğidir. Fakat gelişmekte olan ekonomiler kalkınma için gerekli fonu temin ederlerse gelişmiş ekonomilerin entegrasyonuna dahil olabilecekleri gibi hem de tamamlayıcı ekonomilerin entegrasyonu da başarılı olabilir. Gelişmekte olan ekonomiler ile ilgili konulara ilk değinen yazarlar olarak Cooper ve Massel'in görüşleri tamamlayıcı ekonomilerin entegrasyon oluşturmada daha başarılı olması yönündedir.⁴³

Sonuç olarak eğer ticareti arttırma açısından baktığımızda gelişmiş ve rakip ekonomiler arasındaki entegrasyonun başarılı olabileceğini söyleyebilirken kalkınma açısından baktığımızda gelişmekte olan ülkelerin entegrasyonda başarılı olabilmeleri için tamamlayıcı ekonomiler olması gerekmektedir. Bunun yanında eğer bir gelişmekte olan ülke gelişmiş ülkelerle aynı entegrasyona taraf olmak isterse o zaman bu ülkelerdeki genç endüstriler için alışma sürecine ihtiyaç vardır.⁴⁴

2.4.4. Askeri ve Siyasi Yakınlık

Ekonomik birliklerin başarılı olabilmesi için ülkelerin siyasi duruşu çok önemlidir. Bu bağlamda entegrasyona üye olan ülkelerin siyasi görüşünün benzer olması entegrasyonun başarısına olumlu etki sağlayacaktır. Bunun yanında farklı bloklara ait farklı siyasi görüşe sahip ülkeler arasında birleşme olamayacağı ya da olsa bile başarılı olamayacağı açıktır. İktisadi ve kültürel anlamda yakın olan ülkelerin askeri anlamda da yakın olması beklenir. Askeri yakınlık ile oluşturulacak olan entegrasyonun perçinlenmesi beklenmektedir.⁴⁵

2.4.5. Milli Hakimiyet Anlayışı

Milli hakimiyet anlayışı, ekonomik bütünleşmelerin ileri aşaması olan politikaların uluslarüstü bir kuruma devredilmesi açısından önem taşımaktadır. Para, maliye ve istihdam politikalarının üye ülkelerle ortak olarak hazırlanması milli hakimiyet anlayışı açısından kritik önem arz etmektedir. Bütünleşmeye taraf olan

⁴³ Emin Ertürk, *Uluslararası İktisat*, s. 192-193.

⁴⁴ Bayraktutan, s. 29.

⁴⁵ Mehmet Karagöl, s. 23-24.

Ülkelerin bu entegrasyonu daha ileri safhalara taşımaları için milli hakimiyetten taviz vermeleri gerekmektedir. Büyük Britanya'nın Avrupa parasal birliğinin dışında kalarak kendi ulusal parasını kullanması İngiliz milli hakimiyet anlayışıyla açıklanmaktadır.⁴⁶

2.4.6. Alt Yapı Sorunu

Ulaştırma ve haberleşme alt yapısının entegrasyona ye tüm ülkeler arasında yeterli düzeyde olması gerekmektedir. Bu şekilde ülkeler arasındaki mal, hizmet ve faktör hareketleri hızlı olarak sağlanabilir. Özellikle ulaştırma ağının ucuz olması taşıma masraflarını azaltırken ülkeler arasındaki ticareti de olumlu yönde etkiler. Bu açıdan baktığımızda coğrafı olarak yakın olan ülkelerde entegrasyon başarısının daha fazla olabileceği bilinmektedir.⁴⁷

2.4.7. Kültürel Yakınlık

Günümüze kadar din temelli kültürel farklılıklardan dolayı dünya üzerinde sayısız savaş yaşanmıştır. Bu bağlamda kültürel yakınlık uluslararası arenada ülkelerin tarafını belirleyen en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla lkeler eğer entegrasyona gideceklerse kendileriyle aynı kültüre sahip ülkeleri tercih edeceklerdir. Bu ortak kültür ülkeler arasında güven oluşmasını da sağlar. Güven olduğu zaman ekonomik başarı için önemli bir temel atmış olunur.⁴⁸

Samuel Huntington dünya ülkelerini beş grupta sınıflandırmıştır.⁴⁹

- Birinci grupta önemli miktarda halk topluluklarını bünyesinde barındırmasına rağmen ortak değer paylaşmayan ve birbirleriyle aynı büyüklükte olmasına rağmen farklı medeniyetlere mensup ülkeler yer almaktadır. Bu lkelere Kleft lkeleri denmektedir.

- İkinci grupta Verkas lkeleri yer almaktadır. Verkas lkeleri çevresindeki diğer ülkelere örnek oluştururken çevresindeki ülkelere medeniyet bağıyla bağlıdırlar. Bu lkelere ABD, Almanya ve Fransa'yı örnek olarak gösterebiliriz.

⁴⁶ Bayraktutan, s. 28-29.

⁴⁷ elik, s. 377-378.

⁴⁸ Karagl, s. 23.

⁴⁹ Ertürk, *Uluslararası İktisat*, s. 194-195.

- Üçüncü grup ülkeler geçmişlerini geleceklerini inşa amacıyla değiştirmeye çalışan ancak kendi iç çelişkileriyle sürekli sorunlarla karşılaşan ülkelerdir. Bu ülkelere Torn ülkeleri denilmektedir. Türkiye örnek olarak gösterilebilir.
- Dördüncü grupta kendilerini medeniyet açısından tanımlaması kolay olan ülkeler vardır. Örnek olarak Mısır gösterilebilir.
- Nihayet beşinci gruptaki ülkeler ise yalnız ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bu ülkelerin hiçbir devletle kültürel yakınlığı yoktur. Yalnız ülkelere örnek olarak Japonya verebilir.

Soğuk savaştan sonra ülkeler kendi kültürleri çerçevesinde birleşmeye gitmeye başlamışlardır. Ekonomik entegrasyonlar da bu yeni ilişkiler içinde kendini buluvermiştir. Ülkelerin sadece kendi kültürel çerçevelerinde birleşecekleri diye bir kural yoktur. Günümüzde de tarihte de ülkeler kendi kültüründen olmayan ortak medeni değerleri paylaşmayan ülkelerle birleşmeye gidebilmişlerdir.⁵⁰

2.5. ENTEGRASYONLARIN OLUŞMA NEDENLERİ

Ülkeleri ekonomik entegrasyona iten nedenler; ekonomik, politik, coğrafi, sosyal ya da psikolojik tabanlı olabilir. Fakat bu nedenlerin başında ekonomik nedenler ya da entegrasyonların maliyet düşürücü etkisi gelse bile asıl sebebin politik nedenler olduğunu söylemek yanlış olmaz.⁵¹

İktisadi birleşmelerin nedenlerini üç başlık altında toplayabiliriz:⁵²

- Ekonomik Potansiyelin Arttırılması: Modern devlet yönetimlerinin amacı ülkenin üretim kapasitesini arttırmak, verimliliği arttırmak ve toplumsal refahı maksimize etmektir. Bu sebepler doğrultusunda ülkeler diğer ülkelerle entegrasyonlara giderek ekonomik hatta siyasi bağımsızlıklarından tavizler vererek toplumsal refahlarını yükseltmeyi amaçlamaktadırlar.
- Politik Potansiyeli Güçlendirmek: Aslında bakıldığında ekonomik bütünleşmenin ardında yatan temel faktörün politik olduğu söylenebilir. Son yıllarda

⁵⁰ Ertürk, *Uluslararası İktisat*, s. 195.

⁵¹ Mehmet Yiğit, *Ekonomik Entegrasyon*, 1. Basım, İstanbul: Beta Basım A. Ş., 2003, s. 2.

⁵² Ahmet İncekara, *Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri*, İstanbul: İTO Yayınları, 1995, s. 63-64.

bölgesel entegrasyonların hız kazanmasıyla üye ülkeler diğer ülkelere ya da bloklara karşı rekabet avantajı elde etmektedirler. Hatta uluslararası politik mücadelede de söz sahibi olabilmektedirler.

- Entegrasyonların oluşma sebeplerinin sonuncusunun bölgesel olarak bir arada yaşayan ülkelerin çatışmasını önlemek olduğu söylenebilir. Bu tarz ülkeler birlik içinde var olarak birbirleriyle çatışma yerine güçlerini birleştirmeyi seçerler.

Diğer bir taraftan ekonomiyi oluşturan birimlerin (firmalar, tüketiciler, hükümetler ve sivil toplum örgütleri) entegrasyonlara bakış açısı da önemlidir. Genellikle gelişmiş teknolojiye ve düşük maliyete sahip olan firmalar entegrasyonları desteklemektedirler. Çünkü entegrasyonlar sayesinde bu firmalar ürünlerini büyük pazarlara ulaştırabilmektedirler. Aynı zamanda ölçek ekonomilerinden de yararlanabilmektedirler. Geleneksel üretim yapan emek yoğun firmalar ise genellikle entegrasyonları desteklememektedirler. Çünkü bu tarz firmaların entegrasyon kurulduktan sonra karları düşmektedir. Tüketiciler ise entegrasyonları destekleyen taraftadırlar. Genişleyen ve serbestleşen piyasalar sayesinde çeşitli ve yeni ürünlere kavuşan tüketicilerin seçim yelpazesi genişlemektedir. Ekonomiyi oluşturan diğer bir birim olan hükümetler ise ülkelerinin uluslararası arenada aktif rol almasını istemektedirler. Bu yüzden entegrasyonları desteklemektedirler. Entegrasyonların ülkeler arasında güç birliği sağlaması etkeni ise hükümetler açısından entegrasyona gidilmesini teşvik edici kılmaktadır. Son birim olan sivil toplum örgütleri toplumsal sorunları çözmek amacıyla var olmakta ve bu yüzden çalışmaktadırlar. Özellikle küresel bağlantıları olan sivil toplum örgütleri seslerini kıtalar arasında duyurabilmeleri açısından entegrasyonların destekçisidirler.⁵³

⁵³ Bakkalcı, s. 44-46.

2.6. ENTEGRASYONA GİDEN ÜLKELERİN KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR

2.6.1. Gelişmekte Olan Ülkelerin Entegrasyona Taraf Olmaları Halinde Karşılaştıkları Sorunlar

2.6.1.1. Kutuplaşma Teorisi

Kutuplaşma Teorisi entegrasyona giden ülkelerin yapmış oldukları serbest ticaretin az gelişmiş ülkelere zarar verdiğini gösteren bir çalışmadır. Bu çalışma Gunner Myrdal tarafından 1959 yılında ortaya atılmıştır.⁵⁴

Kutuplaşma Teorisi zengin ülkelerle fakir ülkelerin entegrasyona girmeleri durumunda ortaya çıkmaktadır. Farklı gelişme düzeylerinde olan ülkelerin iktisadi bütünleşmeye gitmeleri durumunda mal ve faktör hareketleri entegrasyona giden ülkeler arasında serbest olacağı için söz konusu ülkelerin gelişme düzeyleri daha da farklılık gösterecektir. Bu durum zengin ülkelerin daha da zenginleşmesi fakir ülkelerin ise daha da fakirleşmesi anlamına gelmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan mekanizmaya Kutuplaşma Teorisi denmektedir.⁵⁵

Ekonomik düzeyleri farklı olan ülkeler arasında kurulan ekonomik entegrasyonlarda, kaynakların en verimli olanları gelişmiş ülkelere, kaynakların en verimsiz olanları da geliştirmekte olan ülkeye gitmektedir. Bunun nedeni gelişmiş ülkede ileri teknolojinin olması ve sermayenin marjinal verimliliğinin yüksek olmasından kaynaklanmaktadır. Aynı zamanda üretim faktörlerinin gelirleri gelişmiş ülkelere daha fazladır. Bu nedenlerden dolayı farklı düzeylerdeki ekonomilerin birleşmeye gitmeleri durumunda geliştirmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere verimli kaynak göçü olmaktadır. Bu şekilde iki kutuplu entegrasyon ortaya çıkmış olur. Bir kutupta ileri teknoloji, nitelikli emeğin olduğu bir bölge diğer kutupta ise niteliksiz emek, düşük teknoloji seviyesinin olduğu bir bölge oluşmaktadır. Bu farklardan doğan sorunları çözmek için özel politikalar izlenmektedir.⁵⁶

⁵⁴ Çelik, s. 377.

⁵⁵ Bayraktutan, s. 56.

⁵⁶ Çelik, s. 377.

2.6.1.2. Sorunların Politizasyonu

Gelişmekte olan ülkelerin milli hakimiyet anlayışları baskın olduğu için onların ekonomik alanlarda sağlıklı karar verebilmeleri çok zordur. Hala dünyadaki başka ülkelerin nüfuz alanında bulunmalarından dolayı bu kararları doğru bir şekilde verememektedirler. Bu ülkelerin politik yapılarının da farklılık göstermesi ortaya çıkan sorunların çok çabuk politize edilmesine neden olmaktadır. Aynı zamanda içinde bulundukları politik yapıda maliyet ve faydaların adil dağılmayacağından duyulan endişe olumsuzlukların en başında gelmektedir.⁵⁷

Ekonomik birleşmelerin geliştirmekte olan ekonomilere negatif etkilerinden korunabilmek için az gelişmiş ülkelerle az gelişmiş ülkelerin entegrasyona girmesi en akılcı çözümdür.⁵⁸

2.6.2. Entegrasyona Giden Ülkelerin Karşılaştığı Diğer Sorunlar

2.6.2.1. “Spagetti Tabağı” Sorunu (Spaghetti Bowl)

Spagetti Tabağı sorunu, Bhawati tarafından ortaya atılmıştır. Bu soruna Türkçede Arapsaçı denilmektedir. Karşılıklı ticaret anlaşmaları ülkelerin ikili ticaretlerini geliştirmek üzere yapılmaktadır. Aynı zamanda bu tip anlaşmalar bölgesel entegrasyonlar ve dışında kalan ülkeler arasında yapıldığı zaman entegrasyonun ekonomik alanı genişlemiş olmaktadır. Örneğin gümrük birliği anlaşması ile AB ve Türkiye arasında ekonomik alan oluşturulmuştur. İki ülkenin malları belirli çerçevelerde serbestçe dolaşabilmektedir. Diğer tarafta ise AB’nin birlik dışındaki diğer ülkelerle yapmış olduğu karşılıklı ticaret anlaşması tüm bu işleyişi karıştırmaktadır. İşte bu noktada Bhawati’ nin ortaya attığı “Spagetti Tabağı” sorunundan bahsedilmektedir.⁵⁹

AB’nin NAFTA, Akdeniz Ülkeleri ve İsrail ile karşılıklı ticaret anlaşması vardır. Bu yapılan anlaşmaların içerikleri, şartları önceden belirlenmiştir ve bu kurallar çerçevesinde ülkeler hareket etmektedirler. Fakat örneğin, Çin ile İsrail ikili ticaret

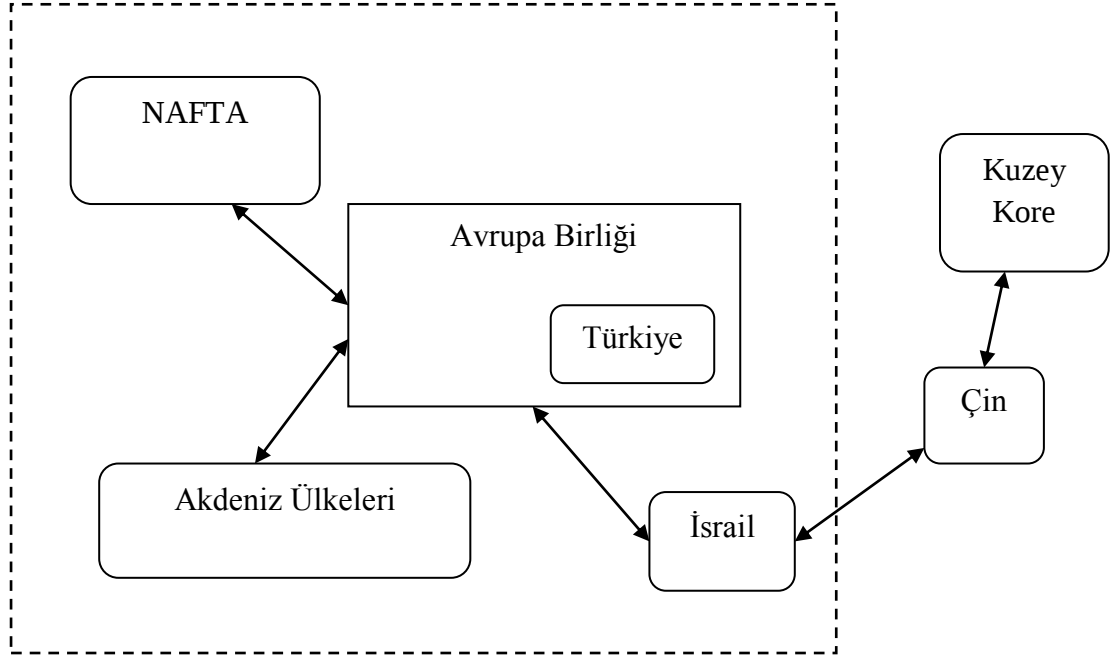
⁵⁷ Emin Ertürk, *Uluslararası İktisat: Teori- Politika- İktisadi Birleşme- Uluslararası Parasal ilişkiler*, İstanbul: Ekin Kitabevi, 1996, s. 171.

⁵⁸ Onur Kumbaracıbaşı, *Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi*, Ankara: Kalite Matbaası, 1976, s. 203.

⁵⁹ Bakkalcı, s. 41.

anlaşması yaptıklarında ortaya malların serbest dolaşımı ile ilgili çok karmaşık bir sorun çıkmaktadır. İşte buna Spagatti Tabağı sorunu denilmektedir. Bu soruna göre Çin'den İsrail'e giren bir malın AB'ye hangi şartlarda ihraç edeceği meçhuldür. Aslında İsrail'in Çin'den ithal ettiği bir malın AB pazarına sokulmaması gerekmektedir. Çünkü AB ile İsrail'in karşılıklı serbest ticaret anlaşması vardır. AB ile Çin'in karşılıklı serbest ticaret anlaşması yoktur. Bu durumda, Çin'den ithal edilen bir malın İsrail üzerinden AB pazarına girmesi doğru değildir. Bu karmaşaya ek olarak daha da karmaşık durumlar ortaya çıkabilmektedir. Örneğin Çin'in Kuzey Kore ile de bir karşılıklı serbest ticaret anlaşması yaptığını varsayarsak o zaman Kuzey Kore menşeli bir mal Çin vasıtasıyla İsrail'e girebilmekte, oradan da AB pazarına girebilmektedir. Böyle bir durumla uygulamada karşı karşıya kalındığında bu sorunun önüne geçmek çok zordur ve çoğu zaman bürokratik işlemleri arttırmaktadır.⁶⁰

⁶⁰ Bakkalcı, s. 42.

Şekil 1: Spagetti Tabağı Sorunu

Kaynak: Ahmet Can Bakkalcı, **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar, Ülkelerüstü Kurumlar, Entegrasyon Teorisi ve Avrupa Birliği**, 1. Basım, İstanbul: Nobel Kitabevi, 2008, s. 42.

2.6.2.2. Birlik İçinde Ticaretin Sapması

Bölgesel anlaşmaya taraf olan ülkelerde üretilen ürünler, gümrük birliğinde birlik dışındaki ülkelere gelen ticari mallara oranla daha ucuz görülebilir. Bu ucuzluğun sebebi birlik dışından gelen ticari mallara konan engellerdir. Bu nedenle ülke içindeki talep bölgesel ürünlere kayar ve bölge dışından gelen ürünlere olan talep azalır. Yani bölge dışından gelen ürünlere olan talepte sapma olur. Dolayısıyla ticaretin yönünde bir sapma meydana gelir.⁶¹

2.6.2.3. Delokasyon Sorunu

Dünyada globalleşme ile ilgili olarak olumlu ya da olumsuz görüşler bildiren yazarlar çoktur. Globalizasyon ifadesi ticarete, sermaye hareketlerinde ve tüm ekonomik faaliyetlerde liberalizasyon ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Bob Lawrence liberalizasyonun endişe yarattığını savunmaktadır. Bu savunmasını “globafobi (globophobia)” deyimiyle ifade etmektedir. Ona göre globafobi’nin en önemli unsuru

⁶¹ DPT, **Dünyada Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)**, Ankara, 1995, s. 59.

piyasada dışa açılan ilk firmaların dekolasyon (declation)'a yol açacağı korkusudur. Delokasyon iş kaybı korkusu anlamına gelmektedir. Bazı yazarlar entegrasyonların iş kaybı korkusuna yol açacağını bazıları ise tam tersi entegrasyonların iş yaratmaya yardımcı olduğunu ileri sürmektedirler. İş kaybı korkusu küçük ülkelerde daha fazla görölmektedir. Söz konusu korku Japonya'da ekonomide delik açmak (hollowing out of economy) deyiimiyle ifade edilir.⁶²

⁶² Yiğit, s. 37.

3. UYGULAMADA ENTEGRASYONLARA POLİTİK YAKLAŞIM

3.1. KÜRESELLEŞME VE ENTEGRASYON İLİŞKİSİ

Günümüz dünyasında entegrasyon sürecine girildiğinden bahsedebilir. Bunun nedeni ülkeler arasında ekonomik anlamda bağımlılığın artmasıdır. Bu entegrasyon sürecine de küreselleşme denilmektedir. Küreselleşme kavramı 1960’larda hayatımıza girmiş, 1980’lerde kullanımı yayılmaya başlamış ve nihayet 1990’larda genel olarak kabul edilen bir terim olmuştur. Küreselleşme, ülke ekonomilerinin dünya piyasalarıyla entegre olması ve alınacak olan ekonomik kararların sermaye birikimi değişkenine göre alınması olarak tanımlanabilir. Küreselleşme sayesinde gelişmekte olan ülkelerin refah artışı sağlayabileceği ve uluslararası işbölümünde çok uluslu şirketler sayesinde yer alabilecekleri ileri sürülmektedir.⁶³

Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketler ve ekonomik entegrasyonlar ülkeler arasında rekabet yaratarak dünya ekonomisi üzerinde belirleyici olmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler çok uluslu şirketler ve entegrasyonlar aracılığı ile ekonomilerini küresel piyasalara açabilmektedirler. Bu süreç, entegrasyonlar ile beraber gelen mal ve hizmet ticaretindeki büyüme ile doğrudan yabancı yatırımlardaki genişlemeyi arttırmak şeklinde işlemekte ve bu sayede üye ülkelerin ekonomik büyümesine katkı sağlamaktadır.⁶⁴

Bölgeselleşme hareketleri küreselleşme eğilimlerinin artmasıyla beraber ivme kazanmıştır. Bölgeselleşme hareketlerindeki bu artış, bölgesel ticaret anlaşmalarının artmasına, olanların derinlik kazanmasına sebep olmaktadır. Aslında dünya

⁶³ Nurdan Aslan, “Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylü (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde (7-28), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 7-8.

⁶⁴ Ahmet İncekara ve Mesut Savrul, “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından ir Değerlendirme“, **İktisat Fakültesi Mecmuası**, Cilt. 61, Sayı. 2 (İstanbul 2011), s. 7.

ekonomisine bakıldığında bölgeselleşme yeni bir olay değildir. 19. yüzyılın ikinci yarısından beri farklı şekillerde ve başarılarla kendini göstermiştir.⁶⁵

Uluslararası ekonomik ilişkiler açısından ekonomik entegrasyonlar hem siyasi hem de ekonomik boyuta sahiptir. Sanayi devrimi sonrasında dünya ekonomisi Adam Smith'in liberal ekonomisi etrafında şekillenmiştir. Buna göre ticaretin önündeki engellerin hem küresel hem de bölgesel boyutta kaldırılmasıyla dünya ekonomisinin serbestleştirilmesi istenmektedir. Bu sayede de ülke ekonomilerindeki refahın artacağı öngörülmektedir.⁶⁶

Uluslararası ticaretin serbestleşmesinde Uluslararası Yaklaşım ve Bölgesel Yaklaşım olarak iki temel yaklaşım bulunmaktadır. Uluslararası yaklaşım GATT (Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması) gözetimindeki uluslararası konferansları kapsar. Bölgesel yaklaşım ise bir grup ülkenin ekonomik birleşmeler vasıtasıyla kendi aralarında serbest ticaret yaparken diğer ülkelerle olan ticaretlerini kısıtlamasını kapsamaktadır.⁶⁷

Dünya ticaretinin serbestleşmesine tarihsel açıdan bakıldığında genel olarak hükümetlerin dış ticarete müdahale ettikleri görülmektedir. 16. ve 18. yüzyıllara egemen olan Merkantilist dönemde hükümetler altın ve gümüşü ekonomik refah ve siyasi gücün kaynağı olarak görmüşlerdir. Merkantilist politikalar nedeniyle tüccarlar ve imalatçılar zenginleşmişlerdir. Fakat merkantilist politikalar kısıtlayıcı önlemler üzerine kurulu olduğu için zenginleşen tüccar ve imalatçı grup bu kısıtlayıcı politikaları karlarını engelleyen bir unsur olarak görmüşlerdir. Bu şekilde Merkantilizm serbest ticareti savunmaya başlamıştır.

19. yüzyıla gelindiğinde ise Adam Smith öncülüğünde ekonomide serbestlik ilkesi hakim olmuştur. Hükümetin iç ve dış ticarete müdahalesi minimum düzeye çekilmiştir. Bunun sonucunda da uluslararası arenada uzmanlaşmaya gidilmiş ve dünya ticaret hacminde artma meydana gelmiştir.

⁶⁵ Yonca Özer, "Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde (29-51), İstanbul: Ekin Basım Dağıtım, 2013, s. 29-30.

⁶⁶ Yardımcı, s.1.

⁶⁷ Kılıç, **Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**, s. 3.

Ekonomide serbestlik ilkesi I. Dünya Savaşı ile önemini yitirmiştir. Savaşın akabinde Altın Standardı kaldırılmış ve yeniden altına dönme çabaları da sonuçsuz kalmıştır. 1930'da Büyük Buhran nedeniyle uluslararası serbest rejim tamamen yok olmuştur. Yani II. Dünya Savaşına kadar ülkeler dış ticaretlerini sınırlandırmışlardır. Yapılan ticaretler daha çok iki taraflı (bilateral) ticaret anlaşmaları şeklinde olmuştur.

Fakat ülkelerdeki dışa açılma isteği nedeniyle, II. Dünya Savaşı henüz bitmeden 1944 yılında Bretton Woods'da ticaretin serbestleştirilmesiyle ilgili olarak toplantı yapılmıştır. Bu da bize ülkelerin II. Dünya Savaşı sonrasında yeniden dışa açılma girişiminde bulunduklarını gösterir.⁶⁸

20. yüzyılda, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri çeşitli entegrasyon girişimlerinde bulunmuşlardır. Bunlara örnek olarak Avrupa'da Benelüks ülkeleri Gümrük Birliği ve sonrasında Ekonomik Birlik oluşturmuşlardır. Akabinde Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve Avrupa Ekonomik Topluluğu ve yine ardından da Avrupa Serbest Ticaret Birliği oluşturulmuştur.⁶⁹

3.2. ENTEGRASYONLARIN TARİHSEL GELİŞİMİ VE DÜNYADA BELİREN BELLİ BAŞLI ENTEGRASYONLAR

3.2.1. Entegrasyonların Tarihsel Süreci ve Gelişimi

Tarihsel olarak bakıldığında, dünyada ilk entegrasyon hareketleri 1834 yılında Alman devletleri arasında ortaya çıkan Zollverein Gümrük Birliği ile başlamıştır. Devam eden yıllarda ABD'de ve Avrupa'da küçük çaplı girişimler görülmektedir. Ekonomik entegrasyonlara ivme kazandıran oluşumun II. Dünya Savaşından sonra 1948'de ortaya çıkan GATT ve sonrasında kurumsallaşmış haliyle Dünya Ticaret Örgütü olduğu söylenmektedir. Bu gelişmeler sonunda Avrupa, Kuzey Amerika ve Asya Pasifik'te önemli entegrasyon hareketleri görülmektedir. Bu entegrasyon hareketlerinin ortak noktası gelişmiş ülkeler arasında yapılmış olmasıdır. Sözü geçen entegrasyon birliklerinden ilki Batı Avrupa'dan başlayarak tüm Avrupa'yı içine alan Avrupa Birliği'dir. İkincisi ise Asya Pasifik'te hakim olan ve ABD'den Çin ve

⁶⁸ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**, Ankara: Baylan Matbaası, 1975, s. 145-146.

⁶⁹ Çepni, s. 2-3.

Rusya'ya kadar ilerlemiş olan APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)'dir. Üçüncü entegrasyon ise Kuzey Amerika'yı kapsayan NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi)'dir.⁷⁰

Tarihsel açıdan entegrasyon türlerine bakılacak olunursa 19. yüzyılda serbest ticaret bölgelerine örnek olarak İsveç ve Norveç'in başarısız girişimleriyle karşılaşmaktadır. Gümrük Birliği'ne ise ilk olarak yine 19. yüzyılda rastlanmaktadır.⁷¹ Alman Gümrük Birliği (Zollverein) 1833'de Prusya önderliğinde kurulmuş olan Alman Gümrük Birliği'nde (Zollverein) iç gümrük engelleri kaldırılmış, dışarıya karşı da ortak gümrük tarifesi benimsenmiştir.⁷² Gümrük Birliği'ne çağdaş bir örnek olarak Benelüks verilebilmekte olup 1948 yılında Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulmuştur.

Entegrasyon hareketleri 1960'larda başlamış ve 1970'ler, 1980'ler, 1990'lar boyunca devam etmiştir. Gelişmiş ülkelerin ekonomik entegrasyonlarına örnek olarak AB (Avrupa Birliği-The European Union-EU), Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (The European Free Trade Association- EFTA), Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (The North American Free Trade Area-NAFTA); gelişmekte olan ülkelerin ekonomik entegrasyonlarına örnek olarak Latin Amerika Entegrasyon Birliği (The Latin America Integration Association-LAILA), Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (The Association of South-East Asian Nations-ASEAN), Karadeniz Ekonomik İşbirliği (The Black Sea Economic Cooperation-BSEC) ve Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (The Asia- Pasific Economic Cooperation-APEC) verilebilir.⁷³

3.2.2. Dünya'daki İlk Entegrasyon Hareketleri

Avrupa'daki ilk entegrasyon hareketinin 18. yüzyılda İsviçre'de görüldüğü söylenmektedir. 18. yüzyılın sonlarına doğru İsviçre'deki 13 Kanton pek de istemeyerek birlik olmaya doğru adım atmışlardır. Fakat bu birleşmenin çok da başarılı olduğu söylenmemektedir. Ancak 1848 yılında İsviçre'de anayasa çerçevesinde federal devletin kuruluşu gerçekleşmiştir. İktisadi ve sosyal alanlarda zorluklar olmasına karşın 1874

⁷⁰ İncekara ve Savrul, s. 12.

⁷¹ Kılıç, *Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, s. 4-5.

⁷² Tefik Güran, *İktisat Tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Der Yayınları, 2011, s. 175.

⁷³ Kılıç, *Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği*, s. 5.

yılındaki anayasa ile siyasi entegrasyonun kurulmasıyla engellerin çoğu ortadan kaldırılmış ve bu şekilde de kantonlar arasında mal ve insan hareketi serbestleştirilmiştir.⁷⁴

Bir diğer entegrasyon hareketi ise Almanya'da görülmektedir. Fransa'da Napolyon'un düşmesinden sonra Alman Devletleri'nde federatif sistem içinde birleşme eğilimi ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Viyana'da 1 Kasım 1814'de kongre yapılmış ama bir anlaşmaya varılamamıştır. Nihayet 39 Alman Prenslığı'nin Konfederasyona katılımıyla Alman Devleti oluşturulmuştur. Daha sonrasında ise 1834 yılında gümrük birliği (Zollverein) oluşturulmuştur. Zollverein ile Alman Devletleri arasında ticaret serbestleşmiş dışarıya karşı ise ortak gümrük tarifesi uygulanmıştır. Bu süreç iktisadi entegrasyonun hızlanmasında önemli bir rol oynamıştır.⁷⁵

Bu aşamalardan sonra küçük devletlerin birleşmesi ile büyük birimlerin ortaya çıkması Avrupa Federal Devleti'nin oluşturulması fikrine ortam oluşturmıştır. 20. yüzyıla kadar bu fikri savunanların her türden ideolojiye sahip olduğu görülmektedir. Bu fikrin savunucuları arasında J. J. Rousseau, Montesquieu ve Victor Hugo gibi önemli düşünürler de vardır. Hatta Victor Hugo 20. yüzyılda ortaya çıkacak olan Avrupa Birleşik Devletleri sonrasında ise Dünya Birleşik Devletlerini meydana getiren partinin sorumlusu olarak kendisini açıkça göstermektedir.⁷⁶

Avrupa'nın entegrasyonu için yapılan çalışmalar I. Dünya Savaşı'nın çıkmasına engel olamamıştır. I. Dünya Savaşı patlak verdiğinde artık insanlar barış içinde yaşamın tek yolunun birleşmek olduğunu daha iyi hissetmişlerdir. Avrupa'da aynı kıta üzerinde yaşayan insanlar artık anlaşmazlıklarını halledip barış içinde yaşamaları gerektiğini savunmuşlardır. Eski Avrupa kıtası üzerinde Yeni Avrupa fikrini benimsemişlerdi. Fakat toplumdaki ortak korku Milletler Cemiyeti'nin istenen barışı getiremeyecek olmasında birleşiyordu. Eğer barış sağlanmazsa Avrupa'nın birleşemeyeceği ve yeni felaketlerin kapıda olacağı düşünülüyordu. Diğer taraftan ekonomik baskılar nedeniyle 19. yüzyılda ülkeler arasında serbest olan ticaret ve otomatik olarak Altın Standardı sayesinde işleyen uluslararası ödeme I. Dünya Savaşı

⁷⁴ Orhan Oğuz, **Otak Pazar (Avrupa Ekonomik Topluluğu)**, İstanbul: Sulhi Baran Matbaası Koll. Şti, 1966, s. 10.

⁷⁵ Oğuz, s. 10-11.

⁷⁶ Oğuz, s. 12.

ile beraber yerini müdahaleci sisteme terk etmiştir. Bunun üzerine 1929 Buhranı nedeniyle devletler daha çok ekonomik hayata müdahale eder olmuş ve uluslararası ticaret aksamaya başlamış ve dolayısıyla uluslararası ilişkilerde sekteye uğramıştır. Aslında tüm bu nedenlerden dolayı bir taraftan dünya barışını sağlamak için diğer taraftan da zayıflayan ve sekteye uğrayan uluslararası ilişkileri yeniden yapılandırmak için uluslararası işbirliğini oluşturma gerekliliği ortaya çıkmıştır.⁷⁷

3.2.3. II. Dünya Savaşından Sonraki Entegrasyon Hareketleri

Genel olarak II. Dünya Savaşından sonra başlayan entegrasyon hareketlerinin 1960'lı yıllardan sonra hız kazanmaya başlamış olduğu söylenebilir. Fakat dünya ticaretine sağladığı katkı açısından bakılacak olunursa 1980'li yıllarda entegrasyon hareketlerinin ülkelerde büyüme gelişme gibi etkileri ortaya çıkardığından bahsedilebilir.⁷⁸

Zollverein'in eski üyesi olan Lüksemburg, 1921'de Belçika ile Brüksel Konvansiyonu'nu imzalayarak Belçika-Lüksemburg Ekonomik Birliğini oluşturmuştur. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise bu birliğe Hollanda da katılmıştır. Bu şekilde Belçika, Lüksemburg ve Hollanda devletlerinden oluşan Benelüks oluşturulmuştur. Benelüks'ün oluşumu Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun oluşumunu desteklemiştir.⁷⁹

Ekonomik entegrasyon hareketlerine; Avrupa Birliği (AB), EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ve NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi) gibi gelişmiş ülkeler arasındaki entegrasyonların yanı sıra APEC (Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği Örgütü), KEİ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü) gibi gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyon hareketleri de örnek gösterilebilir.⁸⁰

II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan belli başlı entegrasyonlar aşağıdaki gibidir.

⁷⁷ Oğuz, s. 12-14.

⁷⁸ Bahar Şanlı, "Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği'nin Olabilirliği", *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, Cilt. 22, Sayı. 1, 2008, s. 15.

⁷⁹ Demirci ve Balkır, s. 24.

⁸⁰ Şanlı, s. 15-16.

3.2.3.1. Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET- European Economic Community: EEC)

Avrupa Ekonomik Topluluğu'na Ortak Pazar da denilmektedir. 1957 yılında Roma Anlaşması ile temelleri atılmıştır. Sonraki yıllarda adı Avrupa Topluluğuna (AT) daha sonra ise Avrupa Birliğine (AB) dönüştürülmüştür.⁸¹ Avrupa Birliği'nin günümüzde 28 üyesi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları İngiltere, Fransa, Belçika, Danimarka, Lüksemburg, Hollanda, İspanya ve İtalya'dır.⁸²

3.2.3.2. Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (North American Free Trade Agreement: NAFTA)

NAFTA'nın temelleri 1965 yılında Kanada ile ABD arasında yapılan Auto Pact Anlaşması ile atılmıştır.⁸³ 17 Aralık 1992'de ABD, Kanada ve Meksika NAFTA'yı imzalamışlardır. 1 Ocak 1992 tarihinde ise yürürlüğe girmiştir.⁸⁴

3.2.3.3. Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (European Free Trade Association: EFTA)

EFTA'nın kuruluşu AET'nin kuruluşu ile bağlantılıdır. 1957 yılında Roma Anlaşması imzalanırken ülkelerden AET'ye katılmaları istenmiş fakat sadece altı ülke bu çağrıya cevap vermiştir. Bu durum İngiltere'yi AET dışında kalan diğer ülkelerle bir birlik oluşturma düşüncesine yöneltmiştir. 1959 yılında Stockholm'da İngiltere, Norveç, İsveç, Danimarka, Avusturya, Portekiz ve İsviçre'nin üye olduğu EFTA kurulmuştur. 1961'de Finlandiya ortak üye, 1970'de ise İzlanda üye statüsüyle birliğe üye olmuştur.⁸⁵

EFTA'yı kurmaya yönelik imzalanan Stockholm Anlaşması üye ülkeler arasındaki sanayi malları üzerindeki tarife ve engellerin kaldırılmasını öngörmüştür.

⁸¹ Erol İyiboçkurt, **İktisada Giriş**, 4. Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999, s.308.

⁸² http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm, (24 Şubat 2015).

⁸³ İsmail Cem Ay, ““ Küreselleşme “ Süresinde Bölgeselleşme Eğilimlerinin Dinamikleri“, **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, Alkan Soyak (drl.), İstanbul: Om Yayınevi, 2002, s. 68.

⁸⁴ Gary Clyde Hufbauer and Jeffrey J. Schott, **NAFTA: An Assessment**, Washintong: Institute For International Economics, 1993, p.1.

⁸⁵ Cem Alpar ve Tuba Ogun, **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**, Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, 1985, s. 168-169.

Esasında EFTA AET'nin oluşturulmasına tepki olarak ortaya çıkmış fakat rakip olarak algılanmamıştır.⁸⁶

3.2.3.4. Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (Association of Southeast Asian Nations: ASEAN)

ASEAN, 8 Ağustos 1967'de Bangkok Anlaşması ile kurulmuştur. Üye ülkeleri Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dır.⁸⁷

3.2.3.5. Latin Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (Latin American Free Trade Association: LAFTA)

LAFTA'nın 1960 yılında temelleri atılmıştır. Üye ülkeleri Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Uruguay, Paraguay, Peru, Kolombiya, Ekvator, Venezuela ve Bolivya'dır.⁸⁸

3.2.3.6. Latin Amerika Entegrasyon Topluluğu (Latin American Integration Association: LAIA)

1980 yılında LAFTA'yı kuran ülkeler arasında anlaşmazlık çıkınca ülkeler tekrar görüşüp LAIA'yı oluşturmuşlardır. Kuruluş anlaşması Montevideo Anlaşması'dır. Bu anlaşma, aslında LAFTA'nın temelini atan anlaşmadır. Yani 1980 yılında Montevideo Anlaşmasıyla LAIA temellerini atmıştır. Üye ülkeleri Arjantin, Brezilya, Şili, Meksika, Paraguay ve Uruguay'ın yanında Bolivya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Venezuela'dır.⁸⁹

⁸⁶ Cengiz Bahçekapılı, "Avrupa Kıtasında Avrupa Birliği Dışındaki Entegrasyon Hareketleri", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon** içinde (431-451), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 438.

⁸⁷ Ay, s. 68-69.

⁸⁸ Erol İyibozkurt, **Uluslararası İktisat Teorisi**, 3. Basım, Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995, s.215.

⁸⁹ Dünyada Bölgeselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, ECO, İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, "Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşme Alt Komisyon Raporu", Ankara, 1993, s. 54.

3.2.3.7. Andean Grup (AG)

Andean Grup, 26 Mayıs 1969'da imzalanan ve 24 Kasım 1969'da yürürlüğe giren Cartagena Anlaşması ile kurulmuştur. Üyeleri Bolivya, Kolombiya, Ekvator, Peru ve Şili'dir. Venezuela 1973'de gruba katılmıştır. Şili ise 1976'da gruptan ayrılmıştır.⁹⁰

3.2.3.8. Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (Asia-Pacific Economic Cooperation: APEC)

APEC, 1989 yılında oluşturulmuştur. Üyeleri ABD, Şili, Meksika, Kanada, Japonya, Çin, Brunei, Endonezya, Filipinler, Malezya, Güney Kore, Yeni Zelanda, Singapur, Tayland, Avustralya, Papua Yeni Gine, Hong Kong ve Tayland'dır.⁹¹

APEC, klasik bir uluslararası yapılanma değildir. Bunun yerine tavsiye niteliğinde yönlendirici ilkeler benimseyen uluslararası bir işbirliği düzenlemesidir.⁹²

3.2.3.9. Karayipler Serbest Ticaret Bölgesi (Caribbean Free Trade Association: CARIFTA)

15 Aralık 1965'de Antigua, Barnados ve İngiliz Ginesi (Guyana) arasında Karayipler Serbest Ticaret Bölgesi kurulmuştur. CARIFTA 1 Eylül 1966 tarihinden itibaren üye ülkeler arasında sınırlı serbest ticaret bölgesinin oluşturulmasını amaçlamıştır.⁹³

3.2.3.10. Karayip Topluluğu ve Ortak Pazarı (Caribbean Community: CARICOM)

15 Aralık 1965'de kurulan CARIFTA 1973'de gümrük birliği özelliği öne çıkmasından dolayı Karayipler Ortak Pazarı'na (CARICOM) dönüştürülmüştür. Amacı üye ülkeler arasında ekonomik yardımlaşmayı ve entegrasyonu geliştirmektir. Üye ülkeleri Bahamalar, Belize, Guatemala, Jamaika, Trinidad ve Tobago, Antigua, Antigua,

⁹⁰ S. Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 3. Basım, İstanbul: Tütünbank Yayınları, 1996, s. 359.

⁹¹ Ay, s. 70.

⁹² Nihal Yayla, "Asya-Pasifik'teki Bölgeselleşme Hareketleri", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon** içinde (471-488), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 483.

⁹³ Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, s. 361.

Barbuda, Dominika, Grenada, Mentserrat, Sait Kitts ve Nevis, Sait Lucia, Saint Vincent ve Grenadines'tir.⁹⁴

3.2.3.11. Orta Amerika Ortak Pazarı (Central American Common Market: CACM)

Orta Amerika Ortak Pazarı, gelişmekte olan ülkeler arasında 1960 yılında oluşturulmuştur. Bu bölgesel birlik gelişmekte olan ülkeler arasında var olan en eski bölgesel birliktir. Üye ülkeleri Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua'dır. Birliğin amacı üye ülkelerde bölge içi ticareti serbestleştirmek ve Gümrük Birliği'ni oluşturmaktır.⁹⁵

3.2.3.12. Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ)

KEİ, 25 Haziran 1992 tarihinde Türkiye, Rusya, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Ermenistan, Azerbaycan, Türkmenistan, Kazakistan arasında oluşturulmuştur. Gelişim süreci devam etmektedir.⁹⁶

3.2.3.13. Kanada-ABD Serbest Ticaret Bölgesi (Canada-United States Free Trade Agreement: CUSFTA)

Kanada ve ABD'nin serbest ticaret ilişkileri çok uzun bir geçmişe dayanmaktadır. İlk olarak 1965 yılında GATT çerçevesinde iki ülke Auto Pact'i imzalamışlardır. Bu anlaşma sektörel açıdan ilk büyük anlaşmadır. Sonrasında ise ABD başkanına, gümrük vergileri ve ticarete ilişkin 1984 yasanın verdiği yetkiyle 20 Ocak 1988'de CUSFTA iki ülke arasında imzalanmış ve 1 Ocak 1989 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşmayla beraber her iki ülke bazı sanayi sektörlerinde tarifelerin on yıl içinde kaldırılmasına karar vermişlerdir.⁹⁷

⁹⁴ Kerim Özdemir ve Oktay Öksüzler, "Amerika Kıtasındaki Ekonomik Entegrasyonlar: Analiz ve Değerlendirme", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon** içinde (453-470), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 464-465.

⁹⁵ Dünyada Bölgeselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, ECO, İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, s. 54.

⁹⁶ İyiboçkurt, **İktisada Giriş**, s.310.

⁹⁷ Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, s. 364-365.

3.2.3.14. Arap Ortak Pazarı (Arab Common Market: ACM)

Irak, Ürdün, Libya, Moritanya, Suriye ve Yemen'den oluşan birlik 1964 yılında kurulmuştur. Uzun vadeli amacı gümrük birliği oluşturmaktır. Fakat sosyal, politik, ekonomik ve üye ülkeler arasındaki gelişmişlik düzeyinin farklı olmasından dolayı amacına ulaşamamıştır.⁹⁸

3.2.3.15. Karşılıklı Ekonomik Yardım Kurulu (Council for Mutual Economic Assistance: COMECON)

COMECON, 1949 yılında sosyalist ülkeler tarafından kurulmuştur. Üye devletler SSCB, Bulgaristan, Çekoslovakya, Demokratik Almanya, Macaristan, Polonya, Romanya ve Arnavutluk'tur. Fakat 1961 yılında Arnavutluk COMECON'dan ayrılmış ve 1962 yılında Moğolistan Halk Cumhuriyeti Birliği'ne üye olmuştur. Sosyalist ülkelerin sistemi değiştirmesiyle dağılmıştır.⁹⁹

3.2.3.16. Güney Ortak Pazarı (The Common Market of the South: MERCOSUR)

26 Mart 1991'de Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay arasında "Asuncion Anlaşması" imzalanarak MERCOSUR kurulmuştur. 1992 yılında Venezuela da üye olmuştur. 1995 yılında MERCOSUR gümrük birliğine dönüştürülmüştür. MERCOSUR demokrasi güvencesi ilkesine dayanmaktadır. Bu nedenle demokrasiden ayrılan ülkenin üyeliğine son verilmektedir. MERCOSUR'un kurulmasında iki önemli olay vardır. Bunlardan ilki Brezilya ve Arjanti'nin 1980'lerde demokrasiye dönmesi, ikincisi ise 1980'lerdeki borç krizi ve yapısal reformlar sonucunda her iki ülkenin liberalleşmek istemesidir.¹⁰⁰

⁹⁸ A. Ayşe Kaya ve Erol Kutlu, "Afrika'da Ekonomik Entegrasyon Hareketleri", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.), **Ekonomik Entegrasyon** içinde (489-502), İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 493.

⁹⁹ İyiboçkurt, **İktisada Giriş**, s.308.

¹⁰⁰ Özdemir ve Öksüzler, s. 466.

3.2.3.17. Gelişen D-8'ler (Developing-8)

Gelişen D-8'ler 15 Haziran 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesinde kurulmuştur. Üye devletleri Türkiye, İran, Malezya, Mısır, Nijerya, Pakistan, Bangladeş ve Endonezya'dır. Amacı üye devletlerin küresel ekonomideki durumunu iyileştirmek, ticaret ilişkilerinde yeni fırsatlar yaratmak, uluslararası düzeyde karar alma sürecine katılımı arttırmaktır.¹⁰¹

3.3. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE ENTEGRASYONLAR

3.3.1. Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasından Dünya Ticaret Örgütüne Geçiş

II. Dünya Savaşı'nın bitmesiyle beraber Birleşmiş Milletler üyesi ülkeler savaş sonrası zararları telafi etmek ve kalkınmayı sağlamak için 1-22 Temmuz 1944'de Bretton Woods'da para ve finans toplantısı yapmışlardır. Bu toplantı sonucunda Dünya Bankası (World Bank) ve Uluslararası Para Fonu (IMF-International Money Fund) kurulmuş ve Uluslararası Ticaret Organizasyonu (ITO-International Trade Organization)'nun kurulması hedeflenmiştir.¹⁰²

ITO, bazı ülkelerin bu anlaşmanın kendi iç ekonomik politikalarına karışması nedeniyle imzalanamamıştır. Uluslararası ticaretin serbestleşmesini isteyen 23 ülke Havana Konferansından önce GATT'ı 30 Ekim 1947 tarihinde imzalamışlardır. Bu anlaşmanın geçici olacağı öngörülmekte olup aynı zamanda tarife indirimlerini içermektedir.¹⁰³

GATT'ın imzalanmasından sonra birçok müzakere yapılarak dünya ticaretinde uluslararası kurallar belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca yapılan yeni müzakerelerle de ticaretin çok taraflı olarak serbestleştirilmesi istenmektedir. 1948-1994 yılları arasında 8 müzakere yapılmıştır. Bu müzakere turları sonucunda dünya ticaretine dayalı ortak

¹⁰¹ Brief History of D-8, <http://developing8.org/About.aspx>, (25 Şubat 2015).

¹⁰² Ferruh Işın ve Diğerleri, **Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği ve Olası Tam Üyelik Açısından Türkiye Kuru ve Taze İncir Dışsatım Olanakları Üzerine Bir Araştırma**, Aydın: Aydın Güçbirliği Yayınları, 2004, s. 21-22.

¹⁰³ Feride Öztürk, "Uluslararası Kuruluşlar: IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü", Feride Öztürk ve Fatih Çelebioğlu (Ed.), **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular** içinde (169-194), Ankara: Seçkin, 2006, s. 186.

kurallar genişletilmiş ve serbestleşme arttırılmıştır. 8. Müzakere turu olan Uruguay Round'u 1986-1994 yılları arasında yapılmıştır. Bu tur sonuncu ve en kapsamlı müzakere turudur. Uruguay Round'unda uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine ve düzenli işleyişine çerçeve oluşturan GATT anlaşması kurumsal bir yapıya kavuşturulmuştur. 1 Ocak 2005 tarihiyle birlikte GATT Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ, WTO-World Trade Organization)'ne dönüştürülmüştür.¹⁰⁴

3.3.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Temel İlkeleri

Uruguay Turu ve Marakeş Bakanlar toplantısı sonrasında kurulan Dünya Ticaret Örgütü'nün merkezi Cenevre'dedir. Örgütün üyelerinin yarısından fazlasını geliştirmekte olan ülkeler oluşturmaktadır. Fakat alınacak kararlarda gelişmiş ülkelerin etkisi daha fazladır.¹⁰⁵

Örgütün 26 Nisan 2015 verilerine göre 161 üyesi bulunmaktadır. Ayrıca Türkiye Örgüt'e 26 Mart 1995'de üye olmuştur.¹⁰⁶

Dünya Ticaret Örgütü'nün kuruluş amaçları arasında üye ülkelerdeki hayat standartlarının yükseltilmesi ve dünya kaynaklarının verimli bir şekilde kullanılması sayılmaktadır. Ayrıca dünya ticareti gelişirken geliştirmekte olan ülkelerin de bu paydan orantılı bir şekilde alabilmeleri için yapılan çalışmalar ve çevrenin korunması da hedefler arasında gösterilmektedir.¹⁰⁷

GATT sadece üye ülkelerin koyduğu kurallardan oluşan bir yapıya sahipken Dünya Ticaret Örgütü kurumsal bir yapıya sahiptir ve içeriğini de genişleterek hizmetlerin ticareti ve fikri mülkiyet haklarının korunmasını da ele almıştır. Hatta mal ticaretinde GATT düzenlemeleri temel olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Fuat Gürlesel ve Kerem Alkin, **Avrupa Birliği'nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Türkiye'nin de Dahil Edilmesi**, İstanbul: İTO, 2010, s. 14-15.

¹⁰⁵ Bakkalcı, s. 19.

¹⁰⁶ Members and Observers, http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (4 Haziran 2015)

¹⁰⁷ İlker Parasız, **Uluslararası Ekonomik, Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar**, 1. Basım, İstanbul: Ezgi Kitabevi, 2004, s. 115.

¹⁰⁸ Öztürk, s. 188.

GATT anlaşmasının dört temel ilkesi vardır. Bu ilkeler bugünkü uluslararası ticaret sisteminin de temelini oluştururlar. Bu ilkeler aşağıdaki gibidir;¹⁰⁹

1. En Çok Kayrılan Ülke Kuralı (Most Favoured Nation Treatment)

Bir üye ülke diğer bir üye ülkeye uyguladığı muamelenin daha aşağısı olmayacak bir biçimde diğer üye ülkelere de uygulamalıdır.¹¹⁰ Bu ilke GATT 1994 anlaşmasının 1. maddesinde, Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (GATS)'nın 2. maddesinde ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşmasının (TRIPS) 4. maddesinde de yer almaktadır.

2. Ulusal Muamele Kuralı (National Treatment)

Bu kural bir ülkedeki ithal mallarla bu ürünlere eşdeğer ürünler arasında bir ayırımın yapılmamasını öngörür. Bu şekilde gümrük vergisi ödeyerek yurtiçi pazara giren ürünlerden eşdeğer yerli ürünlere göre daha yüksek vergi alınması yolu kapatılmıştır.¹¹¹

3. Gümrük Vergilerinin İndirilerek Konsolide Edilmesi

Üye ülkeler tarafından gümrük vergilerinin çok taraflı olarak indirilmesidir.

4. Tarifeler Yoluyla Koruma

Güvenilir ve istikrarlı bir yabancı sermaye ortamının oluşması için şeffaflığın sağlanması gerekir. Bu açıdan şeffaflık Dünya Ticaret Örgütü kapsamındaki işlemler için çok önemlidir.¹¹² Bu ilke ise ticarete şeffaflığın sağlanması için korumaların tarifeler yoluyla yapılmasını öngörür.

¹⁰⁹ Gürlesel ve Alkin, s. 16-17

¹¹⁰ Lebib Yalkın Yayınları, **Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (K.95/6525)**, İstanbul, 2001, s. 253.

¹¹¹ Mete Bilgiç, **Gatt Kuralları ve Uruguay Roundu Kapsamında Uygulanan Devlet Yardımları ve Sübvansiyonlar**, İstanbul: KOSGEB, 1999, s. 18.

¹¹² TÜSİAD, **Dünya Ticaret Örgütü 5. Bakanlar Konferansı**, İstanbul, 2003, s. 33.

3.1.3. Dünya Ticaret Örgütü'nün Görevleri

Dünya Ticaret Örgütü'nün görevlerini şu şekilde açıklayabiliriz;¹¹³

1. Anlaşmaların uygulanması ve yönetilmesi,
2. Serbestleştirilmiş ticarete yeni alanların konu edilmesi,
3. Anlaşmazlıkların çözümü için mekanizma oluşturulması,
4. Üye ülkelerin dış ticaret politikalarının gözden geçirilmesi,
5. Uluslararası diğer kuruluşlarla bağlantılı olarak çalışılması (IMF, Dünya Bankası gibi)
6. Gelişmekte olan ekonomilere ticaretten fayda sağlamaları için yardımcı olunması.

Dünya Ticaret Örgütü'nün bu görevlerinin yanında gelişmekte olan ülkelere sağladığı yararlardan da bahsedilmektedir. Bu yararlar şu şekilde sıralanabilir;¹¹⁴

1. Gelişmekte olan ülkelere teknik desteğin sağlanması ve eğitim programlarının verilmesi,
2. İhracatın artırılması ve özel yardımların yapılması,
3. Küresel politikaların geliştirilmesine katkı sağlanması,
4. Gelişmekte olan ülkelerin dış ticaret politikalarının izlenmesi ve gerektiğinde ülkelerin uyarılmasıdır.

3.3.4. Dünya Ticaret Örgütü'nün Kurumsal Yapısına Genel Bakış

Dünya Ticaret Örgütü'nün kurumsal yapısı; Bakanlar Konferansı (Ministerial Conference), Genel Konsey (General Council), Mal Ticareti Konseyi (The Council for Trade in Goods), Hizmetler Ticareti Konseyi (The Council for Trade in Services), Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi (The Council for Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights) ve Genel Direktör (Managing Director)'den oluşmaktadır. Bakanlar Konferansı, yılda iki kez toplanmakta ve çok taraflı ticaret anlaşmalarıyla ilgili her türlü kararı alabilmektedir. Genel Konsey, gerekli oldukça

¹¹³ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**, 17. Basım, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2009, s. 218.

¹¹⁴ Bakkalcı, s. 18.

toplanmakta ve üye ülkelerin temsilcilerinden oluşmaktadır. Mal Ticaret Konseyi, Hizmetler Ticareti Konseyi ve Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Konseyi ise kendileriyle ilgili anlaşmaları yürütmekte ve denetlemektedirler. Genel Direktör ise Dünya Ticaret Örgütü'nün başkanı olup Bakanlar Konferansı tarafından atanmaktadır. Yetki, süre, görev ve hizmet şartlarını Bakanlar Konferansı belirlemektedir. Ayrıca görevlerini yerine getirirken Dünya Ticaret Örgütü dışında kalan herhangi bir kurumdan ya da hükümetten talimat almamaktadırlar.¹¹⁵

Bakanlar Konferansına bağlı olarak çalışan iki organ daha vardır. Bunlar; Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı ve Anlaşmazlıkların Halli Organıdır. Bu organlardan ilki üye ülkelerin ticaret politikalarını iki, dört ve altı yıl gibi aralıklarla incelemektedirler. Anlaşmazlıkların Halli Organı'nın kararları ise bütün üye ülkeleri bağlayıcı niteliktedir. Bakanlar Konferansının ayrıca kendine bağlı üç tane komitesi vardır. Bu komiteler; Ticaret ve Çevre Komitesi, Ticaret ve Kalkınma Komitesi, Ödemeler Dengesi Kısıtlamaları Komitesi ve Bütçe, Mali ve idari İşler Komitesi'dir. Gerekli olduğu takdirde de Bakanlar Konferansı'nın ek komiteler oluşturabilme yetkisi vardır.¹¹⁶

3.3.5. Entegrasyon Hareketleri Açısından Dünya Ticaret Örgütü'nün Yasal Düzenlemelerindeki İstisnalar

Bugünkü uluslararası ticaretin temelini oluşturan GATT 1947'deki dört temel ilkeden istisnalar mevcuttur. Bunlardan ilki GATT'ın birinci maddesi olan En Çok Kayrılan Ülke kuralından istisnadır. GATT'a göre NAFTA ve AB gibi serbest ticaret bölgelerine ve gümrük birliklerine kendi aralarında tarifeleri düşürme izni verilmiştir.¹¹⁷

Normal şartlar altında en çok kayrılan ülke kuralına göre üye ülkeler arasında ayrımcılık yapılmaması için bir üye ülke ithalat ve ihracatta tanıdığı vergi kolaylığını diğer bütün ülkelere de tanımak zorundadır. Bu şekilde aslında ihracatçı ülkelerin çıkarları korunması amaçlanmıştır. Fakat serbest ticaret bölgeleri ve gümrük birlikleri bu kuralın istisnasını oluşturmaktadırlar. Buna göre anlaşmaya giden bir grup ülke

¹¹⁵ S. Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. Basım, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995, s. 128.

¹¹⁶ Ali Turhan, **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ≠ GATT**, Ankara: DPT, 1997, s. 10-11.

¹¹⁷ Ted Walter, **Dünya Ekonomisi**, Ünal Çağlar (çev.), İstanbul: Alfa Yayınları, 2002, s.235.

kendi aralarında tarife indirimine veya miktar kısıtlamasına gidebilir. Bu da birinci maddenin istisnasını oluşturmaktadır.¹¹⁸

Diğer bir istisna ise GATT'ın 12. maddesinde yer almaktadır. Bu istisnaya göre bir ülke dış ödemeler dengesinde sorunla karşılaşıyorsa geçici bir süre için ithalatına kota uygulayabilmektedir. Gönüllü ihracat kısıtlamaları da GATT'ın temel ilkelerinden olan koruma aracı olarak gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamalarının kullanılması kuralının istisnasını oluşturmaktadır. En çok kayrılan ülke prensibinin istisnası olan serbest ticaret bölgesi ve gümrük birliklerinin düzenlendiği 24. maddesine ek olarak bir diğer istisnası ise sınır ticaretidir. Buna göre coğrafi olarak birbirine yakın olan ve ortak sınırı paylaşan ülkelerin sınır ticareti yapmalarına bu istisna ile izin verilmiştir. Fakat sınır ticaretinin en çok kayrılan ülke kuralını zedelememesi gerekmektedir.¹¹⁹

3.3.6. Dünya Ticaret Örgütü'nün Karar Alma Mekanizması

Dünya Ticaret Örgütü'nün karar alma mekanizması GATT'daki gibi oy çokluğu yöntemiyle değil de fikir birliği yöntemiyle çalışmaktadır. Fikir birliğinin sağlanamadığı durumlarda ise oylama yöntemine başvurulmaktadır. Bu durumda her ülkenin bir oy kullanma hakkı olup kararlar oy çokluğuyla alınmaktadır.¹²⁰

Çok Taraflı Ticaret Anlaşması'nın yorumunu sadece Bakanlar Konferansı ve Genel Konsey yapabilmektedir.¹²¹ Anlaşmanın oluşturulması dörtte üç oyla kabul edilmekte olup ayrıca Bakanlar Konferansı dörtte üç çoğunlukla bir üyeye yüklenen sorumluluğu kaldırabilmektedir. Uluslararası Anlaşmanın kararlarını iptal edilebilmesi için tüm üyelerin bu kararı kabul etmesi gerekir ya da kararın niteliğine göre üçte iki çoğunluğun sağlanması gerekmektedir. İptal kararları yalnızca Dünya Ticaret Örgütü üyeleri tarafından oylandıktan sonra yürürlüğe girebilir. Son olarak örgüte yeni üyenin alınması Bakanlar Konferansı'nda üçte ikilik oy çoğunluğuyla kabul edildikten sonra gerçekleşebilir.¹²²

¹¹⁸ Parasız, s. 109.

¹¹⁹ S. Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, 5. Basım, Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2002, s. 158-159.

¹²⁰ Karagül, s. 93.

¹²¹ Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, s. 129.

¹²² Karagül, s. 93.

3.3.7. Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması

Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması Anlaşmazlıkların Halli organı tarafından yerine getirilmektedir.¹²³

Taraflar arasında bir anlaşmazlık olduğu takdirde taraflar GATT üyelerine danışma talebinde bulunabilir. Bu şekilde anlaşmazlık çözülmezse konu olaya taraf olmayan üç uzmandan oluşan panel'e taşınır. Panel sonunda anlaşmazlık çözülmemişse o zaman taraflar temyiz hakkını kullanabilmektedirler. Temyiz Organı Anlaşmazlıkların Halli organı tarafından kurulmuştur. Anlaşmazlıkların Halli Organı tarafından kabul edilen Temyiz Organının raporunu koşulsuz olarak tarafların kabul etmesi gerekmektedir. Verilen tavsiyeleri ilgili tarafın hemen yapabilmesi söz konusu değilse ilgili taraf uygun bir süre ister. Hala bu süre içerisinde tavsiyeleri yerine getirememişse karşı tarafla tazminat için görüşmesi zorunludur. Tazminatta da bir karara varılamamışsa şikayetçi ülke karşı tarafa sağlanan tavizlerin ertelenmesini isteyebilir. Eğer şikayetçi olunan üye, tavizlerin ertelenmesi konusuna itiraz ederse bu sefer sorun hakeme devredilir. Hakemin verdiği karar taraflar açısından nihai karar olarak dikkate alınmalıdır.¹²⁴

¹²³ TÜSİAD, s. 33.

¹²⁴ Ali Turhan, s. 12-15.

4. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI VE TÜRKİYE'YE ETKİSİ

Yüzyıllardır ekonomik tarihimizde transatlantik ticaret ilişkileri derin ve kökleşmiş bir yapıya sahiptir. Bu durum savaş öncesi dönemde sadece modern ikili ticaret sistemine atılan öncü adımlara değil aynı zamanda bölgesel ticaret sistemine periyodik olarak yapılan girişimlere de yansımaktadır. Küresel ve bölgesel üretim zincirlerinin ve uluslararası firmaların artan öneminin transatlantik anlaşmasına ilgi uyandırdığı görülmektedir. İki büyük ekonomi olan AB ve ABD, dünya üretiminin ve dünya ticaretinin aşağı yukarı yarısını kapsamakta ve aynı zamanda birbirlerinin en önemli yatırım ortaklarıdır. Aralarındaki Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (TTIP)'nin imzalanması hakkındaki görüşmeleri 2012 yılında başlamış ve devam etmektedir.¹²⁵

4.1. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN TANIMI

AB ile ABD arasındaki mal ticareti, hacmi bakımından önem arz etmektedir. AB ihracatının en önemli pazarı ABD olurken; ABD'nin ithalatında ve ihracatında AB ikinci sırada bulunmaktadır.¹²⁶

AB dünya mal ihracatında birinci, ABD ise üçüncü sırada yer alırken; dünya mal ithalatında ABD birinci AB ise ikinci sırada yer almaktadır. AB ve ABD ikisi birlikte dünya ihracatının %25,8'ini dünya ithalatının ise %30,2'sini karşılamaktadırlar.¹²⁷

Tüm bunların yanında, Dünya Ticaret Örgüt (DTÖ)'nün tarım sektöründe serbest ticaret politikalara yönelmesiyle Uruguay Turu, ABD, AB ve Cairns Grubu yani Avustralya, Kanada, Yeni Zelanda, Arjantin ve Brezilya gibi 14 ülkenin sübvansiyonlar

¹²⁵ Joseph Francois ve Diğerleri, “Reducing Transatlantic Barriers To Trade and Investment“, 2013, Centre for Economic Policy Research, London, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, (29 Aralık 2014), p.5.

¹²⁶ Sait M. Akman, “Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Ortaya Çıkaran Etkenler, Kapsamı, Etkileri ve Güçlükleri”, Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt.26, No.2, (2014), s.28.

¹²⁷ WTO, International Trade Statistics 2014, https://www.wto.org/english/res_e/statistics_e/its2014_e/its14_toc_e.htm, (29 Mayıs 2015), s.27.

savaşına girmesine ve pazarlıklara sahne olmuştur. AB tarım sektöründe korumacılığı savunurken; ABD tam tersi olarak tarım ürünlerinde serbestleşmeyi savunmuştur. Bu amaçla ihracata sağlanan sübvansiyonların azaltılması, desteklerin kaldırılması ve tarife dışı engellerin gümrük tarifesine dönüştürülmesine ilişkin kararlar Marakeş Şartı çerçevesinde Tarım Anlaşmasında imzalanmıştır.¹²⁸

Günümüze yaklaşıldığında AB ve ABD, 13 Ağustos 2003 tarihinde ortak bir bildiri yayınlamışlardır. Bu bildiriye göre üye devletlerin ticareti bozucu etkisi az olan desteklere başvurmaları belirli koşullara bağlanmıştır.¹²⁹

Mevcut durumda ise AB ve ABD arasındaki ticarete vergiler oldukça düşüktür. Buna karşılık korumacı politikaların ve kontrol prosedürlerinin fazla oluşu iki ülke arasındaki ticareti olumsuz etkilemektedir. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması ile hedeflenenin bu olumsuzlukların çözüme kavuşturulması olduğu söylenebilir.¹³⁰

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması (Transatlantik Trade and Investment Partnership-TTIP), Avrupa Birliği (AB) ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) arasında müzakereleri halen devam etmekte olan bir ticaret anlaşmasıdır. Bu anlaşmanın amacı geniş bir yelpazede ekonomik sektörler arasındaki ticaret engellerini kaldırmaktır. Ticaret engellerine örnek olarak tarife, gereksiz düzenlemeler ve yatırım kısıtlamaları verilebilir. Bu engellerin kaldırılması AB ile ABD arasındaki mal alışverişini kolaylaştıracaktır. Ayrıca AB ve ABD kendi şirketleri için iki ülke arasında yatırım yapmayı da kolaylaştırmak istemektedirler.¹³¹

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması var olan bölgesel ticaret anlaşmalarından farklı olarak ortaya çıkmaktadır. DTÖ'nün 2001 yılından günümüze devam eden Doha Turu müzakerelerinin çıkmaza girdiği ve daha geniş serbestleşmenin

¹²⁸ Ahmet Ay ve Sinem Yapar, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye", http://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Ay3/publication/26453458_DNYA_TCARET_RGT_TARIM_ANLAM_ASI_VE_TRKYE/links/0fcfd507ee84827d5e000000.pdf, (29 Mayıs 2015), s.58-59

¹²⁹ Ceren Aydın, "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", (Uzmanlık Tezi, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, 2004), s.67.

¹³⁰ Mehmet Baki Atılal ve Başak Erçevik, "AB-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması, Nedenleri ve Yansımaları", Eylül 2013, <http://www.turkborsa.net/belgeler/raporlar/abdrsta.pdf>, (29 Mayıs 2015), s.1.

¹³¹ Questions and Answers, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/>, (24 Ekim 2014).

de sağlanamadığı dikkate alındığında TTIP'nin önemi daha çok anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında TTIP, küresel ticarete yeni bir yön verme girişimi olarak adlandırılabilir.¹³²

4.2. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ANLAŞMASI'NIN TARİHSEL SÜRECİ

Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler 1953 yılının başında kurulmuştur. Fakat bu işbirliği ilk olarak Kasım 1990'da Transatlantik Beyan (Transatlantik Declaration) olarak resmîyet kazanmıştır. Aralık 1995'den bu yana Yeni Transatlantik Gündemi (The New Transatlantic Agenda) yeni kurulan ilişkiler için temel oluşturmuştur.¹³³

Yeni Transatlantik Gündemi çerçevesinde 1998 yılında Transatlantik Ekonomi Anlaşması (Transatlantik Economic Partnership-TEP) başlatılmıştır. 2007 yılında ise transatlantik ekonomiyi arttırmak amacıyla Transatlantik Ekonomi Konsey (Transatlantik Economic Council-TEC)'i kurulmuştur. İstihdam ve büyüme üzerine çalışmalar yürüten Yüksek Düzeyli Çalışma Grubu, 2011 yılında Transatlantik Ekonomi Konsey şemsiyesi altında, AB-ABD Zirvesi tarafından oluşturulmuştur. Bu çalışma grubu 12 Şubat 2013'de Nihai Rapor yayınlamış ve 14 Haziran 2013'de Avrupa Birliği Konsey'i Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması Görüşmelerini benimsediğini açıklamıştır.¹³⁴

4.2.1. Birinci Tur (7-12 Haziran 2013)

Üye devletlerin Amerika ile ticaret ve yatırım anlaşması müzakerelerine başlaması için Avrupa Komisyonuna olumlu yanıt vermesiyle Transatlantik Ticaret ve

¹³² Akman, "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Ortaya Çıkarıcı Etkenler, Kapsamı, Etkileri ve Güçlükleri", s.27.

¹³³ United States of America, http://eeas.europa.eu/us/index_en.htm, (26 Kasım 2014).

¹³⁴ United States of America, http://eeas.europa.eu/us/index_en.htm, (26 Kasım 2014).

Yatırım Ortaklığı Anlaşması müzakereleri başlamıştır.¹³⁵ Müzakerelerin birinci turu 7-12 Haziran 2013 tarihleri arasında Washington'da gerçekleştirilmiştir.¹³⁶

Bir hafta boyunca yapılan görüşmelerde TTIP'nin 20 farklı alanı kapsayacak şekilde olması planlanmıştır. Bu alanlar; tarım ve sanayi ürünleri pazarına giriş, devlet alımları, yatırımlar, enerji ve ham madde, düzenleyici konular, sağlık ve bitki sağlığı ürünleri, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, sürdürülebilir kalkınma, küçük ve orta ölçekli işletmeler, uyuşmazlıkların çözümü, rekabet, gümrük ve ticareti kolaylaştırma ve kamu iktisadi teşebbüsleridir. Müzakereciler belirlenen alanlarda gerekli yakınsamaları tespit etmişler ve bu alanlardaki eksiklikleri doldurmak amacıyla alternatifleri araştırmaya başlamışlardır.¹³⁷

4.2.2. İkinci Tur (11-15 Kasım 2013)

Müzakerelerin ikinci turunun 7 Ekim 2013 tarihinde yapılması beklenmiştir.¹³⁸ Ancak Amerikan Hükümeti'nin çalışmaları durdurması nedeniyle ikinci tur görüşmeleri 11 Kasım 2013 tarihine ertelenmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle müzakerelerin ikinci turu 11-15 Kasım 2013 tarihleri arasında Brüksel'de gerçekleştirilmiştir.¹³⁹

İkinci turda; bitki sağlığı ve hijyen önlemleri, fikri mülkiyet hakları, rekabet politikaları ve küçük ve orta ölçekli işletmeler hakkındaki düzenlemeler ele alınmıştır. İkinci turda ayrıca yatırımların serbestleşmesi ve korunmasıyla ilgili yaklaşımlar da tartışılmıştır. Bu konuların yanı sıra Avrupa Birliği ve Amerika arasında sınır dışı hizmet ticareti, finansal hizmetler, telekomünikasyon ve e-ticaret ile ilgili yaklaşımlar karşılaştırılmıştır. Ayrıca taraflar, çeşitli hizmet sektörlerinde pazara giriş çıkarlarını da görüşmeye başlamışlardır. Düzenleyici konularla ilgili olarak ise iki taraf da sektörel

¹³⁵ Transatlantic Trade and Investment Partnership: Commissioner Karel De Gucht welcomes Member States' green light to start negotiations, 14 Haziran 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-548_en.htm , (10 Aralık 2014).

¹³⁶ http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/resources/index_en.htm#negotiation-rounds, (25 Aralık 2014).

¹³⁷ EU and US conclude first round of TTIP negotiations in Washington, 12 Haziran 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-691_en.htm , (25 Aralık 2014).

¹³⁸ EU and US conclude first round of TTIP negotiations in Washington, 12 Haziran 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-691_en.htm , (25 Aralık 2014).

¹³⁹ EU and US conclude second round of TTIP negotiations in Brussels, 15 Kasım 2013, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=988> , (25 Aralık 2014).

özel taahhütlerin ve kuralların önemini kabul etmişler ve düzenlemelerin uyumlaştırılması konusunda yoğun çalışmalara başlamışlardır.¹⁴⁰

4.2.3. Üçüncü Tur (16-21 Aralık 2013)

Görüşmelerin üçüncü turu 16-21 Aralık 2013 tarihleri arasında Washington'da gerçekleştirilmiştir.¹⁴¹

Müzakereciler yine ürün ticaretinin serbestleştirilmesi, karşılıklı dış yatırımların kolaylaştırılması, hizmet, enerji ve hammadde sektörlerinde ticaretin başlatılması ve birbirlerinin pazarlarına kolayca ürün satabilmeleri gibi konuları müzakere etmişlerdir. Gelecek müzakerede ise ithal edilmiş ürünlerdeki gümrük tarifelerinin kesilmesi (indirilmesi), iki tarafın şirketleri için hizmet sektöründeki pazarların açılması, aynı yerel şirketlere olduğu gibi, iki tarafın şirketlerine de kazançlı hükümet sözleşmelerinin yapılmasına olanak tanınması konularına değinileceğinden söz edilmiştir. Bu müzakereler 10-14 Mart 2014 tarihinde gerçekleştirilmiştir.¹⁴²

4.2.4. Dördüncü Tur (10-14 Mart 2014)

Müzakerelerin dördüncü turu 10-14 Mart 2014 tarihleri arasında Brüksel'de yapılmıştır.¹⁴³

Müzakereler üç alanda; pazara erişim, düzenleyici konular ve ticaret kuralları üzerine yapılmıştır. Pazara erişim konusunda iki taraf da tarifeler, kamu ihaleleri ve hizmetler alanını daha ileriye taşımanın yollarını aramaktadırlar. 'Düzenleyici konular' kavramından anlaşılması gereken husus, düzenleyici uyumluluğun AB ve ABD yasalarından ödün vermeden en iyi şekilde gerçekleştirilmesidir. TTIP'nin önemi ticaret kurallarının günümüz koşullarına uygun modern bir şekilde geliştirilmesidir.

¹⁴⁰ EU and US conclude second round of TTIP negotiations in Brussels, 15 Kasım 2013, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=988>, (25 Aralık 2014).

¹⁴¹ http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/resources/index_en.htm#negotiation-rounds, (25 Aralık 2014).

¹⁴² EU-US trade talks- third round to start in Washington D. C. On Monday 16 December, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1000>, 13 Aralık 2013, Brussels, (25 Aralık 2014).

¹⁴³ EU-US talks-fourth round to start in Brussels on Monday 10 March, 6 Mart 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1033>, (25 Aralık 2014).

Görüşmeler süresince olası alanlarda sürdürülebilir kalkınma, emek ve çevre konuları da dahil olmak üzere güncel ekonomik sorunlar ele alınmıştır.¹⁴⁴

4.2.5. Beşinci Tur (19-23 Mayıs 2014)

TTIP'nin beşinci turu 19-23 Mayıs 2014 tarihleri arasında Arlington, Virjinya'da yapılmıştır. Yine bu oturumda mal ve hizmet ticareti, düzenleyici konular, sağlık ve bitki sağlığı önlemleri, fikri mülkiyet hakları, elektronik ticaret ve telekomünikasyon, çevre, emek, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, enerji, hammadde, devlet ihaleleri ve yatırımlar ele alınmıştır. Fakat yatırımlar konusu yatırımların korunması konusunu kapsamamaktadır.¹⁴⁵

Müzakerelerin ilk gününde düzenleyici uyum, fikri mülkiyet hakları, emek, çevre ve belirli sektörlerdeki düzenleyici alanlardan bahsedilmiştir. İkinci gününde hizmetler ve yatırımlardan (yatırımcı-devlet uyuşmazlıklarının çözümü için yatırım koruması olmadan), ticaretteki teknik bariyerlerden, tarımsal piyasalara giriş ve menşe kurallarından bahsedilmiştir.¹⁴⁶

4.2.6. Altıncı Tur (14-18 Temmuz 2014)

Avrupa Komisyonu tarafından müzakerelerin altıncı turu 14-18 Temmuz 2014 tarihleri arasında Brüksel'de gerçekleştirilmiştir. Yine bu tur boyunca müzakereler önceki turlarda tartışılan konular üzerinde şekillenmiştir. Bunlar; mal ve hizmet ticareti, düzenleyici konular, kamu ihaleleri, çevre koruması, işçi hakları, enerji, hammadde ve küçük ve orta büyüklükteki işletmeler için fırsatlardır.¹⁴⁷

Avrupa Birliği tarifeler, hizmetler ve kamu ihaleleri konularına çok önem vermektedir. Özellikle ihaleler, müzakereler boyunca en önemli konulardan biri

¹⁴⁴ Transatlantik Trade and Investment Partnership: Chief Negotiators' Briefing to Stakeholders, 12 Mart 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/march/tradoc_152294.pdf, (25 Aralık 2014), p. 2.

¹⁴⁵ EU-US talks- fifth round to start in the US on 19 May, 29 Nisan 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1061>, (26 Aralık 2014).

¹⁴⁶ EU and US negotiators kick off a fifth round of talks on a new trade and investment pact (TTIP), 20 Mayıs 2014, Brüksel, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1065>, (26 Aralık 2014).

¹⁴⁷ EU-US trade talks – 6th round to start on 14 July, 18 Haziran 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1093>, (27 Aralık 2014).

olmuştur. İki taraf için de ulusal muamele ilkesi temelinde devletin her kademesinde kamu ihalesi fırsatına erişim sağlanmalıdır.¹⁴⁸

Önceki müzakere turlarında düzenlemeler konusundaki gündeme çok fazla zaman ayrılmıştır. Aslında bu konu, TTIP'nin ekonomik olarak önemli bir kısmını oluşturmakta, bu anlaşmayı diğer ticaret anlaşmalarından farklı kılmaktadır. TTIP'nin düzenleyici gündeminde üç önemli kısım ortaya çıkmaktadır.¹⁴⁹

- AB ve ABD çevrenin korunmasını, sağlığı, güvenliği ve tüketicileri ya da AB ve ABD düzenleyicileri tarafından yürütülen kamu politikası hedeflerini tehlikeye atacak hiçbir düzenleme yapmayacaktır.
- AB ve ABD, korumacılık alanında uluslararası düzenlemelerin ve standartların geliştirilmesinde öncü rol oynamak amacıyla kurumlar arasında işbirliğini arttırmak zorundadırlar.
- TTIP, sektörlerde düzenleyici uyumluluğun artırılması açısından somut sonuçlar verebilir.

4.2.7. Yedinci Tur (29 Eylül- 3 Ekim 2014)

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması için yapılan müzakerelerin yedinci ayağı ise 29 Eylül-3 Ekim 2014 tarihleri arasında Chevy, Maryland'da yapılmıştır.¹⁵⁰ Bu oturumda müzakereler üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; düzenleyici bölüm, kurallar bölümü ve hizmetler bölümüdür.¹⁵¹

Avrupa Birliği heyeti ve Amerikan heyeti mal ticareti hususunu ulusal muamele ve pazar erişimi çerçevesinde gözden geçirmişlerdir. Tarım piyasasına erişimle ilgili ek müzakerede ise tarife dışı sorunlar ele alınmıştır. Ayrıca AB ve ABD heyetleri, hizmetler ve yatırımlarla ilgili müzakerelerine devam etmişlerdir. Bu

¹⁴⁸ EU-US trade – latest round of talks on transatlantic trade pact ends in Brussels, 18 Temmuz 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1132&title=EU-US-trade-%E2%80%93-latest-round-of-talks-on-transatlantic-trade-pact-ends-in-Brussels>, (27 Aralık 2014).

¹⁴⁹ EU-US trade – latest round of talks on transatlantic trade pact ends in Brussels, 18 Temmuz 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1132&title=EU-US-trade-%E2%80%93-latest-round-of-talks-on-transatlantic-trade-pact-ends-in-Brussels>, (27 Aralık 2014).

¹⁵⁰ 7th Round Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Negotiations, 18 Eylül 2014, America, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1154>, (27 Aralık 2014).

¹⁵¹ EU-US trade – 7th round of talks on transatlantic trade pact ends in the US, 3 Ekim 2014, Washington D.C., <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1158>, (27 Aralık 2014).

sektörler; çevre, dağıtım, posta hizmetleri, ticari hizmetler, sağlık, eğitim ve ulaşımı kapsamaktadır. Avrupa Birliği hizmet dışı sektörlerle yatırım yapılması ile ilgili yaklaşımlarını tartışmalara dahil etmiştir. Ayrıca iki taraf da işadamlarının ve profesyonellerin hareketliliğinin artırılması konusunu da ele almışlardır.¹⁵²

Müzakerelerin düzenlemeler bölümünde standartlar, stratejik boyut ve uyumluluk başlıkları dikkati çekmektedir. Standartlar konusunda AB ve ABD'nin çevrenin korunmasını, sağlığı, güvenliği ve tüketicileri ya da AB ve ABD düzenleyicileri tarafından yürütülen kamu politikası hedeflerini tehlikeye atacak herhangi bir düzenleme yapmaması gerekmektedir. AB ve ABD yüksek korumacılık temelinde uluslararası düzenlemeler ve standartların geliştirilmesinde öncü rol oynayabilmek amacıyla düzenleyici kurumların işbirliklerini arttırmak zorundadırlar. Bu nedenle düzenleyici kurumlar gündemin stratejik boyuta sahip bir konusu olmuştur. Bu nedenle TTIP'nin, düzenleyici kurumların uyumluluğunun artırılması açısından somut sonuçlar vermesi beklenmektedir.¹⁵³

Müzakerelerin kurallar bölümü enerji ve hammadde, gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması, fikri mülkiyet hakları, küçük ve orta büyüklükteki işletmeler, anlaşmazlıkların çözümü (devlet-devlet) ve yasal/kuramsal konular etrafında şekillenmiştir. Tartışılan konuların çerçevesi aşağıdaki gibidir.¹⁵⁴

4.2.7.1. Enerji ve Hammadde

Enerji ve hammadde konusundaki teknik tartışmalara iki tarafında uzman kişilerinin katılımıyla devam edilmiştir. Fakat bu kez üçüncü parti erişim, ulaşım ve kesinti konularına yoğunluk verilmiştir.

¹⁵² Reported of the Seventh Round of Negotiations, 29 Eylül-3 Ekim 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152859.pdf, (27 Aralık 2014), p. 2.

¹⁵³ EU-US trade – 7th round of talks on transatlantic trade pact ends in the US, 3 Ekim 2014, Washington D.C., <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1158>, (27 Aralık 2014).

¹⁵⁴ Reported of the Seventh Round of Negotiations, 29 Eylül-3 Ekim 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152859.pdf, (27 Aralık 2014), p. 5-6.

4.2.7.2. Gümrük ve Ticaretin Kolaylaştırılması

Gümrük ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasıyla ilgili olarak kolaylaştırma, basitleştirme, ücretler ve masraflarla ilgili konular görüşülmüştür.

4.2.7.3. Fikri Mülkiyet Hakları

Taraflar işbirliği için potansiyel olan konulara odaklanmışlardır. İşbirliği hükümlerinin uluslararası platformlarda ve iki yönlü anlaşmalarda en az 10 yıl elde edilen işe (emeğe) yansıtılabileceği kararlaştırılmıştır.

4.2.7.4. Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)

Her iki taraf da KOBİ'lere daha fazla sosyal yardım edilmesinin, TTIP müzakerelerinden elde edecekleri fırsatları tanıtmanın ve onların özel kaygıları hakkında daha fazla bilgi sahibi olabilmenin yolları üzerinde anlaşmışlardır.

4.2.7.5. Anlaşmazlıkların Çözümü (Devlet-Devlet)

Anlaşmazlıkların çözümü ile ilgili hedeflenen, taraflar arasında anlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasından doğabilecek herhangi bir anlaşmazlığı çözmek için etkili ve verimli bir mekanizma oluşturmaktır.

4.2.7.6. Yasal/Kuramsal Konular

AB ve ABD, ABD'nin "istisnalar ve bu istisnaların anlaşmanın taahhütleri ile arasındaki bağlantı" metin önerisi üzerinde tartışmışlardır. Tartışma ABD'nin ulusal güvenliği ve vergi istisnaları üzerinde yoğunlaşmıştır.

4.2.8. Sekizinci Tur (02-06 Şubat 2015)

Müzakerelerin sekizinci turu 2-6 Şubat 2015 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Komisyon üyeleri 2015 yılı içinde biri Aralık, diğeri Ocak aylarında olmak üzere Washington ve Davos'da müzakereleri nasıl daha derine götürebileceklerini görüşmüşlerdir. Bu çerçevede yaz dönemine kadar iki ayrı müzakere daha gerçekleştirme kararı almışlar, bu süre içerisinde müzakerelerin bütün alanlarda

ilerleme kaydedeceğini belirtmişlerdir. Bu alanlar; pazara erişim, tarifeler, hizmet ve kamu alımları ve kurallardır. Pazara erişim konusunda AB üç alanda yani tarifeler, hizmetler ve kamu alımlarında eşit payda arayışına girmiştir. Tarifeler hususunda AB ve ABD önceliklerini ve hassas oldukları noktaları masaya yatırmışlardır. Düzenleyici konularla ilgi görüşmeler klasik ticaretten farklılık göstermektedir. Bu fark, sadece ticaret ile ilgili müzakerecilerden ziyade iki tarafın da düzenleyici kurumları arasındaki işbirliği sürecidir. Özellikle sektörel tartışmalarla ilişkilendirecek olursak bu sektörler; kimyasallar, kozmetik, medikal, cihazlar, arabalar, tıbbi ürünler ve mühendisliktir.¹⁵⁵

TTIP müzakerelerinde en yenilikçi konu düzenleyici kümedir. Düzenleyici konulardan gıda güvenliği, hayvan ve bitki sağlığı konularında görüşmeler yapılmıştır. Sektörel tartışmalar ise müzakerecilerin her bir sektörün anlaşma dahilinde elde edebileceği somut sonuçları tanımlamaya yönelik olmuştur. Ayrıca müzakereciler, bu turda Nisan ayında görüşmelerin dokuzuncu ayağını yapacaklarını ifade etmişlerdir.¹⁵⁶

4.2.9. Dokuzuncu Tur (20-24 Nisan 2015)

Müzakerelerin dokuzuncu turu 20-24 Nisan 2015 tarihleri arasında New York'da gerçekleştirilmiştir. Dokuzuncu turda özellikle düzenleyici konular ve kurallar üzerinde durulurken, kamu alımları ve tarifeler üzerinden pazara erişim ve teknik konularla ilgili tartışmalara devam edilmiştir. Ayrıca bazı konularda özellikle gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması, enerji ve hammadde ve anlaşmazlıkların çözümünde ilerleme kaydedilmiştir.¹⁵⁷

4.3. ABD İLE AB'Yİ TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞINA İTEN NEDENLER

Transatlantik anlaşmasının oluşturulma çalışmaları yirmi yıldan fazla bir süreci kapsamaktadır. Son zamanlarda gündeme gelmesinin sebepleri, Avrupa'da ekonomik bunalımın olması, Cenevre'deki çok taraflı müzakerelerin duraklatılması, AB ve ABD

¹⁵⁵TTIP Round 8- final day pres conference, 5 February 2015, Brussels, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153110.pdf, (25 Şubat 2015), p. 1-4

¹⁵⁶TTIP Round 8- final day pres conference, 5 February 2015, Brussels, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153110.pdf, (25 Şubat 2015), p.1-4.

¹⁵⁷Report of the Ninth Round of Negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership, 12 Mayıs 2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153437.pdf, (14 Mayıs 2015)

de ekonomik büyüme ve istihdamın teşvik edilmesi ve çok taraflı ticaret müzakerelerinin yeni emsal oluşturmalarının istenmesidir.¹⁵⁸

Bu nedenlere ek olarak Çin sanayi ürünlerinin piyasalarda hızla yükselmesi ve dünya ticaret merkezlerinin Asya'ya kayması da Avrupa ile Amerika'nın işbirliğine gitmesine neden olmuştur. TTIP anlaşmasından önce Amerika'nın Trans Pasifik Anlaşması'na (Trans Pasific Partnership-TTP) Çin'i de davet etmesi, Çin ile olan ekonomik ilişkisini sürdürmek istemesi ya da Çin'in ekonomik yükselişinin bölge ticareti açısından Amerika'yı etkisiz hale getirmesinin engellenmesi olarak değerlendirilebilir.¹⁵⁹

Avrupa'da devam eden durgunluk anlaşmaya gidilmesi için önemli nedenlerden biri olarak sayılabilir. Avrupa ile Amerika arasındaki ticaret ve yatırım çok büyüktür. Fakat buna rağmen son zamanlarda aralarındaki ticaret ve yatırım hacminde daralmalar meydana gelmektedir. Buna örnek olarak Avrupa'nın dünya ülkelerine ihracat artışı %7,6 iken; Amerika'ya olan ihracat artışı %1'dir. Avrupa'nın toplam ithalatındaki Amerika'nın payı %20,8 den %11,1'e düşmüştür. Bunun sermaye piyasalarına, ihracat ve şirket gelirlerine olan etkisi olumsuz olmaktadır. İlave olarak Cenevre'deki çok taraflı ticaret müzakerelerinin duraksatılması da önemli etkenlerdendir. Avrupa ve Amerika için istihdam ve büyüme oldukça önemli kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, bütün bu sayılan nedenlerin yanında asıl olarak Avrupa ve Amerika ekonomi politikalarında bahsedilen istihdam ve büyümenin sağlanması amacı Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın imzalanması noktasında çok büyük önem arz etmektedir.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Why Transatlantic Trade Winds Are Blowing, 2013, <http://www.cfr.org/trade/why-transatlantic-trade-winds-blowing/p30066> , (6 Aralık 2014).

¹⁵⁹ Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması ve Çin, http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/Transatlantik-Ticaret-ve-Yatirim-Ortakligi-Anlasmasi-ve-Cin.pdf , (25 Kasım 2014), s.4.

¹⁶⁰ M. Sait Akman, AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye, 2013, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1371828341-5.AB-ABD-Transatlantik-Ticaret-ve-Yatirim-Ortakligi-TTIP-ve-Turkiye.pdf> , (5 Aralık 2014), s.4-5.

4.4. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN İÇERİĞİ

ABD ile AB arasında müzakere edilmekte olan bu anlaşmanın küresel düzeyde yeni ticaret kuralları getirmesi beklenmektedir. Aynı zamanda bu anlaşma, zaman içerisinde meydana gelecek yeni gelişmelere de açık olacak şekilde düzenlenmektedir. İstihdam ve büyüme üzerine çalışmalar yürüten Yüksek Seviye Çalışma Grubunun hazırladığı Nihai Rapora göre kapsamlı ticaret ve yatırım anlaşması müzakerelerinin amacı üç geniş alanı içermektedir. Bu alanlar; pazara giriş, düzenlemeler, kurallar ve tarife dışı engeller, küresel ticaretin zorlukları ve fırsatlarıdır. Bu amaçlar 11 Şubat 2013 tarihinde açıklanan Final Raporunda aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.¹⁶¹

4.4.1. Pazara Giriş

Transatlantik ticaret anlaşması, tarife, hizmet, yatırım ve üretim gibi engellere rağmen pazara erişimi sağlamak zorundadır. Yüksek Çalışma Grubu'na göre ticaret anlaşmasının amacı, ABD ile AB'nin önceki ticaret anlaşmalarının ötesinde bir pazara erişime olanak sağlamaktır. Yüksek Çalışma Grubu, anlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren ikili anlaşmalardaki bütün vergilerin aşamalı olarak kaldırmasını vurgulamaktadır. Ancak kısa dönemde dış ticaret üzerinde en etkili vergi olan tarifelerin kaldırılması gerekmektedir.

Yüksek Çalışma Grubu'na göre hizmetler sektörü ticareti, taraflar arasında bugüne kadar yapılan ticaret anlaşmalarının sağladığı liberalleşmeden daha fazla düzeyde serbestleştirilmelidir. Ayrıca, çalışma grubuna göre halen müzakere edilmekte olan anlaşma bağlayıcı hükümler içermektedir. Bu hükümlerden biri olan şeffaflık kavramı, ticarette tarafsızlığın sağlanmasını ifade etmektedir. Diğer bir hüküm olan disiplin kavramı ise gerekli düzenlemelerin arttırılmasını işaret etmektedir.

Yatırımlar için çalışma grubunun yaptığı tavsiye anlaşmanın yatırımları serbestleştirilmesi ve koruma hükümlerine sahip olması şeklindedir.

¹⁶¹High Level Working Group on Jobs and Growth, "Final Report", 11 Şubat 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf, (28 Kasım 2014), p. 2,3,5.

Çalışma grubuna göre, müzakerelerin amacı; tüm ülkelerdeki kamu alımlarını iyileştirerek ülkeler arası çalışma fırsatlarını arttırmaktır.

4.4.2. Düzenleyici Konular ve Tarife Dışı Engeller

Transatlantik anlaşmasının küresel ölçekte en önemli faydası AB'nin ve ABD'nin güçlerini dönüştürmeleridir. Bu dönüşümün amacı, tarafların yeni ve yenilikçi yaklaşımlarını sürdürmek ve tarife dışı engellerin yatırımlar ve ticaret üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak istemeleridir.

Çalışma Grubuna göre iki taraf da sınır ötesinde yeni ticaret engellerin yollarını araştırmaktadır. ABD'deki ve AB'deki şirketlerin kapasitelerinin sınırlı olmasından dolayı tarife dışı engelleri önlemek için ve AB'deki firmaların yenilik yapması ve küresel piyasalarda rekabet edebilmesi için yeni yolların belirlenmesi gerekmektedir. Ayrıca iki tarafın da düzenleyici kurumların teşvikleri ile üretime dönük işbirliğini güçlendirmeleri ve standartlarla ilgili konular üzerinde işbirliğini arttırmaları gerekmektedir.

4.4.3. Ortak Küresel Ticarete İlişkin Zorluklar ve Fırsatlar

Transatlantik Anlaşmasının boyutu ve etkisi göz önüne alındığında, çalışma grubu ayrıca sadece ikili ticarete değil aynı zamanda ikili ticaret sisteminin kademeli olarak güçlenmesi ve birçok alanda kuralların gelişmesini destekler. Bu amaçla müzakereler; fikri mülkiyet haklarını, çevre ve emeği, diğer küresel zorluklar ve fırsatları ele almalıdır.

4.5. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN GENEL ETKİSİ

Ayrıntılı bir çalışma olarak, AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın olası etkileri Londra merkezli Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi (the Centre for Economic Policy Research-CEPR) tarafından yürütülmektedir. Yürütülmesi için Avrupa Ticaret Komisyonu Genel Müdürlüğü tarafından yetki verilen çalışmada, bugünkü transatlantik ticaret ve yatırım akımları ve mevcut engeller incelendikten sonra ekonomi modelleri kullanılarak farklı politik senaryoların olası

etkileri tahmin edilmektedir. Yürütülen çalışma sadece AB-ABD ticaretinin serbestleşmesinden doğan kazançları değil aynı zamanda küresel ekonomi için de doğan kazançları vurgulamaktadır.¹⁶²

4.5.1. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması'nın Taraf Olan ve Olmayan Ülkelere Beklenen Faydaları

4.5.1.1. Avrupa Birliği'ne Beklenen Faydaları

AB ve ABD arasındaki ticaret hala dünyadaki en büyük ticaret hacmine sahiptir ve her gün €2 milyar civarında ticaret alışverişi yapmaktadırlar. Ticaret engelleri kaldırıldığında bu AB ve ABD için önemli bir ekonomik kazanç olacaktır. Bağımsız raporlara göre TTIP'nin imzalanması sonucunda şirketler milyarlarca Euro kazanacak ve yüz binlerce iş imkanı sağlanmış olacaktır.¹⁶³

Londra merkezli Ekonomi Politikaları Araştırma merkezi tarafından yürütülen çalışmaya göre TTIP'nin tek seferde tam olarak uygulanması ve ekonominin ona göre ayarlanması sonucunda AB'nin kazancının €120 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca 2027'de AB ekonomisinin €120 milyar civarında TTIP yapılmadan öncesine göre daha çok genişleyeceği tahmin edilmektedir. Anlaşmadan doğan kazançlar hane halkı harcanabilir geliri de etkilemektedir. Dört kişilik Avrupalı bir ailenin TTIP neticesinde yıllık olarak ortalama harcanabilir geliri €545 olacağı tahmin edilmektedir.¹⁶⁴

Avrupa Birliği'nin Amerika'ya olan ihracatı %28 artacaktır. Ayrıca bu oran Avrupa'nın fazladan €187 milyar değerindeki mal ve servis ihracatına eşdeğerdir. Toplam ihracat ise %6 oranında artacaktır.¹⁶⁵

¹⁶²Independent study outlines benefits of EU-US trade agreement, 12 Mart 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-211_en.htm, (29 Aralık 2014).

¹⁶³How Europe can benefit from TTIP, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/> (24 Ekim 2014).

¹⁶⁴Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, September 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf, (29 Aralık 2014), p.6.

¹⁶⁵Francois ve Diğerleri, (28 Kasım 2014).

4.5.1.2. Amerika Birleşik Devletleri'ne Beklenen Faydaları

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması hem kapsamlı hem de güçlü bir anlaşmadır. Bu anlaşma Amerika'ya da önemli ekonomik kazançlar sağlayacaktır. Amerika'da harcanabilir kişisel gelir aile başına ortalama olarak €655 olacaktır. Ayrıca Amerika'nın toplam ihracatı %8 oranında artacaktır.¹⁶⁶

Londra merkezli Ekonomi Politikaları Araştırma merkezi tarafından yürütülen çalışmaya göre TTIP'nin tek seferde tam olarak uygulanması ve ekonominin ona göre ayarlanması durumunda Amerika'nın kazancının €95 milyar olacağı tahmin edilmektedir. Ayrıca 2027'de ABD ekonomisinin €95 milyar civarında TTIP yapılmadan öncesine göre daha çok genişleyeceği tahmin edilmektedir.¹⁶⁷

4.5.1.3. Üçüncü Dünya Ülkelerine Beklenen Faydaları

Avrupa Birliği ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan anlaşmanın etkileri dünya ekonomisine yayılma gösterecektir. Ekonomi devleri arasındaki yükselen ticaret, AB ve ABD arasındaki hammadde talebini yükseltecek, diğer ülkeler tarafından üretilen bileşenler ve girdi ürünlerinde de yükselme olacaktır. Avrupa Birliği ile Amerika arasındaki anlaşmanın geniş kapsamlı yapılması, AB ve ABD dışındaki ülkeler için de büyük faydaların olacağını göstermektedir. Avrupa Birliği ve Amerika'nın teknik standartlarının uyumlaştırılması dünya standartlarına temel oluşturmasını sağlar. Uluslararası piyasanın boyutu çok geniştir. TTIP sayesinde tek bir kurallar bütünü olursa diğer ülkelerde buna adapte olabileceklerdir. Bu şekilde ülkeler sadece tek bir kurala göre ürünlerini üretecekler ve dünyaya ticaret yapmak daha kolay ve daha ucuz olacaktır.¹⁶⁸

ABD ve AB'nin aralarındaki serbest ticaret dünya ticaretine ve karlara olumlu etki yapacaktır. Yükselen küresel karlar €100 milyar civarında olacaktır.¹⁶⁹

¹⁶⁶ Francois ve Diğerleri, (28 Kasım 2014).

¹⁶⁷ Transatlantik trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, September 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf, (29 Aralık 2014), p.6.

¹⁶⁸ Questions and Answers, <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/> (24 Ekim 2014)

¹⁶⁹ Francois ve Diğerleri, (28 Kasım 2014).

Daha özel olarak incelenecek olursa, yüksek gelirli OECD ekonomilerinin gayri safi yurtiçi hasılası (AB ve ABD hariç) Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması tasarısında müşterek olarak kazancın €36 milyar olacağı tahmin edilmekte ve aynı şekilde düşük gelirli ülkelerin gayri safi yurtiçi hasılası €2,4 milyar olacağı tahmin edilmektedir.¹⁷⁰

Gayri safi yurtiçi hasıla ve gelirlerdeki genel bir artış, genel olarak insanların daha fazla para harcaması anlamına gelmektedir. Bu durum daha fazla talebe işaret etmektedir. Söz konusu olan talep, sadece Amerika ve Avrupa'daki mal ve hizmet üretimi için değil aynı zamanda AB ve ABD dışındaki ülkeler için de geçerlidir. Tahmini olarak Amerika ve Avrupa dünya ekonomisinin %46'sını oluşturmaktadır. Bu da diğer ülkelere yapılan ihracat talebinde fark edilebilir bir etki yapmaktadır. Amerika ya da Avrupa menşeli ürünlere olan artan talep, diğer ülkelerdeki tedarikçilerden gelen bileşenler ve hizmetler talebini de arttıracaktır.¹⁷¹

Düzenleyici engellerin ortadan kaldırılması ya da azaltılması diğer ülkelerdeki (üçüncü dünya ülkeleri) üreticilerin büyük pazarlara erişimlerine olanak sağlamaktadır. Dünyadaki birçok işletme Amerika ve Avrupa'ya bir dizi standart ve yönetmeliğe tabii olarak ihracat yapmaktadırlar. Amerika ve Avrupa arasındaki yönetmelik uyumluluğunun iyileştirilmesiyle Transatlantik anlaşması direkt olarak bu üreticiler üzerinde olumlu etki yapması beklenmektedir.¹⁷²

Londra merkezli yapılan araştırmada, bazı düzenleyici bariyerlerin sadece Avrupa ve Amerika arasındaki iki yönlü ticarete azaltılmayacağı aynı zamanda AB ve ABD'ye ihracat yapan ülkeler için de azaltılacağı vurgulanmaktadır. Var olan düzenleyici engellerin ortadan kaldırılmasından sonra araştırmacılar üçüncü dünya ülkelerinin tarife engellerinin kaldırılmasından dolayı maliyetlerinde %20 azalma olacağını düşünmektedirler.¹⁷³

¹⁷⁰Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, September 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf, (9 Ocak 2015), p.10.

¹⁷¹Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.10

¹⁷²Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.10

¹⁷³Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.10

4.5.2. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşması'nın Etkisi

4.5.2.1. Genel Olarak Ticaret Akımına Etkisi

TTIP tarafından ortaya çıkan gelir, artan ticaret ve etkinliğin bir sonucudur. Londra merkezli yapılan araştırmaya göre, TTIP sonucunda AB'nin ABD'ye ihracatı %28 artabilir. Bu da AB'nin ihracatının €187 milyar değerindeki mal ve hizmetlerine eşdeğerdir. Yine bu araştırmaya göre AB'nin ABD'den ithalatı da €159 milyar civarında artış gösterebilir. AB ve ABD'nin üçüncü dünya ülkelerine olan ihracatı ise; AB'nin €33 milyar, ABD'nin €80 milyar civarında artabilir. Tarife dışı engellerin azaltılmasından elde edilen maliyet tasarrufu AB ile ABD'nin ikili ticaret akımını sınırlandırmayacaktır. Buna yayılma etkisi (spillover effects) denmektedir.¹⁷⁴ Yayılma etkisi, AB ve ABD arasında müzakere edilen düzenleyici şartların iyileştirilmesiyle beraber AB ve ABD'ye ihracat yapan üçüncü dünya ülkelerinin ilgili ticaret maliyetlerinde sınırlı bir düşüş olarak sonuçlanmasıdır.¹⁷⁵

Genel olarak, toplam ihracat AB'de %6, ABD'de %8 artabilir. Bu da Avrupa ve Amerika tabanlı üreticilerin mal ve hizmet satış değerlerinin sırasıyla €220 milyar ve €240 milyar olacağı anlamına gelmektedir. Toplam ithalat AB ve ABD'de %5 artacak veya AB'nin ithalatı €226 milyar, ABD'nin ithalatı ise €200 milyar artacaktır.¹⁷⁶

4.5.2.2. Sektörel Etkileri

Sektör etkileri aşağıdaki tablo da özetlenmektedir.¹⁷⁷

Tabloda A sütununda tarifelerin toplam değeri ve ABD tarafından AB ihracatına uygulanan tarife dışı engeller gösterilmektedir. B sütununda gayri safi değer gösterilirken C sütununda ise ihracatı da içeren gayri safi değer gösterilmektedir. C sütununda kimyasalların brüt ihracat payı %12.38 iken ihracat katma değer payı %11.21'dir. İlk bakışta olası etkiler E sütununda gösterge başlığı altında gösterilmektedir. Bu sütun brüt ihracat payı (C), serbestleşme alanı (A) ve ithalat

¹⁷⁴ Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.7.

¹⁷⁵ Francois ve Diğerleri, p. 28.

¹⁷⁶ Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.7.

¹⁷⁷ Francois ve Diğerleri, p. 30-31.

talebinin fiyat elastikiyetinden (D) oluşmaktadır. E sütunu bize kimyasallardaki tam serbestleşmeyle ABD'ye yapılan toplam ihracatta %8.39 artışla kazanç sağlanabildiğini göstermektedir. Bu değer olduğu gibi gayri safi yurtiçi hasılaya eklenir. E sütunundaki hesaplamalar kısmı denge hesaplamalarıdır. Bu yüzden çapraz sektör etkilerini, işgücü piyasası etkileşimlerini, orta seviyedeki ticaret bağlarını ve tüketici faydalarını da göz ardı etmektedir. Ama yine de açık bir şekilde olası etkileri bize göstermektedir.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Francois ve Diğerleri, p. 30-31.

Tablo 1
Sektörel Etkiler

Sektörler	A NTBs+tariffs	B Brüt İhracat Payı	C İhracat Katma Değer Payı	D Fiyat Elastikiyeti	E=.01*A*C*D Gösterge
Tarım ormancılık balıkçılık	3.70	1.73	2.09	4.77	0.37
Diğer birincil sektörler	0.00	1.36	1.70	12.13	0.00
İşlenmiş Gıdalar	48.93	4.42	4.71	2.46	5.67
Kimyasallar	14.69	12.38	11.21	5.09	8.39
Elektrikli Makinalar	9.91	1.09	0.94	9.65	0.89
Motorlu Taşıtlar	22.49	8.81	7.11	10.00	15.99
Diğer taşıma araçları	8.63	5.31	4.94	7.14	3.04
Diğer makineler	0.80	16.92	16.25	9.71	1.26
Metal ve metal ürünleri	6.69	2.75	2.53	13.91	2.36
Ağaç ve kağıt ürünleri	5.76	2.42	2.61	7.99	1.20
Diğer mamul maddeler	3.20	7.32	4.90	6.56	1.03
Su taşımacılığı	0.65	0.05	0.04	3.80	0.00
Hava taşımacılığı	2.35	3.12	2.41	3.80	0.22
Finans	6.46	6.20	7.45	2.04	0.98
Sigorta	3.84	6.02	7.10	3.18	0.87
Ticari hizmetleri	1.58	10.07	12.28	3.18	0.62
İletişim	0.65	0.85	1.01	3.18	0.02
İnşaat	0.90	0.35	0.36	4.21	0.01
Bireysel hizmetler	0.66	1.49	1.76	8.71	0.10
Diğer (Kamu) hizmetleri	0.00	7.36	8.59	3.92	0.00

Kaynak: CGE Hesaplamaları,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.31, (19Ocak 2015).

*NTB tarife dışı engel anlamına gelmektedir.

Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi'nin yaptığı çalışmaya göre AB ihracatı hemen her sektörde Transatlantik Anlaşması sonucunda artış göstermektedir. Özellikle metal ürünlerinde (+ %12), işlenmiş gıdada (+%9), kimyasallarda (+%9),

diğer mamül mallarda (+%6), diğer ulaşım araçlarında (+%6) ve özellikle motorlu taşıtlarda (+%41) bu artışlar görölmektedir.¹⁷⁹ Yukarıda sayılan sektörlerde dahil olmak üzere diğer sektörlerle ilgili ithalat ve ihracat değişimleri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p.7

¹⁸⁰ Francois ve Diğerleri, p. 64-65.

Tablo 2
AB Sektörlere Göre İthalat-İhracat Değişimi

Senaryo/Sektör	Toplam İhracat				Toplam İthalat			
	Zayıf		Güçlü		Zayıf		Güçlü	
	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros
Tarım ormancılık balıkçılık	0.41	936	0.22	490	3.84	1,953	5.22	2,657
Diğer birincil sektörler	-0.02	-29	0.24	313	0.78	5,424	1.05	7,322
İşlenmiş Gıdalar	5.21	9,252	9.36	16,620	6.26	5,364	10.07	8,628
Kimyasallar	5.07	19,368	9.26	35,405	5.67	18,376	9.01	29,183
Elektrikli makinalar	0.04	35	-0.01	-10	3.10	10,706	5.87	20,298
Motorlu Taşıtlar	20.11	45,699	41.75	94,857	24.14	44,039	43.11	78,626
Diğer taşıma araçları	3.26	5,357	6.10	10,032	6.72	6,208	11.21	10,353
Diğer makineler	1.68	10,072	1.47	8,810	1.05	5,055	1.54	7,418
Metal ve metal ürünleri	7.15	9,875	12.07	16,656	5.25	18,552	9.76	34,483
Ağaç ve kağıt ürünleri	2.16	2,936	4.19	5,694	5.65	3,673	11.20	7,277
Diğer mamul maddeler	5.82	12,663	6.13	13,327	0.26	2,586	0.63	6,132
Su taşımacılığı	1.08	498	2.11	970	0.70	265	1.49	565
Hava taşımacılığı	0.79	621	1.45	1,142	0.35	339	0.86	832
Finans	2.20	2,046	4.37	4,068	1.45	996	2.92	2,000
Sigorta	2.08	1,895	4.11	3,741	1.46	249	2.92	499
Ticari hizmetleri	0.55	2,290	1.04	4,354	0.76	1,366	1.68	3,024
İletişim	0.64	172	1.27	342	1.58	576	3.20	1,164
İnşaat	0.33	211	0.64	410	0.87	203	1.79	416
Bireysel hizmetler	0.52	568	1.02	1,126	2.83	749	5.84	1,545
Diğer (Kamu) hizmetleri	0.26	767	0.55	1,623	0.64	1,745	1.27	3,476
Toplam	3.37	125,232	5.91	219,970	2.91	128,424	5.11	225,899

Kaynak: CGE Hesaplamaları,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.64 (19 Ocak 2015).

AB için tüm ithalatının zayıf senaryoda % 3.37, ihracatının ise güçlü senaryoda % 5.11 artacağı tahmin edilmektedir. İstisna olarak elektrikli makineler, hem ithalatta hem de ihracatta iki senaryo karşısında tüm sektörlerde artış göstermektedir. Kimyasallar, motorlu araçlar ve metaller sektörlerinde büyük değişimler vardır. Tabloya göre elektrikli alet ithalatının artacağı görülmektedir. İhracatın yanı sıra ithalattaki en göreceli artış motorlu araçlardadır. Buradaki ticaretin güçlü senaryoda %43,11 artacağı tahmin edilmektedir. Bu artış motorlu araçlar sektöründeki çıktılarında artacağı anlamına gelmektedir. Anlaşma yüksek tarife ve tarife dışı engelleri kapsamaması nedeniyle önemli bir serbestleşme çabasını yansıtmaktadır. Toplam ihracatın metal ürünlerde %12.07, işlenmiş gıdada %9.36, kimyasallarda %9.26 ve diğer mamul maddelerde %6.13 artış göstereceği tahmin edilmektedir.¹⁸¹

Tablo 3’de görüldüğü gibi Amerika’da bütün sektörlerde ticaretin artacağı tahmin edilmektedir. Toplam ihracatın zayıf senaryoda %4.75 artacağı, güçlü senaryoda %8.02 artacağı görülmektedir. Birçok imalat sektörü için bu değişiklikler oldukça önemlidir. AB’de olduğu gibi ABD’de de motorlu taşıtlar sektörü ticarete en çok artan bir eğilim göstermektedir. Toplam ihracatın %59.47 civarında, toplam ithalatın ise %20.81 civarında artacağı tahmin edilmektedir. Bu kısmen AB motorlu taşıtlar sektöründe yüksek korumaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır.¹⁸²

¹⁸¹Joseph Francois ve Diğerleri, p. 64-65

¹⁸²Joseph Francois ve Diğerleri, p. 66-67.

Tablo 3
ABD Sektörlere Göre İhracat-İthalat Değişimi

Senaryo/Sektör	Toplam İhracat				Toplam İthalat			
	Zayıf		Güçlü		Zayıf		Güçlü	
	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros	Yüzde	Milyar Euros
Tarım ormancılık balıkçılık	0.67	3,261	1.07	5,204	1.18	1,228	0.59	614
Diğer birincil sektörler	0.09	166	0.30	526	0.43	2,095	0.70	3,412
İşlenmiş Gıdalar	4.58	4,895	6.85	7,320	9.15	9,607	16.37	17,189
Kimyasallar	7.71	25,448	11.49	37,938	6.10	16,395	11.56	31,081
Elektrikli makineler	3.35	4,650	8.86	12,307	2.39	10,136	3.65	15,458
Motorlu Taşıtlar	34.36	53,071	59.47	91,856	10.73	44,709	20.81	86,693
Diğer taşıma araçları	4.98	8,631	8.57	14,853	5.55	4,758	10.33	8,855
Diğer makineler	3.66	10,057	5.35	14,698	0.45	3,187	-0.37	-2,595
Metal ve metal ürünleri	12.79	15,254	22.45	26,783	5.49	10,655	9.04	17,530
Ağaç ve kağıt ürünleri	3.76	2,834	7.75	5,846	2.48	3,291	4.35	5,766
Diğer mamul maddeler	3.88	7,972	4.31	8,861	0.97	7,463	0.93	7,194
Su taşımacılığı	0.78	30	1.52	58	0.77	22	1.39	40
Hava taşımacılığı	0.78	413	1.52	808	0.41	221	0.75	403
Finans	1.14	861	2.40	1,809	3.27	1,986	6.40	3,884
Sigorta	0.83	268	1.88	612	3.02	1,840	5.84	3,562
Ticari hizmetleri	0.98	1,363	2.24	3,102	0.74	1,147	1.16	1,799
İletişim	2.39	473	5.03	998	0.31	46	0.43	64
İnşaat	0.95	122	2.20	282	0.99	57	1.62	94
Bireysel hizmetler	1.80	1,348	4.15	3,109	0.66	137	0.83	173
Diğer (Kamu) hizmetleri	0.35	954	0.94	2,571	-0.09	-142	-0.45	-697
Toplam	4.75	142,071	8.02	239,543	2.81	118,840	4.74	200,519

Kaynak: CGE hesaplamaları,

http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.66, (19 Ocak 2015).

Tablo 4
AB Sektörlerdeki Üretim Miktarı Yüzdesel Değişimi

Senarya/ Sektör	Temel Katma Değer İçindeki Pay	Zayıf	Güçlü
Tarım, ormancılık, balıkçılık	0.040	0.05	0.06
Diğer birincil sektörler	0.019	0.01	0.02
İşlenmiş gıdalar	0.030	0.30	0.57
Kimyasallar	0.028	0.09	0.37
Elektrikli Makineler	0.004	-3.74	-7.28
Motorlu taşıtlar	0.015	0.24	1.54
Diğer taşıma araçları	0.007	-0.17	-0.08
Diğer makineler	0.037	0.40	0.37
Metal ve metal ürünleri	0.021	-0.71	-1.50
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.023	0.08	0.08
Diğer mamul maddeler	0.029	0.69	0.79
Su taşımacılığı	0.003	0.55	0.99
Hava taşımacılığı	0.003	0.30	0.44
Finans	0.032	0.23	0.42
Sigorta	0.010	0.44	0.83
Ticari hizmetler	0.222	0.15	0.25
İletişim	0.023	0.10	0.17
İnşaat	0.083	0.31	0.53
Bireysel hizmetler	0.035	0.15	0.26
Diğer hizmetler	0.338	0.16	0.28

Kaynak: CGE Hesaplamaları,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.60, (19 Ocak 2015).

TTIP'nin sektördeki özel etkilerine üretim miktarı tablosundan ulaşılabilmektedir. Tablodaki sonuçlara göre AB'deki sektörlerde üretim miktarındaki değişim genellikle küçüktür. Hizmetler sektöründe küçük bir artış varken birincil sektörlerdeki üretimde çok az oranda artış vardır. En çok göze çarpan değişim elektrikli makineler sektöründe görülmektedir. Zayıf senaryoda elektrikli makineler sektöründe %3.74 düşüş olacağı beklenirken, güçlü senaryoda ise %7.28 düşüş olacağı

beklenmektedir. Aksine yine daha zayıf senaryoya göre motorlu taşıtlar sektöründeki üretimin %0.24 artacağı, güçlü senaryoya göre ise %1.54 artacağı beklenmektedir.¹⁸³

ABD için Tablo 5 analiz edilecek olursa, ABD’de sektöre özgü üretim miktarları küçüktür. Bütün sektörlerdeki değişim yüzde birden azdır. Finans ve sigorta sektörlerinde daralma olabilir, buna rağmen küçülme %1’den azdır ve önemli bir etki göstermemektedir. İmalat, işlenmiş gıda, elektrikli makineler ve motorlu taşıtların üretim miktarında azalma görülürken diğer sektörlerde genişleme görüleceği beklenmektedir. Bu genişleme sınırlı olacaktır. Tüm bu sektörlerdeki üretim miktarındaki değişimlerin iki senaryoda da aynı olduğu söylenebilmektedir.¹⁸⁴

¹⁸³ Francois ve Diğerleri, p. 60-61.

¹⁸⁴ Francois ve Diğerleri, p. 62.

Tablo 5
ABD Sektörlerindeki Üretim Miktarı Yüzdesel Değişimi

Senaryo/ Sektör	Temel Katma Değer İçindeki Pay	Zayıf	Güçlü
Tarım, ormancılık, balıkçılık	0.031	-0.01	0.00
Diğer birincil sektörler	0.023	0.02	0.05
İşlenmiş gıdalar	0.017	-0.52	-1.13
Kimyasallar	0.021	0.25	-0.40
Elektrikli Makineler	0.003	-2.03	-2.04
Motorlu taşıtlar	0.010	-0.57	-2.78
Diğer taşıma araçları	0.009	0.62	0.83
Diğer makineler	0.027	0.71	1.66
Metal ve metal ürünleri	0.014	0.27	0.45
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.023	-0.04	-0.02
Diğer mamul maddeler	0.010	0.17	0.26
Su taşımacılığı	0.002	0.22	0.42
Hava taşımacılığı	0.004	0.19	0.39
Finans	0.074	-0.06	-0.11
Sigorta	0.020	-0.24	-0.44
Ticari hizmetler	0.099	0.03	0.07
İletişim	0.019	0.15	0.32
İnşaat	0.080	0.23	0.39
Bireysel hizmetler	0.036	0.18	0.38
Diğer hizmetler	0.480	0.09	0.18

Kaynak: CGE Hesaplamaları,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.61, (19 Ocak 2015).

4.5.2.3. Sürdürülebilir Etkiler

Ekonomi Politikaları Araştırma Merkezi'nin yaptığı çalışmada TTIP'nin emek piyasası üzerine iki yönde etkisi vardır. Bunlar ücretlerdeki değişim ve ekonomi genelinde karşılıklı olarak anlaşmayla tetiklenen mesleklerin yeniden tahsisidir.¹⁸⁵

¹⁸⁵Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p. 8.

Araştırma'nın bulduğu sonuçlara göre TTIP sonucunda hem nitelikli hem de niteliksiz işgücünün aldığı ücretler aşağı yukarı % 0,5 civarında yükselecektir.¹⁸⁶ AB ile ABD arasındaki serbest ticaretin sonuçlarının nitelikli ve niteliksiz işgücünün ücretleri üzerindeki tahmini değişimlerinin tablosu ve açıklaması aşağıdaki gibidir.¹⁸⁷

Tablo 6
Nitelikli ve Niteliksiz İşgücünün Yüzdesel Olarak Ücret Değişimi

	Niteliksiz İşgücü	Nitelikli İşgücü
Zayıf Deney		
Avrupa Birliği	0.30	0.29
Amerika Birleşik Devletleri	0.22	0.21
Güçlü Deney		
Avrupa Birliği	0.51	0.50
Amerika Birleşik Devletleri	0.38	0.36

Kaynak: CGE Hesaplamaları,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.71, (19 Ocak 2015).

Ücretler üzerinde ortaya çıkan etkiler hem AB hem de ABD için pozitif yöndedir. Bütün tahmini değişimler %0,5'e eşit ya da daha altında gerçekleşmiştir. Ücretlerdeki değişim nitelikli işgücü için çok düşük olmasıyla beraber hem nitelikli hem de niteliksiz işgücü için benzerdir. Yukarıdaki tablo istihdam ve işsizliğin konjüktürel değil yapısal olduğu yerlerde geçerli olan uzun dönem modelini vermektedir. Bu bağlamda emek talebindeki değişiklikler ücretlerdeki değişimlerle alakalıdır.¹⁸⁸

Tablo 7, Tablo 8, Tablo 9 ve Tablo 10 de güçlü senaryo ışığı altında sektörler içindeki istihdam etkileri detaylı bir şekilde verilmiştir. AB motorlu taşıtlar sektöründe nitelikli işgücü istihdamı %1.28 ve niteliksiz işgücü istihdamı ise %1.27 genişleyecektir. Aksine elektrikli makineler ve metal ürünleri sektöründe ise önemli bir daralma vardır. ABD'de motorlu taşıtlar sektöründe istihdam düşerken, metal ve metal ürünleri sektöründe ise istihdamın yükseldiği görülmektedir. Tablo, yükselen ücretlerle beraber diğer sektörlerde de genişleme olacağını belirtmektedir.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained, p. 8.

¹⁸⁷ Francois ve Diğerleri, p. 71-72.

¹⁸⁸ Francois ve Diğerleri, p. 71.

¹⁸⁹ Francois ve Diğerleri, p. 71-72.

Tablo 7
AB’de Sektörel Olarak Nitelikli İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo)

Sektörler	Nitelikli işgücündeki taban	A=B+C+D+E+F	B	C	D	E	F	G
		Toplam	Tarifeler	Serbestleşmeden kaynaklanan				Devlet alımları
				Toplam NTBs* ürünleri	Toplam NTBs hizmetleri	Doğrudan yayılma etkisi	Dolaylı yayılma etkisi	
Tarım ormancılık balıkçılık	0.005	0.07	0.04	-0.06	-0.01	0.09	0.01	0.00
Diğer özel sektörler	0.004	-0.01	0.00	-0.12	-0.01	0.11	0.00	-0.01
İşlenmiş gıdalar	0.016	0.28	0.01	0.39	-0.01	-0.21	0.10	0.04
Kimyasallar	0.024	0.08	-0.13	0.87	-0.06	-0.73	0.14	0.20
Elektrikli makineler	0.004	-7.00	-0.18	-1.29	0.00	-5.36	-0.17	0.08
Motorlu taşıtlar	0.013	1.28	-0.92	3.74	-0.04	-1.73	0.23	0.56
Diğer ulaşım araçları	0.007	-0.23	-0.25	0.03	-0.04	0.02	0.01	0.16
Diğer makineler	0.043	0.18	0.34	-1.06	-0.09	1.36	-0.38	0.03
Metal ve metal ürünleri	0.015	-1.61	0.00	-0.61	-0.06	-0.76	-0.18	-0.76
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.016	-0.16	0.02	-0.17	-0.02	-0.12	0.13	-0.04
Diğer imalatlar	0.018	0.52	0.54	-0.21	-0.03	0.42	-0.20	0.00
Su taşımacılığı	0.002	0.43	0.03	-0.10	-0.04	0.20	0.34	0.00
Hava taşımacılığı	0.002	0.11	0.09	-0.20	0.00	0.13	0.08	-0.02
Finans	0.041	0.12	0.00	-0.04	0.21	-0.05	0.02	-0.07
Sigorta	0.015	0.57	0.02	-0.07	0.56	0.03	0.03	-0.01
Ticari hizmetler	0.166	-0.16	-0.04	-0.09	-0.02	-0.02	0.00	-0.01
İletişim	0.026	-0.14	-0.02	-0.06	-0.07	-0.02	0.02	-0.01
İnşaat	0.045	0.18	0.06	0.12	0.00	-0.01	0.02	0.01
Bireysel hizmetler	0.043	-0.04	-0.02	-0.18	-0.03	0.11	0.08	-0.02
Diğer hizmetler	0.496	0.06	0.00	0.03	-0.01	0.02	0.01	0.00
Yer değiştirme endeksi		0.55	0.15	0.53	0.09	0.53	0.10	0.12

Kaynak: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.73, (20 Ocak 2015).

*NTB, tarife dışı engel anlamına gelmektedir.

Tablo 8
ABD’ de Sektörel Olarak Nitelikli İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo)

Sektörler	Nitelikli işgücündeki taban	A=B+C+D+E+F	B	C	D	E	F	G
		Toplam	Tarifeler	Serbestleşmeden kaynaklanan				
				Toplam NTBs* ürünleri	Toplam NTBs* hizmetleri	Doğrudan yayılma etkisi	Dolaylı yayılma etkisi	Devlet alımları
Tarım ormancılık balıkçılık	0.002	-0.04	-0.08	-0.13	0.00	0.16	0.01	0.00
Diğer özel sektörler	0.004	0.11	-0.04	-0.05	0.01	0.17	0.01	0.01
İşlenmiş gıdalar	0.008	-1.21	0.02	-0.97	0.03	-0.41	0.11	-0.13
Kimyasallar	0.018	-0.54	0.76	-0.87	0.13	-0.79	0.21	-0.52
Elektrikli makineler	0.004	-2.06	-1.92	9.01	1.23	-8.76	-1.61	1.37
Motorlu taşıtlar	0.010	-2.76	2.58	-2.59	0.10	-3.16	0.30	-1.10
Diğer ulaşım araçları	0.010	0.74	0.33	-0.16	0.06	0.40	0.11	-0.14
Diğer makineler	0.034	1.50	-0.50	-0.46	0.13	2.50	-0.16	0.24
Metal ve metal ürünleri	0.010	0.35	0.20	0.29	0.11	-0.24	-0.01	0.14
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.017	-0.13	-0.09	-0.18	0.05	-0.01	0.10	0.04
Diğer imalatlar	0.006	0.15	0.02	-0.15	0.06	0.42	-0.20	-0.01
Su taşımacılığı	0.001	0.18	0.00	0.04	0.09	-0.05	0.10	0.01
Hava taşımacılığı	0.002	0.17	-0.05	0.07	0.03	0.05	0.07	0.03
Finans	0.132	-0.17	-0.01	0.07	-0.19	-0.05	0.00	0.02
Sigorta	0.036	-0.49	-0.06	0.01	-0.51	0.05	0.02	0.02
Ticari hizmetler	0.177	0.00	-0.03	0.05	0.01	-0.03	0.00	0.00
İletişim	0.017	0.05	-0.06	-0.02	0.09	0.03	0.01	0.01
İnşaat	0.059	0.31	0.09	0.19	0.09	-0.06	0.01	0.01
Bireysel hizmetler	0.056	0.25	-0.04	0.09	0.05	0.12	0.03	0.03
Diğer hizmetler	0.399	0.00	-0.03	0.00	0.04	-0.01	0.00	0.00
Yer değiştirme endeksi		0.46	0.32	0.63	0.15	0.78	0.11	0.16

Kaynak: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.74, (20 Ocak 2015).

Tablo 9
AB’de Sektörel Olarak Nitelihsiz İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo)

Sektörler		A=B+C+D+E+F	B	C	D	E	F	G
	Nitelihsiz işgücündeki taban	Toplam	Tarifeler	Serbestleşmeden kaynaklanan				Devlet alımları
				Toplam NTBs* ürünleri	Toplam NTBs* hizmetleri	Doğrudan yayılma etkisi	Dolaylı yayılma etkisi	
Tarım ormancılık balıkçılık	0.054	0.07	0.04	-0.07	-0.01	0.09	0.01	0.00
Diğer özel sektörler	0.006	-0.02	0.00	-0.12	0.00	0.12	0.00	-0.01
İşlenmiş gıdalar	0.037	0.28	0.00	0.36	0.00	-0.18	0.11	0.04
Kimyasallar	0.031	0.08	-0.14	0.83	-0.05	-0.71	0.15	0.20
Elektrikli makineler	0.005	-7.01	-0.19	-1.33	0.01	-5.33	-0.16	0.08
Motorlu taşıtlar	0.024	1.27	-0.93	3.70	-0.03	-1.71	0.24	0.56
Diğer ulaşım araçları	0.012	-0.23	-0.26	0.00	-0.03	0.05	0.02	0.16
Diğer makineler	0.052	0.17	0.33	-1.09	-0.08	1.39	-0.38	0.04
Metal ve metal ürünleri	0.033	-1.62	-0.01	-0.64	-0.05	-0.73	-0.18	-0.76
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.032	-0.17	0.01	-0.21	-0.01	-0.10	0.14	-0.04
Diğer imalatlar	0.044	0.51	0.52	-0.25	-0.02	0.45	-0.19	0.00
Su taşımacılığı	0.003	0.42	0.02	-0.15	-0.03	0.24	0.34	0.01
Hava taşımacılığı	0.004	0.10	0.08	-0.24	0.01	0.16	0.09	-0.01
Finans	0.026	0.12	-0.01	-0.08	0.22	-0.03	0.02	-0.07
Sigorta	0.009	0.56	0.00	-0.10	0.56	0.06	0.03	0.00
Ticari hizmetler	1.103	-0.17	-0.05	-0.12	-0.01	0.01	0.01	-0.01
İletişim	0.017	-0.15	-0.03	-0.09	-0.06	0.01	0.02	-0.01
İnşaat	0.106	0.17	0.04	0.08	0.01	0.02	0.03	0.02
Bireysel hizmetler	0.027	-0.05	-0.03	-0.21	-0.03	0.13	0.09	-0.02
Diğer hizmetler	0.375	0.05	-0.01	-0.01	0.00	0.05	0.02	0.01
Yer değiştirme endeksi		0.65	0.20	0.69	0.07	0.62	0.12	0.17

Kaynak: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.75, (20 Ocak 2015).

Tablo 10
ABD’de Sektörel Olarak Nitelsiz İşgücünün Yüzdesel Değişimi (Güçlü Senaryo)

Sektörler	Nitelsiz işgücündeki taban	A=B+C+D+E+F	B	C	D	E	F	G
		Toplam	Tarifeler	Serbestleşmeden kaynaklanan				Devlet alımları
				Toplam NTBs* ürünleri	Toplam NTBs* hizmetleri	Doğrudan yayılma etkisi	Dolaylı yayılma etkisi	
Tarım ormancılık balıkçılık	0.015	-0.04	-0.08	-0.13	0.00	0.16	0.01	0.01
Diğer özel sektörler	0.007	0.10	-0.04	-0.04	0.00	0.17	0.01	0.02
İşlenmiş gıdalar	0.020	-1.23	0.01	-0.95	0.00	-0.39	0.11	-0.13
Kimyasallar	0.018	-0.56	0.74	-0.85	0.10	-0.77	0.21	-0.51
Elektrikli makineler	0.003	-2.07	-1.94	9.03	1.20	-8.74	-1.61	1.38
Motorlu taşıtlar	0.012	-2.77	2.56	-2.57	0.07	-3.14	0.30	-1.09
Diğer ulaşım araçları	0.012	0.72	0.31	-0.15	0.03	0.41	0.11	-0.14
Diğer makineler	0.029	1.49	-0.52	-0.44	0.09	2.52	-0.16	0.25
Metal ve metal ürünleri	0.021	0.33	0.18	0.31	0.08	-0.22	-0.01	0.15
Ağaç ve kağıt ürünleri	0.031	-0.15	-0.11	-0.16	0.02	0.01	0.09	0.04
Diğer imalatlar	0.015	0.13	0.00	-0.13	0.03	0.44	-0.20	0.00
Su taşımacılığı	0.002	0.16	-0.03	0.07	0.05	-0.02	0.09	0.02
Hava taşımacılığı	0.006	0.15	-0.08	0.10	-0.01	0.08	0.06	0.03
Finans	0.061	-0.19	-0.03	0.09	-0.22	-0.03	0.00	0.03
Sigorta	0.017	-0.50	-0.08	0.03	-0.54	0.07	0.02	0.02
Ticari hizmetler	0.081	-0.01	-0.05	0.07	-0.02	-0.01	0.00	0.01
İletişim	0.008	0.03	-0.08	0.00	0.06	0.05	0.01	0.01
İnşaat	0.135	0.30	0.07	0.21	0.06	-0.04	0.00	0.01
Bireysel hizmetler	0.026	0.24	-0.06	0.11	0.02	0.14	0.02	0.03
Diğer hizmetler	0.483	-0.02	-0.05	0.02	0.01	0.01	-0.01	0.01
Yer değiştirme endeksi		0.48	0.33	0.62	0.12	0.75	0.11	0.17

Kaynak: Kaynak: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.76, (20 Ocak 2015).

Ücretlerde olduğu gibi işgücünün hareketinin tahmini etkisi nispeten küçüktür. Aktif nüfusun %0.7’den fazla olmayan bir oranla sektörler arası hareketi tahmin edilmiştir. Oluşan etki nitelsiz işgücü için nitelikli işgücünden kısmen daha fazladır.

Ayrıca ortaya çıkan değişiklikler AB için ABD’den daha fazla olmakla beraber etkileri hala oldukça küçüktür.¹⁹⁰

Tablo 11
AB ve ABD’deki Nitelikli ve Nitelsiz İşgücünün Yer Değiştirmesinin Yüzdesel Olarak Toplam Etkisi

Ülkeler	Nitelsiz İşgücü		Nitelikli İşgücü	
	Zayıf Senaryo	Güçlü Senaryo	Zayıf Senaryo	Güçlü Senaryo
AB	0.33	0.65	0.28	0.55
ABD	0.21	0.48	0.21	0.46

Kaynak: CGE Hesaplamalar,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.77, (20 Ocak 2015).

4.5.2.4. Küresel Etkileri

Tablo 12’ye göre üçüncü dünya ülkelerinin €46,6 milyar kazancı olacağı tahmin edilmektedir. Bu da gayrisafi yurtiçi hasılanın %0,7 artması anlamına gelmektedir. Güçlü senaryoda bu artış dünyanın gayrisafi yurtiçi hasılasının % 0.14 ya da €92,2 milyar olacağı tahmin edilmektedir.¹⁹¹

Seçilmiş bölgelere daha yakından bakıldığında bütün diğer ekonomilerin refah artışı yaşayacağı beklenmektedir. Özellikle ASEAN’nın gayrisafi milli hasılasının güçlü ve zayıf olan senaryolarda sırasıyla €29,8 milyar ve €15,1 milyar artacağı beklenmektedir. Artış oranları da sırasıyla %0.89 ve %0.45’dir. Yayılma etkisiyle alakalı olarak küresel ticaret maliyetlerinde bir azalma olursa, ASEAN ülkeleri bundan fazlasıyla fayda sağlayacaklardır.¹⁹²

¹⁹⁰ Francois ve Diğerleri, p. 78.

¹⁹¹ Francois ve Diğerleri, p. 81.

¹⁹² Francois ve Diğerleri, p. 82.

Tablo 12
Üçüncü Dünya Ülkelerinin Gayri Safi Milli Hasılası Üzerindeki Milyar Euro ve
Yüzdesel Olarak Toplam Etkileri

Ülkeler	Zayıf Senaryo		Güçlü Senaryo	
	Milyar Euro	Yüzde	Milyar Euro	Yüzde
AB	68,274	0.27	119,212	0.48
ABD	49,543	0.21	94,904	0.39
Toplam Diğer Ülkeler	46,636	0.07	99,171	0.14
Ki bunun				
Diğer OECD ülkeleri (yüksek gelirli)	15,942	0.08	36,322	0.19
Doğu Avrupa	1,019	0.14	2,328	0.33
Akdeniz	237	0.02	1,063	0.08
Çin	3,810	0.02	5,487	0.03
Hindistan	946	0.02	2,338	0.04
ASEAN	15,081	0.45	29,834	0.89
MERCOSUR	624	0.01	1,545	0.03
Düşük gelirli ülkeler	1,064	0.09	2,366	0.20
3. Dünya ülkeleri	7,913	0.05	17,887	0.12

Kaynak: CGE Hesaplamaları,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.82, (19 Ocak 2015).

Tablo 13
Bölgesel Olarak İhracattaki Yüzdesel Değişim

Ülkeler	Zayıf Senaryo	Güçlü Senaryo
AB	3.37	5.91
ABD	4.75	8.02
Toplam Diğer Ülkeler	0.51	1.04
Ki Bunun;		
Diğer OECD Ülkeleri (Yüksek Gelirli)	0.50	1.00
Doğu Avrupa	0.42	0.95
Akdeniz	0.28	0.59
Çin	0.47	0.96
Hindistan	0.43	0.94
ASEAN	1.17	2.31
MERCOSUR	0.47	0.97
Düşük Gelirli	0.42	0.95
3. Dünya Ülkeleri	0.37	0.76

Kaynak: http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.83, (19 Ocak 2015).

Tablo 13 ihracattaki değişimin bölgesel olarak dağılımını göstermektedir. Aynı zamanda Tablo 12'nin sonuçlarının içyüzünü anlamaya ilişkindir. Oluşan birincil etkiler AB ve ABD'de ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber yayılma etkisi nedeniyle üçüncü dünya ülkelerinde ihracat artışı oraya çıkmaktadır. Bu ifade özellikle yüksek ticaretin olduğu ve ihracatın yapısal olduğu bir bölge olan ASEAN için geçerlidir. ASEAN örneğinden anlaşıldığı gibi güçlü gayrisafi yurtiçi hasıla etkileri aynı zamanda güçlü ticaret etkilerini desteklemektedir.¹⁹³

4.5.2.5. Karbondioksit (CO2)Emisyonu

Tablo 14 karbondioksit emisyonunun etkisini tahmin etmeye yöneliktir. Buna göre karbondioksit emisyonunun güçlü senaryoda ve zayıf senaryoda sırasıyla 4 bin metrik ton ve 11 bin metrik ton toplam küresel artışa neden olacağı tahmin edilmektedir. Yine karbondioksit salınımının zayıf senaryo ve güçlü senaryoda sırasıyla AB'de 3 bin metrik ton, ABD'de ise 4 bin metrik ton civarında artacağı beklenmektedir. Diğer bir taraftan salınımın diğer ülkelerde azalacağı da görülmektedir. Oransal olarak

¹⁹³ Francois ve Diğerleri, p. 82.

artışa bakıldığında tahmin edilen değişikliklerin küçük olduğu görülmektedir. Bu oranlar zayıf senaryoda %0.02 iken güçlü senaryoda ise %0.07'dir. Gelecekteki değişimlere bağlı olarak emisyon ticaretinin kapsama alanı şimdiki sunulan verilerden daha az olabilir. Tablo 14 ticaret akımlarıyla ilişkilendirilen uluslararası nakliye ve taşımacılığında içinde olduğu bütün ekonomik aktiviteleri göz önünde tutmaktadır.¹⁹⁴

Tablo 14
Karbondiyoksit Emisyonunun Bin Metrik Ton Olarak Değişimi

Ülkeler	Zayıf Senaryo	Güçlü Senaryo
AB	2.7	3.6
ABD	2.9	3.9
Diğer	-1.5	3.8
Diğer yüksek gelirli OECD ülkeleri	0.1	0.9
Doğu Avrupa	-0.9	0.3
Akdeniz	-1.4	-1.6
Çin	1.4	4.3
Hindistan	-0.1	0.1
ASEAN	-0.5	-0.4
MERCOSUR	-0.1	-0.2
Düşük Gelirli Ülkeler	0.2	0.8
3. Dünya Ülkeleri	-0.2	-0.3
Toplam Bin Metrik Ton	4.0	11.3
Toplam paylaşılan yüzdesel yıllık oran	0.02	0.07

Kaynak: CGE Hesaplamalar, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.79, (19 Ocak 2015).

4.5.2.6. Doğal Kaynak Kullanımı

Tablo 15 doğal kaynak kullanımı üzerinde ortaya çıkan etkiyi incelemektedir. Doğal kaynak kullanan sektörlerdeki katma değer artışı söz konusu doğal kaynağın daha yoğun kullanılmasına neden olmaktadır. Etkinliği düşen sektörlerde doğal kaynak kullanım yoğunluğu düşecektir. Bununla ilgili tahminler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Tabloya göre güçlü ve zayıf senaryo ışığı altında AB ve ABD dahil olmak üzere doğal kaynak kullanımı yüzde sıfırın altında kalmıştır. Bu nedenle AB ve

¹⁹⁴ Francois ve Diğerleri, p. 78-79.

ABD arasında yapılacak olan ticaretteki engellerin kaldırılması doğal kaynak kullanımı açısından ihmal edilebilir. Sonuç olarak serbestleşmenin, herhangi bir ekonomide doğal kaynak kullanımı açısından önemli etkilere sahip olmadığı görülmektedir.¹⁹⁵

Tablo 15
Doğal Kaynak Kullanımındaki Yüzdesel Değişimler

Ülkeler	Zayıf Senaryo	Güçlü Senaryo
AB	0.05	0.06
ABD	-0.01	0.00
Diğer	0.00	0.01
Diğer yüksek gelirli OECD ülkeleri	-0.01	-0.01
Doğu Avrupa	0.02	0.03
Akdeniz	0.03	0.04
Çin	0.01	0.03
Hindistan	0.00	0.01
ASEAN	-0.04	-0.07
MERCOSUR	0.01	0.02
Düşük Gelirli Ülkeler	0.00	0.00
3. Dünya Ülkeleri	0.01	0.01
Toplam	0.00	0.01

Kaynak: CGE Hesaplamalar,
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf, p.80, (19 Ocak 2015).

4.6. TRANSATLANTİK TİCARET VE YATIRIM ORTAKLIĞI ANLAŞMASI'NIN TÜRKİYE'YE BEKLENEN ETKİLERİ

4.6.1. Türkiye'nin ABD ile Olan Ticaret İlişkileri

ABD ve Türkiye'nin savunma alanındaki ilişkileri çok iyi olmasına rağmen ekonomik ilişkileri istenen düzeyde olamamıştır.¹⁹⁶

Türkiye'nin ABD ile olan ticareti 2014 itibarıyla 19,069 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir.¹⁹⁷ Bu rakam Türkiye'nin ABD ile ticaretinin küresel ölçekte çok düşük olduğunu göstermektedir. Türkiye'nin toplam ihracatında ABD'nin payı %5

¹⁹⁵ Francois ve Diğerleri, p. 80.

¹⁹⁶ Necdet Buzbaş, "Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye", **İşveren**, Cilt. 51, Sayı. 3, (Haziran 2013), s. 54.

¹⁹⁷ http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (20 Nisan 2015)

civarındayken; ABD'nin ithalatında Türkiye'nin payı %0,27'dir. ABD'nin ihracatında Türkiye'nin payı ise %0,81'dir. Bu rakamlarda gösteriyor ki Türkiye ABD ticari ilişkileri oldukça düşük seviyededir. Ek olarak 2004 yılına kadar Türkiye'nin ABD'ye olan ticaretinde fazla verirken; 2004'den sonra açık vermeye başlamıştır. Bu da ABD'nin lehine olurken Türkiye'nin aleyhinedir.¹⁹⁸

Tablo 16 Türkiye ile ABD'nin dış ticaretini göstermektedir. Türkiye ABD ile olan ticaretinde dezavantajlıdır. 2014 yılında Türkiye'nin ABD'ye ihracatı \$6,3 milyar seviyesinde kalırken; ithalatı ise \$12,7 milyar seviyesindedir. Bu ithalatın ihracatından iki katından fazla olduğu anlamına gelmektedir. Tabloya bakıldığında genel olarak Türkiye ile ABD'nin ikili ticaretinin arttığı söylenebilirken bu beraberinde ticaret açığını da getirmiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁸ M. Sait Akman, "AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 2014, Cilt. 13, No. 1, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1950/20394.pdf> (25 Ocak 2015), s. 14-15.

¹⁹⁹ Nuray Terzi, "Potential Impact of US-EU Free Trade Agreement on Turkish Economy", *The MacrotHEME Review*, Vol: 2, No: 5, (Fall 2013), p.28.

Tablo 16
Türkiye'nin ABD ile Ticareti (Milyar USD)

	2009	2010	2011	2012	2013	2014
İthalat	8.5	12.3	16.0	14.1	12.5	12.7
İhracat	3.2	3.7	4.5	5.6	5.6	6.3
Ticaret Dengesi	-5.3	-8.5	-11.4	-8.5	-6.9	-6.4

Kaynak: TÜİK Verileri, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (23 Ocak 2015).

Tablo 17 ve Tablo 18'e bakıldığında Türkiye'nin ABD'ye olan dış ticaretinin hangi ürün gruplarında yoğunlaştığı görülmektedir. Tablo 17'ye göre Türkiye 2014 yılında ABD'ye olan ihracatında en önemli ürünlerin demir ve çelik, kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve motorlu kara taşıtları, traktörler gibi ürünlerde olduğu görülmektedir.

Tablo 17
Türkiye'nin ABD ile Ürün Gruplarına Göre İhracatı (Milyon USD), 2014

Ürün Grupları	2014
Demir ve çelik	1.141
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	711
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	457
Taş, alçı, çimento, amiyant, mika veya benzeri maddelerden eşya	346
Demir veya çelikten eşya	340
Halılar ve diğer dokumaya elverişli maddelerden yer kaplamaları	271
Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	254
Dokunabilir maddelerden hazır eşya	226
Tütün ve tütün yerine geçen işlenmiş maddeler	189
Kıymetli veya yarı kıymetli taşlar	152
Diğerleri	2.255
Toplam	6.342

Kaynak: TÜİK Verileri

Tablo 18’de ise 2014 yılı itibari ile ABD’nin Türkiye’den en fazla ithal ettiği ürün gruplarının demir ve çelik, hava taşıtları, uzay araçları ve bunların aksam ve parçaları ve kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar olduğu görülmektedir.

Tablo 18
Türkiye’nin ABD ile Ürün Gruplarına Göre İthalatı (Milyon USD), 2014

Ürün Grupları	2014
Demir ve çelik	1.555
Hava taşıtları, uzay taşıtları ve bunların aksam ve parçalar	1.397
Kazanlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	1.258
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	1.074
Pamuk, pamuk ipliği ve pamuklu mensucat	918
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	833
Eczacılık ürünleri	598
Plastikler ve mamulleri	531
Organik kimyasal ürünler	497
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	484
Diğerleri	3.582
Toplam	12.727

Kaynak: TÜİK Verileri

4.6.2. Türkiye’nin AB ile Olan Ticaret İlişkileri

Türkiye ile AB arasındaki ticari ilişki 1963 Ankara Anlaşması’na kadar dayanmakta olup bu anlaşmada Gümrük Birliği’nin çerçevesi çizilmiştir. 1973’de ek protokol imzalanmış ve 22 yıllık geçiş sürecinden sonra Ortaklık Konseyi nihai aşamaya geçmeye karar vermiştir. Bunun sonucunda AB ve Türkiye karşılıklı olarak

sanayi ürünlerinde ticaret engellerini kaldırmışlardır. Aslında Türkiye Gümrük Birliği sayesinde dünya ekonomisine daha fazla eklenilebilmiştir.²⁰⁰

Gümrük Birliği Türkiye ile AB arasındaki ticaret hacmini önemli ölçüde arttırmıştır. Tablo 19’da da görüldüğü gibi 1996’dan 2014 yılına kadar ticaret hacmi üç katından fazla artmıştır. Aynı zamanda AB Türkiye’nin önemli ticaret ortağıdır. Türkiye AB’nin ithalat sıralamasında yedinci sırada olurken ihracat sıralamasında ise beşinci sıradadır.²⁰¹ AB ise Türkiye’nin ithalat ve ihracat sıralamasında birinci sırada gelmektedir.²⁰²

Türkiye için AB’nin önemi 1999 Helsinki Zirvesinden sonra daha da önem kazanmıştır. Helsinki Zirvesinde Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne resmi aday ülke olduğu ilan edilmiştir. Bu süreç Türkiye ekonomisinin tarihsel kalkınma hızına ulaşmasına ve özellikle Birlik üyesi ülkelere gelen daha önce görülmemiş doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını çekmesine yardımcı olmuştur. Aynı zamanda Türkiye’nin Birlik üyesi ülkelerle derin ve yerleşik ticari ilişkilere girmesi Türkiye’nin dış ticaretini direkt olarak etkilemiştir.²⁰³

Tablo 19
Türkiye’nin AB ile Ticareti (Milyar USD)

	1996	2006	2012	2013	2014
İthalat	24.3	59.3	87.4	92.4	88.7
İhracat	12.5	47.9	59.2	63.0	68.5
Ticaret Dengesi	-12.2	-11.4	-28.2	-29.4	-20.2

Kaynak: TÜİK Verileri

Tablo 20 ve Tablo 21’de Türkiye’nin AB’ye ihracatı ve ithalatı verileri görülmektedir. Buna göre Türkiye’nin 2014 verileri itibari ile AB’ye ihracatında hakim olan ürün gruplarının motorlu kara taşıtları, örme giyim eşyası ve aksesuarları ve kazanlar, makineler ve mekanik cihazların olduğu görülmektedir. Tablo 21’e

²⁰⁰ Mustafa Kutlay, “The Changing Policy of the European Union towards Free Trade Agreements and Its Effects on Turkish Foreign Trade: A Political Economy Perspective“, *USAK Yearbook of International Politics and Law*, 2009, Vol. 2, <http://www.turkishweekly.net/print.asp?type=2&id=334> (25 Ocak 2015), p. 4.

²⁰¹ Terzi, p.31.

²⁰² TÜİK, 2015, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (20 Nisan 2015).

²⁰³ Kutlay, p.4.

bakıldığında Türkiye'nin AB'ye ithalatının hakim olan ürün grupları kazanlar, makineler ve mekanik cihazlar, motorlu kara taşıtları ve demir ve çelik olduğu görülmektedir.

Tablo 20
AB'nin Türkiye'ye İhracatı (Milyon Euro), 2014

Ürün Grupları	2014
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	9.898
Örme giyim eşyası ve aksesuarı	5.991
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	4.997
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	3.548
Örülmemiş giyim eşyası ve aksesuarı	3.365
Demir veya çelikten eşya	1.713
Yenilen meyveler ve yenilen sert kabuklu meyveler	1.710
Plastikler ve mamulleri	1.666
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	1.635
Alüminyum ve alüminyumdan eşya	1.074
Diğerleri	15.976
Toplam	51.573

Kaynak: TÜİK Verileri

Tablo 21
AB'nin Türkiye'den İthalatı (Milyon Euro), 2014

Ürün Grupları	2014
Kazanlar, makinalar, mekanik cihazlar ve aletler, nükleer reaktörler, bunların aksam ve parçaları	12.163
Motorlu kara taşıtları, traktörler, bisikletler, motosikletler ve diğer kara taşıtları, bunların aksam, parça, aksesuarı	9.344
Demir ve çelik	6.031
Mineral yakıtlar, mineral yağlar ve bunların damıtılmasından elde edilen ürünler, bitümenli maddeler, mineral mumlar	4.982
Plastikler ve mamulleri	4.863
Elektrikli makina ve cihazlar, ses kaydetme-verme, televizyon görüntü-ses kaydetme-verme cihazları, aksam-parça-aksesuarı	4.624
Eczacılık ürünleri	2.256
Organik kimyasal ürünler	1.725
Optik, fotoğraf, sinema, ölçü, kontrol, ayar, tıbbi, cerrahi alet ve cihazlar, bunların aksam, parça ve aksesuarı	1.669
Kağıt ve karton, kağıt hamurundan, kağıttan veya kartondan eşya	1.451
Diğerleri	17.731
Toplam	66.839

Kaynak: TÜİK Verileri

4.6.3. Türkiye TTIP İlişkisine Alternatif Yaklaşımlar

TTIP'ye Türkiye'nin dahil olması konusunda çeşitli fikirler vardır. Bunlar üçlü ve eşanlı müzakerelerin yürütülmesi, Gümrük Birliği temelinde Türkiye'nin TTIP'ye dahil edilmesi, ABD ile ayrı bir ortaklık ilişkisi kurulması ve Türkiye'nin de TTIP'ye katılımından oluşmaktadır.²⁰⁴

İlk yaklaşım Türkiye'nin AB ile ABD arasındaki müzakerelere eşanlı olarak ya da paralel olarak katılmasıdır. Bu bakıldığında en ideal yaklaşımdır ama bunun olması

²⁰⁴ <http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3590> , 2 Aralık 2013, (25 Ocak 2015).

hiç de gerçekçi değildir. Hem sürecin önceden başlamış olması hem de ABD Kongresi'nin onay sürecinin zor olacağı gerekçesiyle bu yaklaşımın olma olasılığı çok düşüktür. İkinci yaklaşım, AB'nin Türkiye adına bu süreci yürütmesi yaklaşımıdır. Bu durum AB'nin TTIP sayesinde ABD'den alacağı tavizlerin aynısını Türkiye adına da istemesi anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım Andorra modeli olarak adlandırılmaktadır. Buna göre AB anlaşma yaptığı herhangi üçüncü bir ülkeyle serbest ticaret anlaşması (STA) imzaladığında otomatik olarak gümrük birliği kapsamında Türkiye'nin de aynı haklardan yararlanabilmesini sağlayacak hüküm koydurması gerekmektedir. Bu yaklaşımın da gerçekleşmesi çok düşüktür. Üstelik Türkiye'nin Andorra gibi küçük bir ülke olmaması nedeniyle ABD Konseyi tarafından kabul edilmeyeceği düşünülmektedir. Üçüncü yaklaşım müzakerelerin tamamlanması sonrasında ABD'nin Türkiye ile ayrı bir STA imzalaması fikridir. Ancak bu düşünce Türkiye'nin çıkarı açısından pek olumlu görülmemektedir. Çünkü AB-ABD arasındaki müzakerelerin kaç yıl süreceği bilinmediği için bu süre zarfında Türkiye'nin beklemek istemeyeceği açıktır. Son yaklaşım Türkiye'nin devam eden müzakerelere belirli bir noktada dahil edilmesidir. Bu “docking“ kelimesiyle ifade edilmektedir. Fakat bu yaklaşımın gerçekleşebilmesi için TTIP'ye başka ülkelerin katılımını mümkün kılacak hükümlerin olması ve gerek AB'nin gerekse ABD'nin bunu onaylaması gerekmektedir.²⁰⁵

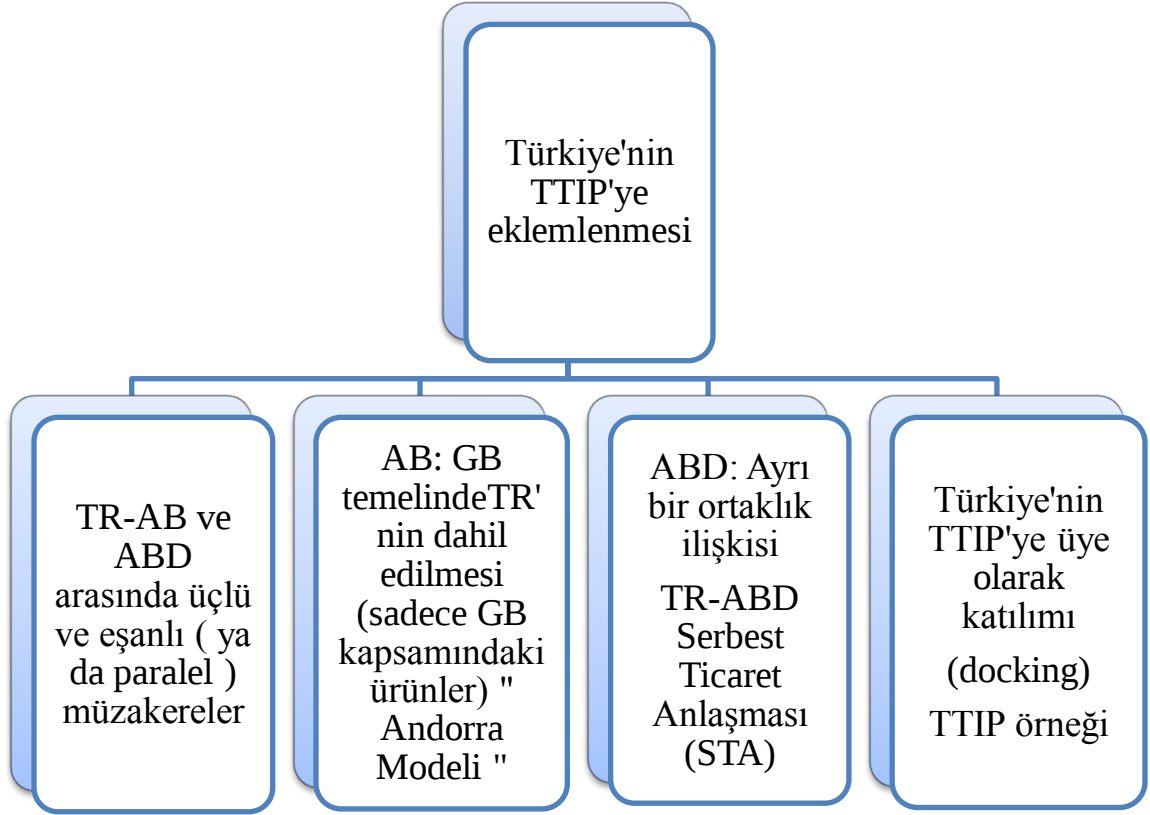
Bugüne kadar yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, en ideal yaklaşım Türkiye'nin ABD ile serbest ticaret anlaşması imzalamasıdır. Hatta bununla ilgili olarak Yüksek Seviyeli Çalışma Komitesi (YSÇK) oluşturulması açısından ABD ile uzlaşmaya varılması önemli bir gelişmedir.²⁰⁶ Türkiye'nin ABD ile STA imzalayamaması durumunda, Türkiye'nin üretimde AB'li üreticilerle eşit şartlarda rekabet edememesi, ABD pazarında kayıplara uğraması ve ticaret sapmasına maruz kalması olasılığı söz konusudur.²⁰⁷ Ancak ABD'nin ayrı bir STA imzalama konusunda çok istekli olmadığı

²⁰⁵M. Sait Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, 2014, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1389177011-7.Transatlantik_Ticaret_ve_Yatirim_Ortakligi_TTIP_Turkiye_nin_Katilimi_Acisindan_Bir_Degerlendirme.pdf, (5 Aralık 2014), s. 6-7.

²⁰⁶ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s. 6-7

²⁰⁷ Başar Ay, “AB-Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması ve AB-STA Müzakereleri“, **İşveren**, Cilt. 51, Sayı. 3, (Haziran 2013), s. 58.

da dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye ABD'yi ikna etmesi konusunda geçen süreç içerisinde henüz bir ilerleme yakalayamamıştır.²⁰⁸

Şekil 2: Türkiye'nin TTIP' ye Eklemlenmesine İlişkin Alternatif Arayışlar

Kaynak: M. Sait Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, 2014, [http://www.tepav.org.tr/upload/files/1389177011-7.Transatlantik Ticaret ve Yatirim Ortakligi TTIP Turkiye nin Katilimi Acisi ndan Bir Degerlendirme.pdf](http://www.tepav.org.tr/upload/files/1389177011-7.Transatlantik_Ticaret_ve_Yatirim_Ortakligi_TTIP_Turkiye_nin_Katilimi_Acisi_ndan_Bir_Degerlendirme.pdf), s.6, (5 Aralık 2014).

4.6.4. TTIP'nin Türkiye'ye Olası Etkileri

AB ile ABD'nin Transatlantik Anlaşması müzakerelerine başlaması AB ile Türkiye arasında olan gümrük birliği anlaşması nedeniyle bazı olumsuzluklara işaret

²⁰⁸ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s.8.

etmektedir.²⁰⁹ Türkiye'nin yaklaşık 20 yıl önce gümrük birliği üyesi olmasının asıl amacı, AB'ye tam üye olmak istemesidir. Gümrük Birliği her iki ülke için de fayda sağlamasına karşılık Türkiye için bazı olumsuz etkileri de bulunmaktadır. Bu Türkiye'nin AB üyesi olmayıp sadece gümrük birliği üyesi olmasından kaynaklanmaktadır. Gümrük birliği alanı içerisinde dolaşan her mal ulusal muamele ilkesine tabiidir. Bu durumda AB'nin STA yaptığı her ülkenin malları Türkiye'ye de gümrüksüz olarak girebilecektir.²¹⁰ Ayrıca AB nispeten küçük ekonomilerle STA imzaladığı sürece bu durumun Türkiye'ye maliyeti göz ardı edilebilir boyutta olurken, son zamanlarda Kanada, Japonya, Kore, Hindistan ve Meksika gibi nispeten büyük ekonomilerle STA imzalamasının Türkiye'ye maliyetinin daha fazla olması beklenmektedir. Tüm bu ülkelerin ihraç mallarının Türkiye'nin ihraç mallarıyla rekabet edecek olması nedeniyle Türkiye AB pazarında çok büyük bir rekabetle karşılaşacaktır.²¹¹ Her ne kadar AB imzaladığı STA'ya "Türkiye Maddesi" koysa bile bu pek işe yaramamaktadır. Bu sorunun çözülebilmesi için ya Türkiye'nin AB üyesi olmadan ya da AB'nin STA imzaladığı her bir ülke ile STA imzalaması gerekmektedir.

212

Türkiye bu asimetrik ticaret sorununu ortadan kaldırmak için AB'nin STA imzaladığı bazı üçüncü ülkelerle ikili anlaşma imzalamıştır. AB bugüne kadar 28 ülke ile STA imzalarken Türkiye sadece 18 ülke ile imzalayabilmiştir. Buradan da bu sürecin kolay olmadığı anlaşılmaktadır.²¹³

Serbest ticaret anlaşması imzalamak sadece ülkeler arasında pazar açmak için değil aynı zamanda ticaret ilişkilerindeki değişen payı ortaya çıkartacak düzenlemeleri de beraberinde getirmektedir. Bu açıdan DTÖ gündeminde ele alınmayan fakat ilgili ülkelerin menfaatleri açısından önemli gördükleri konuları yeni nesil STA'larda ele

²⁰⁹ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s. 2.

²¹⁰ Eray Akdağ, Transatlantik İlişkilerde Yeni Atılım: Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ve AB-Türkiye Gümrük Birliği, <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/fikir-ureten-fabrikadan/transatlantik-iliskilerde-yeni-atilim--transatlantik-ticaret-ve-yatirim-ortakligi-ve-ab-turkiye-gumruk-birligi/>, (5 Aralık 2014).

²¹¹ Kemal Kirişçi, "Don't Forget Free Trade with Turkey", 15 April 2013, <http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/04/15-free-trade-turkey-kirisçi>, (23 Ocak 2015).

²¹² Eray Akdağ, Transatlantik İlişkilerde Yeni Atılım: Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ve AB-Türkiye Gümrük Birliği, <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/fikir-ureten-fabrikadan/transatlantik-iliskilerde-yeni-atilim--transatlantik-ticaret-ve-yatirim-ortakligi-ve-ab-turkiye-gumruk-birligi/>, (5 Aralık 2014).

²¹³ Öznur Keleş, Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye, 4 Şubat 2014, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366660#.VHR5QWdh3wA, (5 Aralık 2014).

aldıkları görülmektedir. Bu konulara örnek olarak sanayi ve tarım ürünleri üzerindeki tarifelerin daha da azaltılması, hayvan ve bitki sağlığı önlemleri, teknik standartlar, ticari korunma önemleri, devlet yardımları, yatırımlar, kamu alımları, fikri mülkiyet hakları gösterilebilir. Rekabet politikası, çevre standartları, işgücü standartları, çocuk işçilik, insan hakları, enerji, vize ve göç konuları gibi alanlar DTÖ-X (extra) konular diye ifade edilmektedir. İşte bu şekilde yeni nesil serbest ticaret anlaşmaları dünya ticaretinde aktif rol oynamaktadır.²¹⁴

AB, ABD, Kanada ve Japonya imzalamaya başladıkları yeni nesil STA'lar ile yeni bir ekonomik sistem oluşturmaktadırlar. Bu sisteme katılanlar katılmayanlara nazaran fayda elde edeceklerdir. Sistem hizmetler sektörünü de kapsarken, klasik mal ticareti ve tarifeleri kapsamamaktadır. Bu çerçevede TTIP da yeni nesil STA kapsamına girebilmektedir.²¹⁵

AB çok taraflı ticaret müzakerelerinin istenen şekilde sonlandırılmaması üzerine ülkelerle yeni nesil STA'lar imzalamaktadır. Güney Kore, ASEAN, Hindistan ve Çin ile STA görüşmelerine başlanmış ve gelişmeler kaydedilmiştir. Fakat bu noktada Türkiye'yi ilgilendiren kısım AB'nin imzaladığı farklı ülkelerle olan STA'lar Türkiye'yi gümrük birliği çerçevesinde olumsuz etkilemektedir.²¹⁶

Türkiye'nin AB ile gümrük birliği sürecinde bu tür sorunlar yaşanırken, AB ile ABD arasında imzalanacak olan TTIP'nin daha büyük sorunlara yol açması beklenmektedir. Çünkü anlaşmanın imzalanması (Türkiye'nin ABD ile ayrıca STA imzalamadığı koşulda) ABD ürünlerinin AB üzerinden Türkiye'ye gümrüğe tabii olmadan girebilmesi, buna karşılık Türkiye'nin ABD'ye yapacağı ihracatta ABD'nin tarife vb. uygulamalarına tabi olması anlamına gelmektedir. Güncel ABD-Türkiye ticaret dengesi aşağıdaki tabloda gösterilmektedir. Bu nedenle TTIP'nin imzalanması durumunda Türkiye- ABD ticaret dengesini daha da bozulması beklenmektedir.²¹⁷

²¹⁴ Akman, AB - ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye, s. 11-12.

²¹⁵ M. Haluk Nuray, "STA Sorunu Biçim Değiştiriyor- Fırsata Dönüştürmek Mümkün mü?", **İşveren**, Cilt. 51, Sayı. 3, (Haziran 2013), s. 80.

²¹⁶ Ay, s. 58.

²¹⁷ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s. 2-3.

Tablo 22
Türkiye-ABD Ticaret İlişkileri 2002-2014 (Milyon USD)

Yıl	Türkiye'nin ABD'ye İhracatı	Türkiye'nin ABD'den İthalatı	Türkiye Aleyhine Ticaret Dengesi
2002	3.356	3.099	257
2003	3.751	3.495	256
2004	4.860	4.745	115
2005	4.910	5.375	-465
2006	5.060	6.260	-1.200
2007	4.170	8.166	-3.996
2008	4.299	11.975	-7.676
2009	3.240	8.575	-5.335
2010	3.762	12.318	-8.556
2011	4.584	16.034	-11.450
2012	5.605	14.130	-8.525
2013	5.640	12.596	-6.956
2014	6.342	12.727	-6.385

Kaynak: TÜİK Verileri, <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>, (23 Ocak 2015).

Transatlantik Anlaşması'nın yol açacağı muhtemel sorunlardan biri de Türk mallarının ABD pazarlarında AB menşeli ürünlerle rekabet edemeyecek olmasıdır. Türkiye ile ABD arasında bir serbest ticaret anlaşmasının olmayışı Türk ihraç ürünlerine ABD pazarında korumacılığın devam edecek olması anlamına gelmektedir. Aynı zamanda TTIP nedeniyle ABD'nin AB ürünlerine benzer uygulama ve tarifeleri kaldırarak olması nedeniyle Türk ihraç ürünlerinin haksız rekabetle karşı karşıya gelme olasılığı söz konusu olmaktadır.²¹⁸

Avrupa'da bir araştırma grubu olan Ekonomik Araştırmalar Merkezi (CESifo)'nin yaptığı bir çalışma TTIP'nin Türkiye ekonomisi üzerine olumsuz etkileri olduğunu ortaya koymuştur. CESifo çalışmasını güçlü entegrasyon ve tarife uygulamasının kaldırılması şeklinde iki senaryo olarak yapmıştır. Güçlü entegrasyon senaryosunda Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'si %2,5 oranında azalırken; işsizlik oranında ise %0,38 artış beklenmektedir. Tarife uygulamasının kaldırılması senaryosunda ise Türkiye'nin kişi başına düşen GSYH'si %0,3 azalma olması, işsizlik oranında da %0,1 artış olması beklenmektedir. Diğer taraftan reel ücretlerde derin

²¹⁸ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s.3.

entegrasyon gerçekleşmesi durumunda %1,94 oranında azalma; tarife uygulamasının kaldırılması senaryosunda ise %0,51 oranında azalma beklenmektedir.²¹⁹

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın yaptığı çalışmada, Türkiye'nin anlaşma sürecine dahil olmaması durumunda olumsuzluklarla karşı karşıya kalacağı vurgulanmıştır. Bu çalışmaya göre geniş kapsamlı anlaşmanın uygulanması durumunda yani tarifelerin kaldırılması ve tarife dışı engellerin azaltılması durumunda Türkiye'nin GSYH kaybı %0,6 civarında olması beklenmektedir. İhracatının da %0,5 civarında azalması beklenmektedir. Bunun yanında Türkiye'nin sürece dahil edilmesi senaryosunda ise geniş kapsamlı anlaşmanın uygulanması durumunda Türkiye'nin GSYH artışı %4 civarında olacağı; ihracatının ise %7 civarında artacağı beklenmektedir. Ayrıca yapılan çalışmaya göre Türkiye'nin sürece dahil olması sadece Türkiye açısından olumlu sonuçlar doğurmayacağı; bu durumun hem AB'nin hem de ABD'nin GSYH'sinde olumlu etkiler ortaya çıkartacağı gözlemlenmiştir.²²⁰

Türkiye TTIP'ye bir şekilde dahil olursa bunun Türkiye ekonomisine faydası olacağı açıktır. Bu faydaları statik ve dinamik faydalar şeklinde ifade etmek mümkündür. Statik faydası, Türkiye'nin ticaretinde oluşan asimetrinin TTIP'ye katılımıyla bir ölçüde giderilebilmesi ve dolayısıyla ticaret açığının da bu nedenle dengelenebilmesidir. Dinamik faydası ise gümrük birliği sonrasında Türkiye'nin sanayi dönüşümünün gerçekleşmesinde olduğu gibi, TTIP'ye dahil olmasından sonra da yatırım ve hizmetler sektörleri de dahil olmak üzere bir çok alanda dönüşümlerin beklenmesidir. Böylece Türkiye'nin daha kolay bir şekilde dünya ekonomisine adapte olabileceği açıktır. Aynı zamanda TTIP küresel ekonomiyi yeniden şekillendirmesi noktasında önem arz etmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin de bu yeni düzene ayak uydurabilmesi için yeni stratejiler geliştirmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında TTIP'ye dahil olmak Türkiye'ye kendini geliştirebilmesi noktasında teşvik olacaktır.²²¹

²¹⁹Öznur Keleş, Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye, 4 Şubat 2014, http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366660#.VHR5QWdh3wA, (5 Aralık 2014).

²²⁰ Didem Güneş, Merve Mavuş ve Arif Oduncu, "AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri", Ekonomi Notları, 2013, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e23c8575-44bd-4eab-ab52-c14286482258/EN1330.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=e23c8575-44bd-4eab-ab52-c14286482258>, (20 Nisan 2015), s. 8-10.

²²¹ Akman, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye'nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme, s. 5.

Yabancı sermaye yatırımları açısından bakılacak olursa Türkiye'nin TTIP'ye dahil olması ülkeye daha çok yabancı sermaye yatırımı olması anlamına gelmektedir. Türkiye'nin üretim merkezi konumunda olması nedeniyle, AB ve ABD'den gelen teknoloji yatırımlarını çekmesi de muhtemeldir. Özellikle bazı sektörlerde ikili ticaretin artması sayesinde yerli firmaların satışlarında ve karlarında artış da beklenebilir.²²²

Ancak Türkiye'nin TTIP'ye dahil olması konusunda onu birçok zorluk beklemektedir. Bu zorluklarla başa çıkabilmesi Türkiye'nin transatlantik anlaşmasındaki yerini sağlamlaştırması açısından oldukça önemlidir.²²³

²²² Terzi, p. 33.

²²³ Kemal Kirişçi, Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Boosting the Model Partnership with the United States, (September 2013) <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2013/09/turkey-transatlantic-trade-investment-partnership-kirisçi/turkey-and-the-transatlantic-trade-and-investment-partnership.pdf>, (23 Ocak 2015), p.19.

5. SONUÇ

Tarihsel perspektiften bakıldığında dünyada ilk entegrasyon hareketleri 1834 yılında Alman devletleri arasında Zollverein Gümrük Birliği ile başlamıştır. Daha sonrasında Avrupa’da ve ABD’de küçük çaplı örnekleri ortaya çıkmıştır. Asıl olarak entegrasyonlara itici güç oluşturan II. Dünya Savaşından sonra 1948’de ortaya çıkan GATT ve sonrasında kurumsallaşmış haliyle Dünya Ticaret Örgütü’dür.

Literatürde entegrasyonların standart bir açıklaması bulunmamaktadır. Çeşitli tanımlar çerçevesinde bahsedilecek olursa kısaca entegrasyonlar üye devletler arasındaki mal ve hizmet dolaşımının serbest olmasıdır.

Genel olarak entegrasyon teorisine yapılan katkılar Viner öncesi ve Viner sonrası olarak ikiye ayrılmıştır. Viner öncesi ilk katkılar Adam Smith, Frank Taussing ve Robert Torrens tarafından yapılmıştır. Adam Smith gümrük birliğine giden ülkelerin aralarında tarifeleri kaldırıp üçüncü ülkelere ortak tarife uygulanmasının ülkeye fayda sağlayacağını belirtmiştir. Frank Taussing’e göre ülkelerin entegrasyona giderek karşılıklı tarifeleri azaltmasının ülkelerin dış ticaretteki paylarına bağlı olduğuna vurgu yapmıştır. Robert Torrens ise karşılıklı ticaret müzakerelerine sıcak bakarken çok taraflı ticaret müzakerelerine sıcak bakmamakta ve ticaret hadlerini olumsuz etkileyeceğini ileri sürmektedir.

Ekonomik Entegrasyon Teorisinin öncülüğünü 1950 yılında Jacob Viner yapmıştır. Gümrük Birliği Meselesi adlı çalışmasında entegrasyona giden ülkelerin kendi aralarında mal serbestleşmesini sağlarken diğer ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanmasını incelemiştir. Özellikle ticaret yaratma ve ticaretin yön değiştirmesi kavramlarına çalışmasında yer vermiştir.

Entegrasyonların küresel ticaret boyutunda faydalarının yanında gelişmekte olan ülkelere olan dezavantajları da mevcuttur. Bu durum Gunner Myrdal’in Kutuplaşma Teorisi çalışmasında bahsedilmektedir. Buna göre, Kutuplaşma Teorisi farklı gelişmişlik düzeylerinde olan ülkelerin entegrasyona girmeleri halinde ortaya çıkmaktadır. Kaynakların en verimli olanları gelişmiş ülkelere kayarken; verimsiz olanları da gelişmekte olan ülkeye kaymaktadır. Bu durum gelişmiş ülkelerde ileri

teknolojinin olması ve sermayenin marjinal verimliliğinin yüksek olmasından ileri gelmektedir. Aynı zamanda gelişmiş ülkelerde üretim faktörlerinin gelirleri daha fazla olduğu için gelişmiş ülkeden gelişmekte olan ülkeye kaynak göçü gerçekleşmektedir.

Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri gibi entegrasyonlar Dünya Ticaret Örgütü'nün birinci maddesi olan en çok kayrılan ülke kuralına istisnayı oluşturmaktadır. En çok kayrılan ülke kuralına göre üye ülkeler arasında ayrımcılık yapılmaması için üye ülke uluslararası ticarette tanıdığı vergi kolaylığını diğer bütün ülkelere tanımak zorundadır. Fakat entegrasyonlarda 24. maddeyle bu kuraldan bir istisna mevcuttur.

Gerçekte transatlantik ticaret ilişkileri yüzyıllardır dünya tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu çerçevede çeşitli zamanlarda ikili ticaret sistemine ve bölgesel ticaret sistemine atılımlar yapılmıştır.

Transatlantik Ticaret Ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın yapılma fikri yirmi yıldan fazla bir süreci kapsamaktadır. Haziran 2013'de gündeme gelmesini Avrupa'da ekonomik bunalımın olmasına, Cenevre'deki çok taraflı müzakerelerin duraklatılmasına ve Çin'in yükselen bir güç olarak görülmesine bağlanabilir. Bu da AB ve ABD'yi geniş kapsamlı bir serbest ticaret anlaşması yapma fikrine itmiştir. Bu anlaşma Transatlantik Ticaret ve Yatırım ortaklığı Anlaşması'dır.

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı Anlaşması'nın Haziran 2013'de başlayan müzakerelerin amacı birçok sektör arasındaki ticaret engellerini kaldırmaktır. Taraflar Haziran 2015'e kadar dokuz müzakere süreci geçirmiş bulunmaktadırlar. Müzakerelerde konuşulan belli başlı konular; pazara erişim, düzenleyici konular, bitki sağlığı ve hijyen önlemleri, tarifeler ve sürdürülebilir kalkınma, enerji ve hammadde, gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması, fikri ve mülkiyet hakları, KOBİ'ler, anlaşmazlıkların çözümü ve kamu ihaleleri gibi konulardır.

TTIP'nin imzalanması durumunda gerek taraf ülke ekonomileri üzerinde, gerekse üçüncü ülke ekonomileri üzerinde olumlu ya da olumsuz etki yapacağı açıktır. Özellikle Türkiye'nin sürece dahil olamaması durumunda ekonomik açıdan büyük kayıplar vermesi beklenmektedir. Türkiye'nin sürece katılması ile ilgili olarak da çeşitli

senaryolar mevcuttur. Bunlar üçlü ve eşanlı müzakerelerin yürütülmesi, gümrük birliği temelinde Türkiye'nin TTIP'ye dahil edilmesi, ABD ile ayrı bir STA kurulması ve Türkiye'nin TTIP'ye üye olarak katılımı gibi alternatifleri kapsamaktadır. Bu senaryoların çoğu ilk bakışta imkansız olarak görülmektedir. Senaryolar arasında en gerçekçi olanı Türkiye'nin ABD ile bir STA imzalamasıdır. Bu yaklaşımın bile tam olumlu olduğu söylenemez. Çünkü öncelikle ABD Türkiye ile ayrı bir STA imzalama fikrine sıcak bakmamaktadır. Üstelik halen AB ile ABD TTIP'nin müzakereleri devam etmekte olduğu halde, anlaşmanın imzalanıp imzalanmayacağı ya da ne zaman imzalanacağı henüz bilinmemektedir. Bu durum Türkiye açısından belirsizliği arttırmaktadır.

Ancak her şeye rağmen Türkiye'nin TTIP'ye dahil olmasının ekonomik açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu anlaşma sayesinde Türkiye'nin dış ticaret yapısındaki asimetrinin giderilmesi ve birçok sektörde dönüşümlerin olması beklenmektedir. Böylece Türkiye'nin küresel ekonomiye daha kolay bir şekilde adapte olması sağlanabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Akman, M. Sait. "Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Ortaya Çıkaran Etkenler, Kapsamı, Etkileri ve Güçlükleri". **Marmara Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**. Cilt.26, No.2, 2014, ss. 25-45
- Alpar, Cem ve Tuba Ongun. **Dünya Ekonomisi ve Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar**. Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu, 1985.
- Aslan, Nurdan. "Ekonomik Küreselleşme: Tarihi, Boyutları ve Sonuçları", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 7-28.
- Ay, Başar. "AB-Türkiye Gümrük Birliği Anlaşması ve AB-STA Müzakereleri". **İşveren**. Cilt. 51, Sayı. 3, Haziran 2013, ss.57-58.
- Ay, İsmail Cem. ""Küreselleşme" Süresinde Bölgeselleşme Eğilimlerinin Dinamikleri", **Küreselleşme: İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**. Alkan Soyak (drl.). İstanbul: Om Yayınevi, 2002, ss. 51-98.
- Aydın. Ceren. "Dünya Ticaret Örgütü Tarım Müzakereleri, AB ve Türkiye'nin Pozisyonları", **Uzmanlık Tezi**. Ankara: Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Tarım ve Balıkçılık Dairesi, 2004.
- Bahçekapılı, Cengiz. "Avrupa Kıtasında Avrupa Birliği Dışındaki Entegrasyon Hareketleri", Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 431-451.
- Bakkalcı, Ahmet Can. **Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar, Ülkelerüstü Kurumlar, Entegrasyon Teorisi ve Avrupa Birliği**. 1. Basım. İstanbul: Nobel Kitabevi, 2008.
- Balassa, Bela. **The Theory of Economic Integration**. London: George Allen and Unwin LTD, 1962.
- Bayraktutan, Yusuf. **Global Ekonomide Bütünleşme Trendleri Bölgeselleşme ve Küreselleşme**. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.
- Bilgiç, Mete. **GATT Kuralları ve Uruguay Roundu Kapsamında Uygulanan Devlet Yardımları ve Sübvansiyonlar**. İstanbul: KOSGEB, 1999.

- Buzbaşı, Necdet. “Transatlantik Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye“. **İşveren**. Cilt. 51, Sayı. 3, Haziran 2013, ss.53-54.
- Chacholiades, Miltiades. **International Economics**. New York: McGraw- Hill Publishing Company, 1990.
- Çelik, Kenan. **Uluslararası İktisat**. 4. Basım. İstanbul: Murathan Yayınevi, 2008.
- Çepni, Elif. “Ekonomik Entegrasyon Teorisi ve Ölçme Metodları (Türkiye Örneğinde Değerlendirme)“. **Yayınlanmamış Doktora Tezi**. İstanbul Üniversitesi SBE, 1998.
- Demirci, Muzaffer ve Canan Balkır. **Uluslararası Ekonomik Bütünleşme ve Avrupa Topluluğu**. 2 Basım. İstanbul: Filiz Kitabevi, 1989.
- DPT. **Dünyada Küreselleşme, Bölgesel Entegrasyonlar ve Türkiye (Değerlendirme Raporu)**. Ankara, 1995.
- Dura, Cihan ve Hayriye Atik. **Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye**. 2. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2003.
- Dünyada Bölgeselleşme ve Bölgesel Entegrasyonlar (AT, NAFTA, PASİFİK) ve Türkiye (AT, EFTA, KEİ, Türk Cumhuriyetleri, ECO, İslam Ülkeleri) İlişkileri Özel İhtisas Komisyonu, “Dünyada Küreselleşme ve Bölgesel Bütünleşme Alt Komisyon Raporu“, Ankara, 1993, s. 54.
- Ertürk, Emin. **Uluslararası İktisadi Birleşmeler Teori ve Türkiye’ nin İçinde Bulunduğu İktisadi Birleşme Hareketleri (GATT-1947, GATT-1994, WTO, AB, ECO, KEİB, ICO)**. 4. Basım. İstanbul: Alfa Aktüel, 2006.
- Ertürk, Emin. **Uluslararası İktisat**. 2. Basım. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.
- Ertürk, Emin. **Uluslararası İktisat: Teori- Politika- İktisadi Birleşme- Uluslararası Parasal İlişkiler**. İstanbul: Ekin Kitabevi, 1996.
- Güran, Tevfik. **İktisat Tarihi**. 1. Basım. İstanbul: Der Yayınları, 2011.
- Gürlesel, Fuat ve Kerem Alkin. **Avrupa Birliği’ nin Serbest Ticaret Anlaşmalarına Türkiye’ nin de Dahil Edilmesi**. İstanbul: İTO, 2010.
- Hufbauer, Clyde Gary and Jeffrey J. Schott. **NAFTA: An Assessment**. Washington: Institute For International Economics, 1993.
- Işın, Ferruh, Tayfun Çukur, Göksel Armağan ve Ferit Çobanoğlu. **Dünya Ticaret Örgütü Anlaşmaları Çerçevesinde Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği ve Olası Tam Üyelik Açısından Türkiye Kuru ve Taze İncir Dışatım Olanakları Üzerine Bir Araştırma**. Aydın: Aydın Güçbirliği Yayınları, 2004.

- İncekara, Ahmet ve Mesut Savrul, “Küreselleşme, Büyüme ve Ekonomik Entegrasyonlar: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme“, **İktisat Fakültesi Mecmuası**. Cilt. 61, Sayı. 2, İstanbul 2011, ss. 3-22.
- İncekara, Ahmet. **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**. İstanbul: İTO Yayınları, 1995.
- İyibozkurt, Erol. **İktisada Giriş**. 4. Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1999.
- İyibozkurt, Erol. **Uluslararası İktisat Teorisi**. 3. Basım. Bursa: Ezgi Kitabevi, 1995.
- İyibozkurt, M. Erol. **Uluslararası İktisat Teorisi**. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi, 1985.
- Kara, Şinasi. **Ekonomik Entegrasyon Teorisi**. İstanbul, 1996.
- Karagül, Mehmet. **Uluslararası İktisadi Örgütler ve Azgelişmiş Ülkeler**. 1. Basım. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2010.
- Karluk, Rıdvan. **Uluslararası Ekonomi**. 4. Basım. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1996.
- Karluk, S. Rıdvan. **Ekonomik Birleşmeler Teorisi Yönünden Türkiye’ nin AET Üyeliği ve Sanayileşme Sorunu**. Eskişehir: T.C. Eskişehir İktisadi ve İdari Bilimler Akademisi Basımevi, 1976.
- Karluk, S. Rıdvan. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**. 2. Basım. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi, 1995.
- Karluk, S. Rıdvan. **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**. 3. Basım. İstanbul: Tütünbank Yayınları, 1996.
- Karluk, S. Rıdvan. **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**. 5. Basım. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları, 2002.
- Kaya, A. Ayşe ve Erol Kutlu. “Afrika’da Ekonomik Entegrasyon Hareketleri“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 489-502.
- Kılıç, Ramazan “Uluslararası Ekonomik Entegrasyon“, Feride Öztürk ve Fatih Çelebioğlu (Ed.). **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular** içinde. Ankara: Seçkin, 2006, ss. 195-213.
- Kılıç, Ramazan. **Türkiye- AB İlişkileri ve Gümrük Birliği**. 2. Basım. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Kumbaracıbaşı, Onur. **Dış Ticaret Teorisi ve Uluslararası Ekonomi**. Ankara: Kalite Matbaası, 1976.

- Küçükahmetoğlu, Osman. “Reel Entegrasyon Teorisi“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 53-91.
- Lebib Yalkın Yayınları. **Dünya Ticaret Örgütü Kuruluş Anlaşması (K.95/6525)**. İstanbul, 2001.
- Nuray, M. Haluk. “STA Sorunu Biçim Değiştiriyor- Fırsata Dönüştürmek Mümkün mü?“. **İşveren**. Cilt. 51, Sayı. 3, Haziran 2013, ss.78-80.
- Oğuz, Orhan. **Ortak Pazar (Avrupa Ekonomik Topluluğu)**. İstanbul: Sulhi Baran Matbaası Koll. Şti, 1966.
- Özdemir, Kerim ve Oktay Öksüzler. “Amerika Kıtasındaki Ekonomik Entegrasyonlar: Analiz ve Değerlendirme“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, s. 453-470.
- Özer, Yonca. “Dünya Ekonomisinde Bölgeselleşme Hareketleri“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 29-51.
- Öztürk, Feride “Uluslararası Kuruluşlar: IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü“, Feride Öztürk ve Fatih Çelebioğlu (Ed.). **Dünya Ekonomisinden Seçme Konular** içinde. Ankara: Seçkin, 2006, ss. 169-194.
- Parasız, İlker. **Uluslararası Ekonomik, Mali Kuruluşlar ve Oluşumlar**. 1. Basım. İstanbul: Ezgi Kitabevi, 2004.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama**. 17. Basım. İstanbul: Güzem Can Yayınları, 2009.
- Seyidoğlu, Halil. **Uluslararası İktisat Teori ve Politika**. Ankara: Baylan Matbaası, 1975.
- Şanlı, Bahar. “Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği’nin Olabilirliği“. **Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi**. Cilt. 22, No. 1, 2008, ss. 13-30.
- Terzi, Nuray. “Potential Impact of US-EU Free Trade Agreement on Turkish Economy“. **The MacrotHEME Review**. Vol. 2, No. 5, Fall 2013, pp. 25-35.
- Turhan, Ali. **Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) ≠ GATT**. Ankara: DPT, 1997.
- TÜSİAD. **Dünya Ticaret Örgütü 5. Bakanlar Konferansı**. İstanbul, 2003.

- Ünsal, Erdal M. **Uluslararası İktisat: Teori, Politika ve Açık Ekonomi Makro İktisadi**. 1. Basım. Ankara: İmaj Yayıncılık, 2005.
- Walter, Ted. **Dünya Ekonomisi**. Ünal Çağlar (çev.). İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.
- Yardımcı, Pınar. **Küreselleşme ve Bölgeselleşme Ekseninde Uluslararası Ekonomik Entegrasyonlar Teori ve Uygulama**. 1. Basım. Ankara: Detay Yayıncılık, 2012.
- Yayla, Nihal. “Asya-Pasifik’teki Bölgeselleşme Hareketleri“, Osman Küçükahmetoğlu, Hamza Çeştepe ve Şevket Tüylüoğlu (Ed.). **Ekonomik Entegrasyon** içinde. İstanbul: Ekin Basım Yayın Dağıtım, 2013, ss. 471-488.
- Yılmaz, Tomris. **Teoride ve Uygulamada Ekonomik Entegrasyon**. İstanbul: Can Matbaa, 1985.
- Yiğit, Mehmet. **Ekonomik Entegrasyon**. 1. Basım. İstanbul: Beta Basım A. Ş., 2003.

İnternet Kaynakları

- 7th Round Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) Negotiations, 18 Eylül 2014, America, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1154>, (27 Aralık 2014).
- Akdağ, Eray. Transatlantik İlişkilerde Yeni Atılım: Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ve AB- Türkiye Gümrük Birliği, <http://www.tusiad.org.tr/bilgi-merkezi/fikir-ureten-fabrikadan/transatlantik-iliskilerde-yeni-atilim--transatlantik-ticaret-ve-yatirim-ortakligi-ve-ab-turkiye-gumruk-birligi/>. (5 Aralık 2014).
- Akman, M. Sait. “AB-ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme“, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*. 2014, Cilt. 13, No: 1, ss. 1-29. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/16/1950/20394.pdf> (25 Ocak 2015).
- Akman, M. Sait. AB – ABD Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP) ve Türkiye. 2013. <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1371828341-5.AB-ABD-Transatlantik-Ticaret-ve-Yatirim-Ortakligi-TTIP-ve-Turkiye.pdf> (5 Aralık 2014).
- Akman, M. Sait. Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP): Türkiye’nin Katılımı Açısından Bir Değerlendirme. 2014. ss. 1-9. <http://www.tepav.org.tr/upload/files/1389177011-7.Transatlantik-Ticaret-ve-Yatirim-Ortakligi-TTIP-Turkiye-nin-Katili-mi-Acısından-Bir-Değerlendirme.pdf>. (5 Aralık 2014).
- Atılal, Baki Mehmet ve Başak Erçetin. “AB-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması, Nedenleri ve Yansımaları”. Eylül 2013. <http://www.turkborsa.net/belgeler/raporlar/abdttrsta.pdf>, (29 Mayıs 2015).
- Ay, Ahmet ve Sinem Yapar. “Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye”. http://www.researchgate.net/profile/Ahmet_Ay3/publication/26453458_DNYA_TCARET_RGT_TARIM_ANLAMASI_VE_TRKYE/links/0fcfd507ee84827d5e000000.pdf, (29 Mayıs 2015).
- Brief History of D-8, <http://developing8.org/About.aspx>, (25 Şubat 2015).
- EU and US conclude first round of TTIP negotiations in Washington, 12 Haziran 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-691_en.htm , (25 Aralık 2014).
- EU and US conclude second round of TTIP negotiations in Brussels, 15 Kasım 2013, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=988> , (25 Aralık 2014).

- EU and US negotiators kick off a fifth round of talks on a new trade and investment pact (TTIP), 20 Mayıs 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1065>, (26 Aralık 2014).
- EU-US talks- fifth round to start in the US on 19 May, 29 Nisan 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1061>, (26 Aralık 2014).
- EU-US talks-fourth round to start in Brussels on Monday 10 March, 6 Mart 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1033>, (25 Aralık 2014).
- EU-US trade – 7th round of talks on transatlantic trade pact ends in the US, 3 Ekim 2014, Washington D.C., <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1158>, (27 Aralık 2014).
- EU-US trade – latest round of talks on transatlantic trade pact ends in Brussels, 18 Temmuz 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1132&title=EU-US-trade-%E2%80%93-latest-round-of-talks-on-transatlantic-trade-pact-ends-in-Brussels>, (27 Aralık 2014).
- EU-US trade talks – 6th round to start on 14 July, 18 Haziran 2014, Brussels, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1093>, (27 Aralık 2014).
- EU-US trade talks- third round to start in Washington D. C. On Monday 16 December, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1000>, 13 Aralık 2013, Brussels, (25 Aralık 2014).
- Francois, Joseph, Miriam Manchin, Hanna Norberg, Olga Pindyuk ve Patrick Tomberger. “Reducing Transatlantic Barriers To Trade and Investment”, 2013, Centre for Economic Policy Research, London, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/march/tradoc_150737.pdf (28 Kasım 2014).
- Güneş, Didem, Merve Mavuş ve Arif Oduncu. “AB-ABD Serbest Ticaret Anlaşması ve Türkiye Üzerine Etkileri”. 2013, Ekonomi Notları. <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e23c8575-44bd-4eab-ab52-c14286482258/EN1330.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=e23c8575-44bd-4eab-ab52-c14286482258>. (20 Nisan 2015).
- High Level Working Group on Jobs and Growth, “Final Report”, 11 Şubat 2013, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/february/tradoc_150519.pdf (28 Kasım 2014).
- How Europe can benefit from TTIP. <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/about-ttip/> (24 Ekim 2014).
- http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/resources/index_en.htm#negotiation-rounds, (25 Aralık 2014).

http://europa.eu/about-eu/countries/index_en.htm, (24 Şubat 2015).

<http://www.tepav.org.tr/tr/haberler/s/3590>. 2 Aralık 2014. (25 Ocak 2015).

Independent study outlines benefits of EU-US trade agreement, 12 Mart 2013, Brussels, [http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-13-211_en.htm](http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-211_en.htm), (29 Aralık 2014).

Keleş, Öznur. Transatlantik Ticaret Anlaşması ve Türkiye. 4 Şubat 2014. http://www.usak.org.tr/analiz_det.php?id=17&cat=365366660#.VHR5QWdh3wA. (5 Aralık 2014).

Kirişçi, Kemal. “Don’t Forget Free Trade with Turkey“. 15 April 2013. <http://www.brookings.edu/research/opinions/2013/04/15-free-trade-turkey-kirisci>, (23 Ocak 2015).

Kirişçi, Kemal. Turkey and the Transatlantic Trade and Investment Partnership: Boosting the Model Partnership with the United States. (September 2013). <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2013/09/turkey-transatlantic-trade-investment-partnership-kirisci/turkey-and-the-transatlantic-trade-and-investment-partnership.pdf>. pp. 1-19. (23 Ocak 2015).

Kutlay, Mustafa. “The Changing Policy of the European Union towards Free Trade Agreements and its Effects on Turkish foreign Trade: A political Economy Perspective“, *USAK Yearbook of International Politics and Law*.2009. Vol: 2, pp. 117-132. <http://www.turkishweekly.net/print.asp?type=2&id=334> (25 Ocak 2015).

Members and Observers. http://www.wto.org/english/thewto_e/whatis_e/tif_e/org6_e.htm, (27 Mayıs 2014).

Questions and Answers. <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/questions-and-answers/> (24 Ekim 2014).

Report of the Ninth Round of Negotiations for the Transatlantic Trade and Investment Partnership, 12 Mayıs 2015, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/may/tradoc_153437.pdf, (14 Mayıs 2015).

Reported of the Seventh Round of Negotiations, 29 Eylül-3 Ekim 2014, pp. 1-6. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152859.pdf, (27 Aralık 2014).

Şanlı, Bahar. “Ekonomik Entegrasyon Teorisi Çerçevesinde Avrasya Birliği’nin Olabilirliği“, *Atatürk Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Dergisi*. 2008, Cilt.22, No. 1, ss. 13-30. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/atauniiibd/article/view/1025003756/1025003585> (2 Ekim 2014).

Transatlantic Trade and Investment Partnership: Commissioner Karel De Gucht welcomes Member States' green light to start negotiations, 14 Haziran 2013, Brussels, http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-548_en.htm , (10 Aralık 2014).

Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı ve Çin. http://www.tusiad.org.tr/_rsc/shared/file/Transatlantik-Ticaret-ve-Yatirim-Ortakligi-Anlasmasi-ve-Cin.pdf (25 Kasım 2014).

Transatlantik Trade and Investment Partnership, the Economic Analysis Explained. September 2013. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/september/tradoc_151787.pdf. (29 Aralık 2014).

Transatlantik Trade and Investment Partnership: Chief Negotiators' Briefing to Stakeholders, 12 Mart 2014, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/march/tradoc_152294.pdf , pp. 1-4. (25 Aralık 2014).

TTIP Round 8- final day pres conference, 5 February 2015, Brussels, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/february/tradoc_153110.pdf, (25 Şubat 2015).

TÜİK. 2015. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1046, (20 Nisan 2015).

United States of America. http://eeas.europa.eu/us/index_en.htm, (26 Kasım 2014).

Why Transatlantic Winds Are Blowing. 2013. <http://www.cfr.org/trade/why-transatlantic-trade-winds-blowing/p30066> (6 Aralık 2014).

WTO. International Trade Statistics 2014. 2014 https://www.wto.org/english/res_e/statistics/its2014_e/its14_toc_e.htm, (29 Mayıs 2015).